

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Otmar Beneš

„*Černý Petr*“: česká společnost
a Čestný štít protektorátu Čechy a Morava

"*Old Maid*": Czech Society
and the Honour Shield of the Protectorate Bohemia and Moravia

Poděkování:

Předložená diplomová práce by nezískala svoji nynější podobu, kdyby nebylo laskavé pomoci a ochoty následujících lidí: Mgr. Miroslava Michely, Ph.D., který práci vedl a patřičně usměrňoval; manželů Vlastislava a Květoslavy Hnízdových a Ing. Mileny Jeřábkové, bez nichž by nebylo možné zjistit tolik o související umělecké tvorbě Karla Vika; PhDr. Michala Lutovského, který mi zprostředkoval těžko dostupnou literaturu; Mgr. Jana Biedermana, PhD. a Zdeňka Špitálního z VHÚ, kteří mě upozornili na mimořádně zajímavé předměty z tamních sbírek; PhDr. Jaroslava Rokoského, PhD., PhDr. Jiřího Křesťana, CSc., PhDr. Pavla Suka a mých spolužáků Bc. Filipa Křížka, Bc. Davida Mláky, Mgr. Vlastimila Křišťana, Mgr. Jana Jiráně a MUC. Jakuba Hajného, kteří mi poskytli související prameny a literaturu, na které narazili během svých výzkumů a četby. Dík patří také všem zaměstnancům navštívených archivů, u nichž jsem se nesetkal se sebemenší neochotou.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Předložená diplomová práce se soustředí na výzkum a rozbor jediného vyznamenání, které bylo založeno jménem protektorátu Čechy a Morava. Nesoustředí se však jen na rámec druhé světové války. Stopy fenoménu civilních řadů a medailí sleduje napříč českými moderními dějinami, konkrétně cílí na otázku, proč první Československá republika podobné instituce prakticky nevytvářela a proč naopak nastala po roce 1945, resp. 1948 jejich značná inflace. To je jedna z předních výzkumných otázek předložené práce, která tak má za cíl definovat *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava* jako patrně vůbec první civilní vyznamenání novodobých českých dějin.

Práce se kromě části okupační éry (1944-45), v níž bylo toto vyznamenání udíleno, detailněji zabývá i předchozím vývojem myšlení nacistické okupační moci, které k jeho založení vedlo, stejně jako poválečnou retribucí, s níž byly vyznamenané osoby po roce 1945 konfrontovány. Práce si klade za úkol modifikovat dosud běžný, čistě faleristický přístup k tématu, který doplňuje širším kontextem: zhodnocuje reakci české společnosti na toto vyznamenání a na pojem cti, který mělo údajně zosobňovat; osvětluje roli vyznamenání v rámci zneužívání svatováclavského mýtu; otevírá otázku vztahu instituce „státního“ vyznamenání a „státnosti“ protektorátu Čechy a Morava; komparuje *Čestný štít* s obdobnými vyznamenáními v okupované Evropě; snaží se pevně definovat a zasadit instituci *Čestného štítu* do vývoje státních vyznamenání českého prostoru celého 20. století a zdůrazňuje, jak výrazný vývoj česká společnost v rámci státních vyznamenání v tomto časovém rámci prodělala.

Klíčová slova

Protektorát, vyznamenání, faleristika, kolaborace, retribuce, propaganda, společnost, druhá světová válka, česká státnost, okupace.

Abstract

Presented diploma thesis focuses on research and analysis of the only decoration founded in the name of the Protectorate of Bohemia and Moravia. It is not only focusing on the timeframe of the Second World War, but it also tracks the phenomenon of civil decorations and medals across entire modern Czech history. The main research question is following: why was not the preceding First Czechoslovak Republic creating similar institutions and why after 1945, or more precisely 1948, the time has come to create enormous inflation of them. The main aim of the thesis is to define the *Honour Shield of the Protectorate of Bohemia and Moravia* as probably the very first civil decoration of modern Czech history.

The thesis is not only focusing on the period of the occupation (1944-45), when the decoration was distributed. It also concentrates in detail on the previous thinking of the Nazi occupation authorities, which then resulted in founding of the decoration, together with the postwar retribution, with which were the awarded people confronted after 1945. The thesis is modifying so far common purely phaleristical approach to the topic, which it is supplementing with wider context. It is assessing the reaction of the Czech population on this particular award and on the term of honour, which it was supposed to represent. It is explaining the function of the decoration within the misusing the Saint Wenceslaus myth; it is opening the question of the relation between the institution of the “state” decoration and the “statehood” of the Protectorate of Bohemia and Moravia. It is comparing the *Honour Shield* with similar decorations in the occupied Europe. It is trying to define the institution of the *Honour Shield* in the evolution of the state decorations of the Czech area during the whole 20th century and it is pointing out such noticeable shift in state decorations, which the Czech society in this period went through.

Key words

Protectorate, decoration, phaleristics, collaboration, retribution, propaganda, society, second world war, Czech statehood, occupation.

Obsah

Úvod	10–12
1 Teorie a metodologie	13–23
1.1 Faleristika jako pomocná věda historická	13–15
1.2 Dosavadní přístup k oboru faleristiky	15–17
1.3 Průnik s historiografií: návrh metody	17–19
1.4 Čest jako antropologická kategorie	19–23
2 Předmět zájmu faleristiky: stručný vývoj řádů a vyznamenání	24–31
2.1 Středověké kořeny	24–25
2.2 Světské řády raného novověku	25–26
2.3 Panovnický absolutismus a vznik řádů záslužných	26–27
2.4 Řády a vyznamenání habsburské monarchie	28–29
2.5 Dekorování představitelů české společnosti v habsburské monarchii	29–31
3 Skoupý stát? Dekorační kultura první Československé republiky	32–45
3.1 Snaha o ostrý předěl	32–34
3.2 Důvody nového přístupu	34–35
3.3 Založení <i>Řádu Bílého lva</i>	35–37
3.4 Dekorační realita první Československé republiky	37–40
3.5 Zákon o řádech a titulech z roku 1936	40–42
3.6 Vyústění dekorační kultury meziválečného Československa	43–45
4 Zdroj budoucí inspirace: proměna dekorací v nacistickém Německu	46–59
4.1 Otřesená kontinuita Výmarské republiky	46–48
4.2 Setrvačnost staré dekorační kultury	48–49
4.3 Nástup nacistů a jejich dekorační zákonnosti	49–52
4.4 Předválečné dekorace nacistického Německa	52–54
4.5 Válečné dekorace nacistického Německa	54–56
4.6 „Dekorační trojúhelník“ v prostředí nacistické válečné mašinerie	56–59
4.6.1 Domácí fronta	57–58
4.6.2 Nacistické dekorace ve vztahu k cizincům	58–59
5 Protektorát Čechy a Morava: na cestě k <i>Čestnému štítu</i> (1939–1944)	60–81
5.1 Útvar na hraně právní subjektivity	60–64
5.2 Nová úloha svatováclavské tradice	64–69
5.3 Pokusy o resuscitaci dekorační kultury Protektorátu	69–71
5.4 Restrikce řádů a vyznamenání v Protektorátu	71–74
5.5 Kolaps nacistických dekoračních omezení v období totální války	74–79
5.6 Potřeba jasného řešení	79–81

6	Založení a udílení <i>Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava</i> (1944–1945)....	82–107
6.1	Vyznamenání v právním vzduchoprázdnu	82–83
6.2	Vnější podoba <i>Čestného štítu</i>	84–89
6.2.1	Odznaky	84–86
6.2.2	Dekrety	86–89
6.3	Propagandistický význam <i>Čestného štítu</i>	89–90
6.4	Dekorační ceremonie, jejich termíny a organizace	90–92
6.5	Odezva na udílení <i>Čestného štítu</i> v tisku	93–95
6.6	Analýza seznamů vyznamenaných.....	95–98
6.7	Reakce na stranách „dekoračního trojúhelníku“	99–107
6.7.1	Strana mezi autoritou a veřejností	99–100
6.7.2	Strana mezi autoritou a dekorovanými.....	101–102
6.7.3	Strana mezi dekorovanými a veřejností.....	103–105
6.7.4	Zvláštní případy: ucházení se o štít, obrana štítem.....	105–106
7	Od <i>Čestného štítu</i> k čestnému soudu: poválečná retribuce	107–117
7.1	Případy vyznamenaných v tzv. divoké retribuci	107–109
7.2	Případy vyznamenaných u Národního soudu	109–111
7.3	Případy vyznamenaných u Mimořádných lidových soudů	111–113
7.4	Případy vyznamenaných u Trestních nalézacích komisí.....	113–117
7.5	<i>Čestný štít</i> ve filmu <i>Velký případ</i> (1946)	117–119
7.6	<i>Čestný štít</i> v pozdějším veřejném mínění.....	119–120
8	Epilog: Socialistické Československo a jeho nová dekorační kultura	121–122
	Závěr	123–126
	Prameny a literatura	127–135
	Zdroje příloh	135–138
	Přílohy	139–178

Poznámka ke zkratkám

Práce využívá zkratky jen v omezené míře, a to zejména v poznámkovém aparátu u archivních pramenů. Používá stručné archivní značky, jaké jsou zvyklostí např. v Archivu bezpečnostních složek a které v přesném pořadí shrnují následující kategorie:

- 1) zkratku archivu
- 2) číslo fondu (popř. název, pokud fond číslo nemá)
- 3) inventární číslo
- 4) signaturu

Poznámka pod čarou vytvořená tímto způsobem má např. formu **ABS-300-36-5** a v plném znění by vypadala následovně: **Archiv bezpečnostních složek, fond č. 300, inv. č. 36, sg. 5.**

V závěrečné části práce, v pramenech a literatuře, je pak název a umístění archivních fondů rozepsáno v nezkrácené podobě. Pokud je fond nezpracován nebo nemá přidělené signatury, není kategorie inventárního čísla nebo signatur na konci zastoupena.

Seznam archivních zkratk:

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
ANTM	Archiv Národního technického muzea
NA	Národní archiv
PNP	Památník národního písemnictví
VHA	Vojenský historický archiv
VHÚ	Vojenský historický ústav
VŠOA	Všeodborový archiv

Další zkratky:

ČSV	Český svaz válečníků
ČMFÚ	Českomoravské filmové ústředí
K	Protektorátní koruna
MLS	Mimořádný lidový soud
NOÚZ	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NS	Národní souručenství
RM	Říšská marka
VOS	Veřejná osvětová služba
TNK	Trestně nalézací komise
ÚRO	Ústřední rada odborů

Úvod

Je pravděpodobné, že většina historiků a zájemců z řad odborné veřejnosti na název jediného protektorátního vyznamenání při výzkumu tohoto období někdy narazila. Ostatně já sám nejsem výjimkou. Byly to sporé odkazy, objevovaly se vždy jen tak mimochodem, k dokreslení charakteru určité osobnosti nebo k poukázání na těžká dilemata doby a rychle opět ustupovaly do pozadí. Pokud byla tomuto vyznamenání věnována více jak jedna věta, nechybělo většinou banální konstatování, že se jedná o „bílé místo“ českých dějin, o němž ale po tak dlouhé době stejně nelze zjistit nic bližšího. Tento enigmatický náboj celé věci mě dráždil a vyústil v intenzivní zájem o danou látku.

Nenechal jsem se odradit ani tou skutečností, že na rozdíl od jiných kapitol období, které se těší natolik širokému zájmu v tuzemsku i ve světě, nevznikla doposud na téma *Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava* žádná odborná práce, která by překročila práh pouhé poznámky pod čarou. V rámci hledání uspokojivého tématu pro svůj diplomový projekt jsem se proto k tomuto postřehu vrátil, a nakonec se jej rozhodl touto formou i napravit.

V průběhu výzkumu pro předloženou diplomovou práci se nakonec ukázalo, že oním otřepaným „bílým místem“ není pro české dějiny jen *Čestný štít* samotný. Skutečnost, že je faleristika jako disciplína zabývající se řády a vyznamenáními ignorována nejen historiografií, ale i akademickou institucí pomocných věd historických jako takovou, mi naskytla pohled na hluboký příkop, který zůstal až na naprosté výjimky nepřeklenut a nevyužit. Nutno říci, že odborníky z obou stran. Tento fakt mi připadala stále hmatatelnější spolu s tím, jak postupoval můj vlastní výzkum. Ten poukázal na takřka nevytěžené penzum historických, sociálních, právních, etických a politických souvislostí, které narýsovaly vztah českých zemí a jejich faleristické kultury v bouřlivém vývoji 20. století ve smyslu, který je při pohledu na vývoj stejné látky v ostatních zemích jedinečný a pro český národní příběh velmi obohacující.

Minimální průnik mezi historiografií a faleristikou se ale neukázal býti jen výzvou, byl i překážkou. Neexistující metodologie faleristiky samotné a o to více postrádaná metodologie k její aplikaci v rámci historiografie mě dotlačily k tomu, abych ji v rámci diplomového projektu samostatně navrhl. Zda se tak stalo úspěšně, ať posoudí čtenář. Má snaha aplikovat ji na co největší množství a nejširší spektrum vyznamenání ve smyslu časovém i prostorovém je v práci rovněž vystavena zkoušce.

Na tomto místě je ale třeba se ještě jednou vrátit k ústřednímu tématu samotné práce. Jak skrovná tedy dosavadní literatura k *Čestnému štítu* skutečně je? Počet odborných prací a článků na toto téma se dá bez nadsázky sečíst na prstech jedné ruky.

Jedná se v první řadě o brožuru *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*, vydanou roku 1999 pražskou pobočkou České numismatické společnosti, která je dosti nesourodým kompilátem strohých faleristických měření jednotlivých exemplářů a obecných dobových reálií, které by v podobném žánru literatury ovšem neměly mít tak velký prostor. „*Neověřený seznam oceněných*“,¹ který na svých stránkách přináší, se ukázal být z velké části zavádějící nebo nepravdivý. Se stejně velkou rezervou je pak třeba přihlížet i k odhadovanému počtu vyrobených *Čestných štítů*. Brožura představuje v tomto smyslu jen nejprvotnější a nepovrchnější náhled do celého tématu. Její ozdrojování je nedostačující a moje snaha získat o jejím vzniku devatenáct let od vydání bližší informace nebyla korunována úspěchem.²

Druhým příkladem jsou dva články vydané během roku 2011 v časopise *Signum*, zpravodaji brněnských faleristů. Od brožury z roku 1999 se distancují a přinášejí i některé zajímavé postřehy a fakta, která ale neopouštějí půdu samotné faleristiky. „*Není naším cílem pátrat v dějinách této záslužné dekorace*“,³ přiznávají autoři otevřeně.

Z výše uvedeného je tak zřejmé, že předložená práce stojí z nemalé části na dobových pramenech z archivů a tisku. Nelze ji zároveň omezit jen na období druhé světové války, jelikož udělení tohoto vyznamenání hrálo jako faktor (a možná přitěžující okolnost) svoji roli v jednotlivých případech poválečné retribuice, a to na všech jejích stupních, čestnými soudy počínaje a tím Národním končce. Pro mnohé nositele se stal *Čestný štít* pomyslnou Achillovou patou, skutečnou skvrnou na cti. Jeho vlastnictví se některým podařilo takřka dokonale utajit, jiní s ním byli konfrontováni po zbytek svého života. Stal se předmětem mnohých pomluv, mnohdy neprokazatelných, jelikož se – a to je v úvodu nepostradatelná informace – měly původní seznamy vyznamenaných údajně ztratit.⁴

¹ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 32–35.

² Údaje v brožure jsou pravděpodobně orálními prameny z kontaktů pana Kounovského (snad pamětníci, snad archiváři), které už dnes nejsou dohledatelné. Pan Kounovský, stejně jako ostatní dva autoři publikace, jsou po smrti. Zdroje: telefonní komunikace s Milánem Dupaničem z České numismatické spol. ze 14. listopadu 2018 a s Ing. Františkem Staňkem ze Spol. přátel drob. plastiky z 15. 11. 2018.

³ JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 14/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 726.

⁴ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání*, cit. dílo, s. 60.

Právě to je zřejmě stěžejní důvod dosavadního nezájmu badatelů, kteří by bývali v tomto základním dokumentu sice rádi našli odrazový můstek, nebyl jim však k dispozici. Během mého výzkumu se ukázalo, že jediný problém spočíval v tom, že nehledali dostatečně intenzivně. Zejména bohaté fondy Archivu bezpečnostních složek odhalily, že ještě částečně existují původní seznamy navržených osob, a to přímo v německém originálu, který byl sepsán pro úřad státního ministra K. H. Franka v Černínském paláci. V době dokončení této práce jsem díky tomu měl k dispozici (místo původních několika desítek nejistých jmen ze starší a nehodnotné literatury) seznam téměř 800 potvrzených nositelů, včetně jejich osobních dat a informací o povolání. Dle mých hrubých odhadů by se mohlo jednat možná až o třetinu všech vyznamenaných. Analýza těchto dat přináší dosud nikdy neumožněný pohled do logiky, s níž byl *Čestný štít* do české populace udělován.

Věřím, že i proto dokáže předložená práce výrazně rozšířit nejen fakta a souvislosti o vyznamenání, které nese ve svém názvu, ale odkrýt i obecný vztah české společnosti k řádům a vyznamenáním v jejích dějinách. Ostatně jsou to právě ony, které se zdají potvrzovat domněnku, že byl *Čestný štít* – se vši kontroverzí – prvním moderním civilním vyznamenáním tohoto prostoru.

Spojení faleristiky s historiografií v co nejužším svazku, vypracování dosud neexistující interdisciplinární metodiky k tomuto účelu – to jsou hlavní cíle předložené práce. Měla by se stát ukázkou toho, o kolik smysluplnější a historicky nosnější uchopení tématu může touto formou vzniknout, pokud vystoupí ze svého původního rámce faleristické pomocné vědy historické, na níž dosud spočívalo s nepříliš plodnými výsledky. Alespoň teoreticky by nakonec touto formou mohlo být zpracovatelné každé podobné vyznamenání.

1 Teorie a metodologie

Z již uvedeného je zjevné, že spolu s intenzivnějším zájmem dosavadních badatelů postrádá téma *Čestného štítu* i své teoretické či metodologické ukotvení. Dřívější zmínky o tomto vyznamenání v biografických historických osobností na straně jedné a faleristické či sběratelské literatuře na straně druhé neposkytují pro historické odborné zpracování žádný hodnotný podklad. Stál přede mnou proto úkol takovouto teoretickou bázi samostatně vytvořit a předmět výzkumu na ní teprve následně analyzovat.

1.1 Faleristika jako pomocná věda historická

Ačkoli je faleristika zcela běžně do pomocných věd historických řazena a své místo mezi nimi si jistě dokáže svým faktickým přínosem obhájit, je bezpodmínečně nutné se u její role v tomto vědním okruhu pozastavit a blíže jej definovat.

V první řadě jistě nepatří mezi nástroje, které by historiografie jako obor ve svých výzkumech používala s větší frekvencí. Při bližším pohledu na běžný kánon historiografického studia na vysokoškolské úrovni lze konstatovat, že do něj dokonce ani nepronikla. V žádném z četných vydání *Vademeca pomocných věd historických*, které bylo za tímto studijním účelem vytvořeno, nemá faleristika svoji kapitolu.⁵ To může být způsobeno jak značně úzkým zaměřením, tak tradicí faleristiky jako samostatného oboru v českém prostoru. Ta je totiž s ohledem na ostatní pomocné vědy historické, kořenící již v předosvícenských časech, relativně krátká. Vyvinula se z heraldiky, která měla s řády a vyznamenáními od samého začátku velký průnik, jelikož z jejích motivů vzhled těch starších přímo vycházel.⁶ Zároveň však byla sběrateli po delší čas považována za zvláštní nebo okrajovou formu numismatiky, takže nemalou část terminologie převzala faleristika i od ní nebo dokonce z oborového slovníku zlatnického řemesla.⁷

⁵ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 1988, 1994, 1997, 2002 a 2015.

⁶ Faleristika převzala z heraldiky i část terminologie a postupů. Např. popis každého vyznamenání se činí vždy z pohledu nositele, nikoliv pozorovatele; převzat byl i způsob šrafování barev na vyobrazeních vyznamenání, který je identický s heraldickou praxí.

In: LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 10.

⁷ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 6.

Pokud bychom chtěli sledovat obor faleristiky až k jeho nejhlubším kořenům, zjistíme, že první literatura s touto tematikou vznikala sice již v průběhu 17. století,⁸ jednalo se ale většinou o pojednání, která kladla důraz mnohem spíše na řádové rytířské organizace než na jejich vnější odznaky. Ve stejné době se formovaly i první sbírky řádů a vyznamenání, přidružené většinou ještě k panovnickým nebo šlechtickým uměleckým kolekcím. V nemalé míře dokumentovaly počty sesbírané přímými předky šlechtických sběratelů.⁹ Spíše než o sběratelském zájmu tak můžeme v těchto případech hovořit o schraňování rodového či dynastického dědictví, které nemělo hlubší odborné ambice.

Překročení hranice pomyslné pasivní sběratelské činnosti, emancipaci vůči numismatice a dalším pomocně vědným oborům a první pokusy o samostatnou definici disciplíny můžeme datovat teprve až do první poloviny 20. století. Tehdy rozvířené diskuze však nejsou dodnes u konce a v mnoha oblastech tak faleristika postrádá pevné hranice jak svého zájmu, tak i názvosloví.

Ba co více, ani samotný název této pomocné vědy historické není mezinárodně ustálen a zápas o jeho dovršení nese výraznou českou stopu. Termín *faleristika* totiž vytvořil a jako první začal používat štábní kapitán Československé armády a sběratel Oldřich Pilc (příloha č. 7), který roku 1937 hledal název pro nový, z numismatiky se už nevratně vydělující obor.¹⁰ Inspirovat se nechal vůbec nejstaršími příklady evropských vyznamenání: u řeckých ozdob na helmy zvaných *Φαλαρα*, resp. v přeneseném smyslu u římských kruhových plaket z drahých kovů, tzv. *Phaleare*,¹¹ které se s podobiznami božstev nebo zvířat rozdávaly zasloužilým legiím nebo jednotlivým vojákům, kteří si je připevňovali na hrudní pancíře (příloha č. 6).¹² Český termín se přenesl a bezpečně usadil prakticky v celém anglosaském a románském okruhu, stranou však zůstalo německé prostředí, které dává dodnes přednost termínu

⁸ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 10.

⁹ Mezi klasické příklady na území České republiky patří dodnes existující sbírka Metternichova na zámku Kynžvart nebo ta schwarzenberská na zámku Orlick. V zahraničí pak velké kolekce najdeme při všech významných bývalých dynastických dvorech: např. ve Vídni, Mnichově, Varšavě nebo Petrohradě.

In: MĚŘIČKA, Václav August. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990, s. 10.

¹⁰ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 425–426.

¹¹ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krásy evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 7.

¹² SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon*, cit. dílo, s. 425.

Ordenskunde, a to i přesto, že ten není schopen obsáhnout šíři oboru jako takového, protože řády rozhodně nejsou jediným předmětem jeho výzkumu.¹³

Zde ale narážíme již na další dosud nevyřešenou otázku, a to totiž šíři pole, které má faleristika obsáhnout. Charakteristiky oboru jsou v této věci poněkud různé, v nejužším smyslu lze říci, že „*faleristika je pomocná věda historická, pojednávající o viditelně nošených vyznamenáních, tj. o řádech, medailích a odznacích, které byly uděleny za zásluhy jakéhokoli druhu.*“¹⁴ Pro souhrnné označení všech typů řádů, medailí či odznaků se pak užívá pojem dekorace.¹⁵

V širším smyslu se vede diskuze i ohledně toho, zda mají být pod obor počítány jen dekorace suverénních, nejlépe státních autorit, nebo zda k nim lze přiřazovat i nižší typy dekorací společenstev, bratrstev a soukromých subjektů. Většina odborné literatury se k nim zatím staví odmítavě, jelikož by se množství faleristického materiálu nekontrolovatelně rozrůstalo. Naopak přijímanými prameny oboru se ve stále větší míře stávají prameny písemné, jako jsou udílecí dekrety k dekoracím, úřední prameny vojenských i civilních orgánů, řádová statuta a právní normy, ohlas v tisku či korespondence.¹⁶ Právě v tomto ohledu srůstá faleristika stále více s dalšími pomocně-vědnými obory, ba s historiografií jako takovou. A právě tím stoupá naděje na vytvoření její konkrétní metodologie.

1.2 Dosavadní přístup k oboru faleristiky

Konkrétní metodologie faleristiky totiž dosud nevznikla. Kriticky tuto skutečnost, ovšem bez ambicí na to ji zvrátit, popisují odborné kruhy v tuzemsku i v zahraničí. V lepších případech se o faleristice mezi odborníky doposud hovořilo jako o „*oboru praktického sběratelského zaměření*“,¹⁷ který „*nevytvořil žádnou vědeckou metodu zpracování.*“¹⁸ V horším případě pak jako o pouhé „*evidenci materiálu, důležité ovšem pro zjišťování falz.*“¹⁹

¹³ MĚŘIČKA, Václav August. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990, s. 11.

¹⁴ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 9.

¹⁵ KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2006, s. 14.

¹⁶ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie*, cit. dílo, s. 11.

¹⁷ KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády*, cit. dílo, s. 10.

¹⁸ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H & H: Jinočany, 1997, s. 10.

¹⁹ HLAVÁČEK, Ivan. *Pomocné vědy historické a jejich postavení v současné historiografii*. In: *Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica*, 1/1996. Karolinum: Praha, 1997, s. 25.

V Německu, které má spolu s Čechami ve věci faleristiky výrazný náskok před mnoha dalšími zeměmi, napsali do přemluvy k prvnímu oborovému lexikonu, který podle nich faleristice spolu se základní literaturou citelně chyběl prakticky až do počátku 21. století, že ač je faleristika řazena mezi větší množství pomocných věd historických, „*při historické univerzitní výuce hraje ještě stále podřadnou nebo dokonce žádnou roli.*“²⁰

Německý povzdech neztrácí svoje opodstatnění ani v tuzemském prostředí. Za nejsilnější a nejzávažnější lze v tomto smyslu považovat názor autorů již výše zmíněného *Vademeca pomocných věd historických*, kteří se k oboru vyjádřili prakticky v jediném odstavci, a to následovně: „*Doplňkem základních heraldických kategorií jsou ještě různé rytířské řády, které jsou leckdy – ale zbytečně – vyčleňovány do samostatné vědy, zvané faleristika. Tyto řády vznikaly nejdříve v souvislosti s ochranou svatých míst v Palestině, pak se ovšem vymanily z církevního prostředí, sdružující podle různých aspektů vybraná společenství osob. Tu pak byla prováděna různá kategorizace členství, obrážející se navenek v barvě příslušného řádu (ty měly zpravidla podobu různě modifikovaných křížů) i v příslušných řádových stuhách či v honosnějších případech v řetězech. Z nich se pak časem vyvinuly odznaky, jejichž novodobá záplava se ovšem už vymyká vědeckému zpracování a zkoumání. Obdobně lze hovořit i o dnešních vlajkách a praporech, které jsou v rámci vexilologie z vědeckého hlediska podobnou okrajovou záležitostí.*“²¹ Faleristika je tak i v českém vysokoškolském prostředí konzervativním přístupem akademického oboru pomocných věd historických doposud bagatelizována a její vedoucí odborníci nedávají ani generacím budoucích badatelů valnou naději na zvrácení této situace.

Položme si v tomto okamžiku důležitou otázku – existují v české historiografii konkrétní příklady dosavadního využití faleristiky v odborných publikacích? Nehovoříme nyní o literatuře faleristické, nýbrž historiografické, která by faleristiky pouze využila; a to i s tím handicapem, že dosud nemá svoji metodologii, která by historiografii stála v tomto ohledu ku pomoci.

Asi málokterý současný příklad se vyrovná tomu, který představují práce Jana Županiče, zabývající se nobilitacemi průmyslníků²² a Židů²³ v habsburské monarchii. Autor

²⁰ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 6.

²¹ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H & H: Jinočany, 1997, s. 313–316.

²² ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006.

²³ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017.

v nich podrobně mapuje několik možností tehdejší nobilitace, z nichž jednou bylo i udělení určitého řádu. Podrobné rozpracování řádových stanov, společenských konvencí a zákulisní politiky mu odhalilo rozsáhlé společenské struktury osob, které se z udělení řádů a vyznamenání snažily získat lepší osobní statut či prospěch. Tuto spíše historickou látku pak autor doplňuje podrobnými rozbory jednotlivých dekorací, u nichž sleduje kvantitativní vývoj držitelů, postupné uvolňování řádových stanov nebo klesající váhu udělených řádů a šlechtických titulů ve společnosti. Stal se tak jedním z prvních vědeckých pionýrů, kteří se postupně snaží zasypávat příkopy mezi historiografií a pomocnými vědami historickými, díky čemuž získal pole výzkumné působnosti, které by se jiným způsobem ani nedalo zpracovat. Nicméně, a to je třeba zdůraznit, se k výše uvedenému fenoménu nijak blíže nevyjadřuje a nedefinuje obecný přístup, který za tímto účelem zvolit.

1.3 Průnik s historiografií: návrh metody

Z výše řečených důvodů jsem se pokusil samostatně načrtnout metodologii, ani ne tak faleristiky samotné, jako spíše její aplikace v rámci historiografie. Základem mi pro to byly jak příklady ze současné odborné literatury, tak téma mojí diplomové práce, zejména dobové realie a prameny, které jsem chtěl do jejího textu bezpodmínečně zahrnout a s jinak čistě faleristickým tématem propojit. Další podmínkou metodologie se měla stát její univerzální aplikace, to jest její uplatnění na co největší spektrum dekorací v co nejširším časovém úseku, ideálně na dekorace obecně. Po promýšlení celé konstrukce a inspiraci konkrétními teoriemi²⁴ mi vystoupil do popředí sociální vztah mezi třemi základními subjekty toho, co můžeme nazvat udílecím procesem kteréhokoli řádu či vyznamenání. Jedná se o:

- 1) *dekorujícího* = tzn. většinou státní autoritu,
- 2) *dekorovaného* = tedy jednotlivce, který od autority dekoraci obdržel,
- 3) *publikum* = v nejširším smyslu veřejnost.

²⁴ Jedná se především o teoretické vývody dvou následujících myslitelů:

- 1) Maxe Webera a jeho trojdílnou teorii sociální stratifikace mezi bohatstvím, mocí a prestiží, s níž vystoupil proti Marxově pohledu na údajně lineární konflikt mezi pouhými dvěma třídami, tj. mezi ovládajícími a ovládanými. Weber poukázal na složitější distribuci moci ve společnosti a zároveň na skutečnost, že moc má tendenci se ospravedlňovat, což je dalším předmětem jeho rozborů.
In: WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost*. Mladá fronta: Praha, 1997.
- 2) Michela Foucaulta a jeho teorii biomoci. Tato teorie nahlíží život jako součást politiky a regulačních, resp. manipulačních mechanismů, kterými je přetvářen, formován a kontrolován. Stopuje je od doby osvícenství.
In: FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost*. Filosofie: Praha, 2005.

Propojením všech zúčastněných subjektů před námi vyvstává trojúhelníková struktura, mezi jejímiž vrcholy lze sledovat dílčí obousměrné vztahy. V příkladech:

a) vztah mezi *dekorujícím* (1) a *dekorovaným* (2)

1→2 = udělení dekorace, určení pravidel jejího nošení, očekávání loajality, možnost odebrání dekorace (v případě trestného činu, velezrady)

2→1 = přijetí/nepřijetí dekorace, příp. ucházení se o ni, vrácení dekorace autoritě za účelem demonstrování nesouhlasu s jejími postoji nebo činy

b) vztah mezi *dekorovaným* (2) a *publikem* (3)

2→3 = nošení dekorace / její uschování ze strachu ze stigmatizace

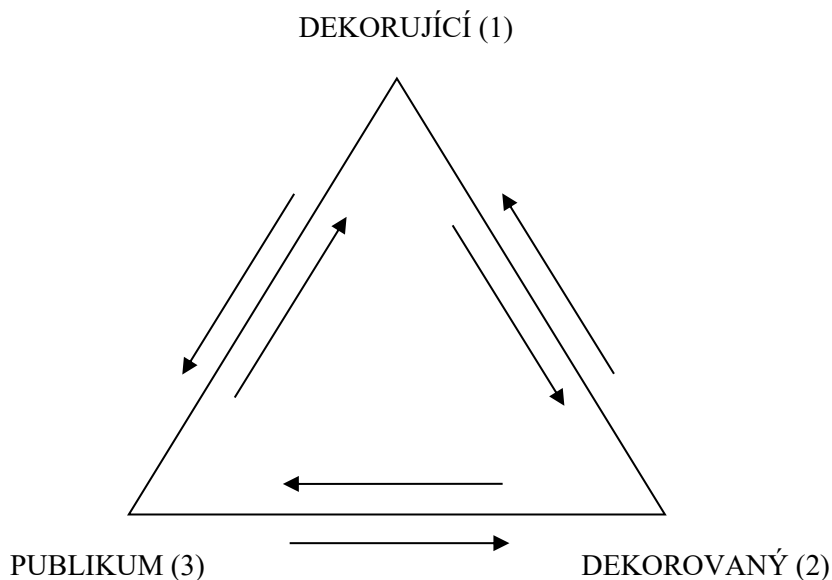
3→2 = vydělování osob k udělení dekorace, úcta / neúcta publika k dekorovanému

c) vztah mezi *publikem* (3) a *dekorujícím* (1)

3→1 = účast / neúčast na dekoračních ceremoniích nebo jejich sledování

1→3 = stanovení požadavků k udělení dekorace, její distribuce do společnosti v doprovodu propagace nebo propagandy, resp. vydělování dekorovaných z publika

Výsledná grafická podoba návrhu vypadá pak následovně:

Teoreticky by měl tento „dekorační trojúhelník“ pomoci definovat nejen charakter konkrétního řádu či vyznamenání v historicko-antropologickém smyslu, nýbrž i povahu režimu, na jehož objednávku taková dekorace vznikla. Je totiž zcela zjevné, že jednotlivé hrany této struktury nehrály se souměrnou vahou tu samou úlohu v režimech

monarchistických, demokratických a totalitních. Právě naopak: v různých obdobích faktor jedněch z nich stoupal a jiných upadal; mnohdy lze jisté dvě hrany jen stěží odlišit, jindy se mezi nimi zase budou překvapivě složitě hledat na vzájemné přímce společní jmenovatelé.

Zcela konkrétním měřítkem těchto nuancí se v předložené práci stane pojem „čest“, o to s větším důrazem, jelikož se jedná i o část názvu zkoumaného vyznamenání. O vlastním významu a konkrétních společenských aspektech pojmu je rozepsáno vzápětí.

1.4 Čest jako antropologická kategorie

Na rozdíl od současnosti, v níž budí pojem cti mnohdy jen mlhavý a archaický dojem, který s konzumní společností dále slábne, hrál v mnohých obdobích starších i novějších dějin úlohu více jak přednostní. V rámci této práce vyvstává potřeba definovat jak všeobecný pojem samotné cti, tak její dobový kontext. A to nejen ve vztahu k názvu *Čestného štítu* jako takovému, ale i vzhledem k tomu, že čest byla a je v civilní faleristice nejfrekventovanějším hodnotovým termínem. Ve filosofii ani historiografii nepanuje jednotný názor na to, jaký původ a smysl čest měla, stejně jako na její vztah k příbuzné *ctnosti* (nebo *ctnostem* – protože i výběr mezi plurálem a singulárem nás u tohoto pojmu staví před nelehký soud). Přesto je třeba se tohoto pojmu zhostit a zmapovat jeho historický úpadek, jelikož „*tradiční ctností plně pochopíme pouze tehdy, pochopíme-li, jakému druhu degenerace podléhá.*“²⁵

V rámci evropského kulturního okruhu lze snahy o uchopení cti a její výklad zaznamenat napříč celou minulostí. Pro to zcela nejstarší, řecké archaické období, definoval např. skotsko-americký filosof Alasdair MacIntyre čest jako vlastnost, která náležela nejen jedinci, ale i jeho rodu či domácnosti za to, že „*zaujímal náležité místo v řádu společnosti.*“²⁶ Modelový příklad poskytl v podobě herojských postav Homérových eposů, které měly prakticky splývat se svými vlastními činy, myšlenkami a názory.²⁷ Být čestný by v tomto kontextu znamenalo jednoduše dodržovat pravidla, která „*vymezují lidem jejich místo v řádu společnosti a tím i jejich identitu.*“²⁸ Existence v takovém společenském systému, v takové

²⁵ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti*. Oikoymenh: Praha, 2004, s. 262.

²⁶ Tamtéž, s. 140.

²⁷ Tamtéž, s. 148–154.

²⁸ MacIntyre konkretizuje: „*Já herojského věku postrádá právě tu vlastnost, kterou [...] považují někteří moderní morální filosofové za bytostnou vlastnost lidského Já, totiž schopnost odpoutat se od jakéhokoli stanoviska či názoru, učinit jakoby krok zpět a pozorovat a posuzovat toto stanovisko či názor zvnějšku. V herojské společnosti není žádné jiné ‚vně‘ než to, které připadá cizincům. Člověk, který by se v herojské společnosti pokusil vyvázat z pozice, do níž byl zasazen, pokusil by se o vlastní vymazání.*“

herojské divadelní roli, mohla mít pouze dvojí vyústění: buďto vítězství vlastního (kolektivního) pohledu na svět, na jehož pravdivost si jedinec a jeho společenství činili nárok, tj. vítězství vlastní skutečnosti, o níž nepochyboval a ani toho nebyl schopen; nebo porážku, otroctví či smrt, která pro archaického člověka představovala morální horizont, za nímž už nic neleží, kterému se ale zároveň nelze vyhnout – jednoduše proto, že ctnostný člověk neuniká zranitelnosti, bolesti a smrti, ba naopak jim dává to, co jim náleží.

Toto monolitní, archaické a jednosměrné pojetí cti ztrácelo však již v klasickém Řecku svoji původní sílu. Zdá se, že Athénan té doby se domníval, že mu jeho pojetí ctností (v tomto kontextu tedy snad intelektuálního potenciálu) už poskytuje možnost odstupů od vlastního společenství, a proto i prostor ke zpochybňování či posuzování jeho základních mechanismů.²⁹ Ve zkratce a v pravém slova smyslu – čest u Aristotela změnila svoji společenskou pozici. V jeho pojetí je čest „odměnou ctnosti a dobrodiní“³⁰, už v žádném případě není samozřejmostí vyplývající automaticky z něčí identifikace se společenstvím či jeho řádem. „*Ten, kdo pro společné blaho ničím dobrým nepřispívá, nebývá ctěn. To totiž, co jest společné, dává se tomu, kdo se zaslouží o společné blaho, a to společné jest čest.*“³¹ A od té doby se už navždy čest stala dobrou službou vůči společnosti, ne však společností samotnou.³² Co však mělo být náplní této dobré služby, stávalo se postupem dalších staletí spolu s rozpadem morálního systému stále nečitelnější a zároveň mlhavou otázkou.

Na tomto místě je třeba se ještě jednou vrátit ke vztahu pojmů *cti* a *ctnosti*, které nejsou zaměnitelné a jejichž vztah lze obecně zjednodušit na vztah příčiny a následku. Od antiky až na pokraj moderny byla ctnost užívána takřka výhradně ve své plurální podobě pro *cosi*, co můžeme nazvat vlastnostmi „*jedinice k tomu, aby jednal tak, jak je zapotřebí*“, neboť jejich prostřednictvím „*dokáže uvést v soulad různé části své duše*“.³³ Seznam takovýchto ctností – dnes by se snad dalo říci i sociálních dovedností – byl v průběhu dějin překvapivě neměnný. Mezi ty ústřední patřily spravedlnost, statečnost, uměřenost, velkorysost, velkomyslnost, šlechetnost, klidnost, rozumnost a moudrost.³⁴ Alespoň podle Aristotela.

In: MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta*, cit. dílo, s. 151.

²⁹ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti*. Oikoymenh: Praha, 2004, s. 158.

³⁰ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Jan Leichter: Praha, 1937, s. 202.

³¹ Tamtéž.

³² Hodnota tohoto zlomu je pro metodologii „dekoračního trojúhelníku“ nedocenitelná. Pozorujeme v něm konec monopolního nároku kolektivu na *čest*. Od tohoto okamžiku se o ni musí dělit s jedincem ve vzájemném vztahu.

³³ OSOLSOBĚ, Petr. *Umění a ctnosti*. Barrister & Principal: Brno, 2013, s. 40.

³⁴ Tamtéž, s. 23.

Přímé opozice jim pak činily tzv. neřesti, které definoval jako krajní kontrapozice vychýlené z filosofické a životní nutnosti, tj. hledání umírněnosti a středu mezi extrémy. V době pozdější je nalézáme znamenitě zpracované např. u Danta Alighieriho: extrémními protiklady statečnosti byly nebojácnost na straně jedné a bázlivost na straně druhé, u uměřenosti to byly obžerství a abstinence, u štedrosti marnotratnost a lakomství atd.³⁵

Smysl, ke kterému celá tato soustava vede, spočívá v potřebě neustálého sebezušlechtování, kontroly a interpretace vlastních činů vůči společnosti. Pokud člověk dokáže dostát požadavkům objektivních ctností a dostatečně se jim svým subjektivním chováním přiblíží, nastává čas pro sklizení plodů vlastní pozice ve společnosti, plodů, které nespočívají v ničem jiném nežli ve *cti*, jíž kolektiv jedince zpětně odměňuje. Tento zákon etické akce a reakce mezi *ctnostmi* a *ctí* představuje vlastně samotné jádro předmoderní evropské morální filosofie. To přetrvalo – splynuvše záhy s křesťanskými normami – celý středověk a novověk až do doby osvícenství a morálního chaosu 19. století, jimž se stal prastarý realismus, na němž evropská civilizace vyrostla, ústředním terčem.

Ještě pro dobu před vyvrcholením tohoto procesu, pro období raně novověké, nám skvělou sondu do společenské situace kolem pojmu *cti* poskytuje historik Richard van Dülmen a jeho antropologická sonda *Bezectní lidé*, kde konkrétně tvrdí: „*Nejasnost pojmu ‚čest‘ není pouze záležitostí dnešní doby. Už Caesare Beccaria, italský osvícenec a kritik útrpného práva, napsal v roce 1766: ‚Pojem čest patřil k těm, kterým byla věnována podrobná a skvělá pojednání, aniž by si kdo dokázal pod tímto slovem představit něco přesného a jednoznačného.‘ Podle toho, co o ní dnes víme, nebyla nikdy skutečně uchopitelná a definovatelná. Ohlédneme-li od dobových učených diskursů, nevyjadřovala se o významu cti expressis verbis žádná sociální skupina.*“³⁶ Z jeho slov tedy vyplývá jak postupující vágnost ve vztahu ke *cti*, tak skutečnost, že není ani nadále možné ji vymezit obecně jako hodnotu, která by stála mimo sociální kontext. V Dülmenem sledovaném období vystupuje čest do popředí vlastně až v okamžiku své relativizace ve vztahu ke konkrétní osobě nebo skupině. A to mělo v éře raného novověku (v podobě pomluv a urážek) velmi časté soudní konsekvence, z jejichž dochovaných písemných pramenů ve svém výzkumu také vychází.

Průvodním jevem tohoto regresivního vývoje se stal jak terminologický úpadek, tak vzrůstající neznalost morálních schémat mezi *ctí* a *ctnostmi*. Filosofové se v hrubých rysech shodují na tom, kdy tento proces kulminoval, stejně jako na skutečnosti, že za změnu situace

³⁵ OSOLSOBĚ, Petr. *Umění a ctnosti*. Barrister & Principal: Brno, 2013, s. 98–99.

³⁶ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích; nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Dokořán: Praha, 2003, s. 85–86.

byl odpovědný přednostně vývoj 17. a zejména 18. století, kdy se komplex morální výchovy odtrhl od svého původního náboženského rámce. Bylo to totiž právě tehdy, kdy se zrodila a mohutněla idea *nezávislého a rozumového* zdůvodnění morálky mezi evropskými mysliteli.³⁷

Výsledky tohoto procesu jsou obecně známé. Rozdílnost a počet ctností, ba i neřestí, upadly toho času už v zapomnění. Celý jejich odkaz byl obroušen na vágní singuláry ctnosti a neřesti, které už nešlo hlouběji aplikovat: proto Voltaire mluvil o ctnosti jako o „*něčem nadbytečném a doslova hloupém*“³⁸; David Hume ji spolu s neřestí nepovažoval za víc než „*výrazy chvály nebo hany*“³⁹; ba i slavný Kantův pokus o racionální zdůvodnění morálky selhal a ponechal ji nakonec odkrytou, postrádající obecně přijímaný logický princip a zdůvodnění.⁴⁰ Na konci tohoto procesu, na prahu moderny, stály ctnost a morálka dokonale odtrženy od lidské přirozenosti. A tato skutečnost nevedla pouze k tomu, že se „*morální rady stávají něčím samoučelným, nadbytečným a nesrozumitelným, jeví se jako lidskému životu nepřátelské a jsou moderní společností odvrženy ve prospěch starého hedonismu a utilitarismu*“⁴¹, ale i k tomu, že se do nyní rozvolněného hodnotového vztahu mezi jedincem a společností vložily výše organizované struktury.

Hovoříme zde o státu. Ten neměl v moderní době už k termínu cti – snad vyjma cti panovníka jako hlavy státu monarchistického – přímý vztah a zjevně to nebylo ani zapotřebí. Vějičku cti zvedly znovu vlastně až autoritativní a totalitní ideologie 20. století, které vyrostly na filosofických konceptech myslitelů, kteří k ní neměli blízký vztah. Těmto ideologiím se podařilo přetrvávající neurčité povědomí společnosti o cti a ctnosti dokonale využít a deformovat ke svému obrazu. Na základě jednoho pramene si toho všiml i Petr Osolsobě ve své knize *Umění a ctnost*: „*Například v eseji Sebevražda myšlení z knihy Orthodoxie (1908) si [Gilbert Keith] Chesterton všímá faktu, že moderní ideologie často krystalizují kolem jediné ctnosti jakoby ‚utržené ze řetězu‘, čili vydělené z náboženské soustavy, ‚neboť nejen neřesti, ale i ctnosti se pohybují nevázaně a škodí‘. Proto ‚...moderní svět není zlý; v některých věcech je až příliš dobrý. Je plný divokých a promrhaných ctností. [...] Moderní svět je plný starých křesťanských ctností, které zešilely‘.*“⁴²

³⁷ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti*. Oikoymenth: Praha, 2004, s. 54.

³⁸ OSOLSOBĚ, Petr. *Umění a ctnosti*. Barrister & Principal: Brno, 2013, s. 10–11.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta*, cit. dílo, s. 66.

⁴¹ OSOLSOBĚ, Petr. *Umění*, cit. dílo, s. 148–149.

⁴² Tamtéž, s. 47–48.

Zde se však dostáváme k časovému vyústění, které se již kryje s obsahem této práce a které není na tomto místě už vhodné dále rozvíjet. Opět zde totiž narážíme na jednu z hran „dekoračního trojúhelníku“, konkrétně na tu náležející státní, čili dekorační autoritě, která si s pojmem cti vůči vyznamenávaným civilistům vyhrála s kreativitou mnohým totalitním režimům bytostně vlastní. I přes vzájemnou souvislost nebyla nikdy synonymem pro věrnost, jak se domnívali nacisté.⁴³ A v kontextu případné věrnosti okupační moci se v letech 1939–1945 z české pozice o cti skutečně hovořit nedalo. Konat svou povinnost vůči systému a zachovat si bezúhonnost v tehdejší právním a společenském prostředí nepředstavovalo žádný vzor hodný následování, ač se tehdejší propaganda permanentně snažila dokazovat opak. Domnívám se, že v rámci Protektorátu se dá hovořit až o oddělení skutečné cti od jejího vymáhaného, posunutého významu, který s ní byl v očích nemalého množství Čechů v přímém rozporu. Na hranách „dekoračního trojúhelníku“ to znamená naprostý rozkol představ o cti mezi dekorační autoritou (německými okupačními orgány) a jejím publikem (českou veřejností). Tato skutečnost ale zjevně neplatila jen pro druhou světovou válku. K nalezení byla ve svých odstínech i v období komunistické diktatury, potažmo u všech totalitních režimů obecně, na což by mělo navržené metodologické schéma také cílit.

Uzavřeme tedy tuto kapitolu o cti citací z *Ottova slovníku naučného* z roku 1893, který toto zneužití ještě předjímá a zasazuje čest tam, kam vždy patřila, tedy do linie mezi člověkem a společností, nikoliv člověkem a státem: „*Znamenám-li pak, že hodnotě, kterou sobě přikládám, odhad jiných lidí přiměřen jest, vzniká ve mně cit libý, mínění moje o vlastní hodnotě potvrzuje a utrzuje se, stává se pevným a předmětným. Čest v pravém smysle vyžaduje, aby člověk měl a znal hodnotu svou, jakož i aby tato od jiných znána byla. [...] Jelikož v pojmu cti obsaženo jest uznání člověka se strany jiných lidí, může objeviti se čest jen ve společnosti, nikoli ve stavu přírodním, jest pojem spolkoslovný (societický). [...] Čest patří každému, kdo se jí nezbavil – sláva nikomu, než kdo si jí dobude něčím obzvláštním.*“⁴⁴

⁴³ Heslo Himmlerových SS – *Meine Ehre heißt Treue* – ztrácí ve světle aristotelské filosofie jakýkoli smysl, jelikož lze v jejím rámci termín věrnosti definovat nanejvýše jako ctnost, nikoli jako čest samotnou. Pro pokřivení a nejasnost pojmů v totalitních režimech je to ukázkový příklad.

⁴⁴ KOL. AUTORŮ. *Ottův slovník naučný* [sv. 6]. Jan Otto: Praha, 1893, s. 662–663.

2 Předmět zájmu faleristiky: stručný vývoj řádů a vyznamenání

Po zevrubném popisu současného postavení oboru faleristiky a navržení aplikovatelné metodologie je třeba ve stručnosti popsat evoluci řádů a vyznamenání od nejstarších dob až po 20. století, jelikož teprve následně bude možné *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava* definovat a zařadit do systému evropských dekorací.

Dalším cílem této kapitoly je pak zdůvodnit, proč nebyly do mé přednostní výzkumné otázky, tedy zda byl *Čestný štít* prvním civilním státním vyznamenáním moderních českých dějin, zahrnuty dekorace z doby habsburské monarchie, a to i přesto, že by k tomu některé jejich znaky více jak vybízely. Jiné to totiž naopak prakticky vylučují.

2.1 Středověké kořeny

Pomineme-li jen vzdáleně související starověké *faléry*, začínají skutečné dějiny řádů a vyznamenání až ve středověku, konkrétně v éře křížových výprav od 2. poloviny 11. století. O tehdejších řádech však můžeme mluvit pouze v původním slova smyslu, tedy jako o sdruženích stejně smýšlejících mužů, které spojovala pod společným znamením jednotící idea či úkol.⁴⁵ Duchovně-rytířské řády, jakými byly např. *Řád Božího hrobu*, *Řád Templářů*, *Řád sv. Lazara*, *Řád německých* nebo *maltézských rytířů*, představovaly přísně hierarchizované církevní organizace, přímo odpovědné papeži, jimž byly dekorace (pokud nošené, tak většinou na jednobarevné stuze)⁴⁶ pouhými druhotnými znaky vlastní příslušnosti. Snad nejvýstižnější je v tomto směru replika Jana Kačera jako rytíře Arnima von Heide ze slavného filmu *Údolí včel* (1967), s níž přemlouvá Petra Čepka v roli zběha Ondřeje k návratu: „*Složil jsi slib. Toho se nezbavíš, když odhodíš řádový plášť.*“⁴⁷ Jak ve své knize charakterizuje František Lobkowicz: „*Zde je rytíř přijímán do řádu (samozřejmě jako vyznamenání jeho osoby), ale není vyznamenán řádem – to přichází teprve později u řádů záslužných.*“⁴⁸ Znaky a řádové oděvy těchto organizací nebyly v nejstarším období vydělitelné z obecné heraldické symboliky a základní typologie křížů.⁴⁹

⁴⁵ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 18.

⁴⁶ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 168.

⁴⁷ *Údolí včel* [film]. Režie František Vlácil. Československo, 1967, 96 min.

⁴⁸ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie*, cit. dílo, s. 18.

⁴⁹ To samé pak platí i z hlediska dekorace. Pokud bychom ji chtěli charakterizovat, v rámci „dekoráčnického trojúhelníku“ to půjde ještě jen stěží. Dekorace zde nejen že nefungovala samostatně: hlavou těchto společenství

I přes válečné neúspěchy většina řádů křížové výpravy přetrvala. Mnohé z nich si pak našly svá nová působiště v domovské Evropě. Udržely si svou kontinuitu i prestiž, kterou jim stále více záviděly i světské elity. Od 14. století se tak otevřela další éra řádové tradice, spočívající v zakládání nových, světských obdob původních duchovně-rytířských organizací.⁵⁰

2.2 Světské řády raného novověku

Na přelomu 14. a 15. století vznikaly z popudu mnoha evropských panovníků zcela nové typy řádových organizací, které však zdědily ze svých duchovně-rytířských předloh jen část charakteristických znaků. Nelze je s nimi tedy zaměňovat.

Nově zakládané řády přelomu středověku a novověku měly v první řadě sloužit jako společenstva vládců a jejich blízkých spolupracovníků, kteří se těšili mimořádné panovnické přízni a důvěře. Tato skutečnost výrazně ovlivnila i vnitřní strukturu takových organizací, jakými byly *Řád podvazku* (Anglie, 1348), *Řád zlatého rouna* (Burgundsko, 1430), *Řád slona* (Dánsko, 1462), nebo *Řád sv. Michala* (Francie, 1469).⁵¹ Jejich členové si totiž byli vzájemně rovni a pozice panovníka nepřesahovala prvenství mezi nimi.⁵² To se odráželo i v řádových dekoracích, které byly pro všechny členy totožné. Na rozdíl od dřívějších duchovně-rytířských řádů byly tyto dekorace nošeny na řetězech kolem krku. Zároveň se odpoutaly od jednobarevných a povětšinou křížových námětů, a ačkoliv se mezi nimi i nadále našly řády pojmenované po určitých světcích, převažovaly motivy mytologické či exotické. Později se tyto řády staly v mnoha dynastiích dědičnými a v nemálo případech existují dodnes jako řády rodinné. Tento jejich charakter – tedy stále ještě řádový mnohem spíše ve smyslu organizačním, nežli jen dekoračním – vyústil i v pravidlo, které z moderní doby již neznáme a které nám snad připadá i nesmyslné: žádný člověk (a to ani panovník) totiž nesměl být členem více jak jednoho řádu.⁵³

byl sice papež, nebyl však nikdy jejich nominálním členem, a nemohl tak jejich čekateli v pravém smyslu slova ani dekorovat, resp. do řádu vpouštět. Jinými slovy, trojúhelníková struktura zde ještě není uzavřena.

⁵⁰ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 166–167.

⁵¹ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krásy evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 7.

⁵² SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*, cit. dílo, s. 171.

⁵³ Tato skutečnost stála např. i u vzniku *Řádu zlatého rouna*, který byl burgundským vévodou Filipem Dobrým založen z té příčiny, protože nechtěl ze strategických a diplomatických důvodů na pozvání anglického panovníka

V rámci metodologicky navrženého „dekoračního trojúhelníku“ zde nalzáme jeho první, ještě velmi úzkou podobu. Je zatím uzavřen jen do nejvyšších pater světské moci, v níž má autorita panovníka bezprostřední, ba neformální vztah s osobami, které si do řádu vybírá a dekoruje. Situace, v níž má dekorující autorita natolik blízko k publiku a dekorovanému jednotlivci, u něhož si panovník ke vstupu klade libovolná kritéria, zákonitě vyúsťuje v rozostřené role mezi všemi třemi činiteli, v kolegialitu, i v jejich vzájemnou rovnost.

2.3 Panovnický absolutismus a vznik řádů záslužných

V následujících obdobích, zejména pak v 17. a posléze 18. století, se však ukázalo, že je stávající podoba řádových struktur neudržitelná. Redefinice panovnické moci a přizpůsobování se celé společnosti mechanismům rodícího se moderního státu ukázaly, že má-li zůstat řádová kultura nadále jednou z cest k sociální prestiži, bude vyžadovat výrazné modifikace.

Definitivní konec rytířství a vznik osvícenské mašinerie s rozsáhlou sítí úřednictva, důstojnictva a diplomatů vedly k potřebě udělování viditelných poct v dosud nevídaném množství.⁵⁴ Zdá se, že se v tomto bodě podařilo evropským státním autoritám dokonale spojit společenské aspirace svých zaměstnanců s požadavkem, aby se s obrozeným státem identifikovali a zároveň se stali nástrojem jeho společenských reforem a disciplinace.

Zrodily se záslužné řády, mladší a opět o něco volněji pojaté insignie, v nemalé míře však stále ještě inspirované původními řády dynastickými. Spíše než čímkoliv jiným byly záslužné řády jejich viditelným, avšak už jen vnějším odrazem. Právě ony se totiž staly prvními dekoracemi, které se mnohem spíše udělují, než aby se vstupovalo do jejich organizací.⁵⁵ Tento nesmírně důležitý sémantický zlom vyústil ještě v jednu skutečnost: zatímco je ve sledované době ve starších dynastických řádech původní členská rovnost likvidována postupně, tyčí se v řádech záslužných panovník nad ostatní členy (jako jejich hlava či zakladatel) od samého počátku. Tento absolutistický posun zároveň učinil neúnosnou tu skutečnost, aby měli všichni členové konkrétního řádu totožné dekorace. Odtud už ze samé

Jindřicha VI. vstoupit do *Řádu podvazku* (což bylo spojeno s přísahou věčného spolenectví s Anglií). Projekt vlastního řádu mu posloužil jako důstojná výmluva. In: ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 242.

⁵⁴ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 8.

⁵⁵ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 172.

podstaty vyvěrá potřeba řády odstupňovat, tzn. zakládat jejich třídy s rozdílnou vahou,⁵⁶ na jejichž vrcholu plní panovník roli velmistra a uděluje dekoraci dle váhy zásluh konkrétního jedince. Spolu s odumřením nových řádů ve smyslu organizačním zmizela též podmínka, aby byl jedinec vždy členem pouze jednoho z nich.⁵⁷

Historicky prvními záslužnými řády se staly řády vojenské, vzešlé z pragmatických potřeb armád osvíceneckých států. Jmenujme alespoň *Řád svatého Ludvíka* (Francie, 1693), *Vojenský řád sv. Jindřicha* (Sasko, 1736), *Pour le Mérite*, (Prusko, 1740), *Řád meče* (Švédsko, 1748) nebo *Vojenský řád Marie Terezie* (Rakousko, 1757).⁵⁸ Až následně, o několik desítek let později, začaly vznikat i jejich civilní obdoby. Zmíňme *Královský uherský řád sv. Štěpána* (Uhry, 1764), *Řád sv. Anny* (Rusko, 1796), *Řád danebrožský* (Dánsko, 1808), *Císařský rakouský řád Leopoldův* (Rakousko, 1808) nebo *Řád železné koruny* (Rakousko, 1816).

Svým způsobem nejdále v tomto vývoji dospěl proslulý francouzský *Řád čestné legie*, založený císařem Napoleonem roku 1802 jako řád „všeobecně záslužný“, tedy civilní i vojenský zároveň.⁵⁹ Jako příklad nejvyššího a současně v pravém smyslu slova národního vyznamenání, udělovaného již striktně bez rozdílu stavu, pohlaví, konfese i druhu zásluh dekorovaného jedince, se stal nejen vzorem pro mnohé řády 20. století (*Řád Bílého lva* nevyjímaje), nýbrž i pro modifikaci mnohých řádů starších.⁶⁰

Řády záslužné se nakonec staly nejsledovanějším faleristickým fenoménem, který přetrvává dodnes. Zrozené v modernizačních plánech osvícenských monarchií hrají roli nevyčerpatelného, ale zároveň i nedoceneného tématu pro analýzy tehdejší moci. Právě v návaznosti na ní můžeme hovořit i o definitivním dotvoření „dekorativního trojúhelníku“ jako metody předložené práce. Dotvoření, které umožnila až geneze veřejnosti jako objektu státního zájmu – ještě ani ne tak ve smyslu politickém, jako spíše společensko-organizačním. Pro státní autoritu se záslužné řády staly skvělým vynálezem, který dokázal do veřejného publika jak manifestovat zájem o zásluhy co nejširších vrstev a náležitě je odměňovat, tak ale zároveň tyto zásluhy definovat a demonstrovat představy o nich shora tak, jak vyhovovaly novému, modernímu státu.

⁵⁶ SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941, s. 172.

⁵⁷ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 35.

⁵⁸ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 8.

⁵⁹ BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie: od Napoleona do 21. století*. Triton: Praha, 2015, s. 24.

⁶⁰ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása*, cit. dílo, s. 9.

2.4 Řády a vyznamenání habsburské monarchie

Výše popsany pokrok a liberalizace řádové kultury však ještě neznamenaly, že tím byl její vývoj ukončen. Následující podkapitola má za cíl poukázat na to, že se charakter až potud popisovaných řádů a vyznamenání ještě nekryje s dekoračními zvyklostmi, jaké byly ustaveny po roce 1918, natožpak s těmi, jaké známe dnes. Diskontinuita s následným obdobím je ve skutečnosti značná a hmatatelná.

Mnohé z dekorací, které se v době habsburské monarchie na našem území vyskytovaly, byly již zmíněny v předchozím textu. Ať už hovoříme o *Vojenském řádu Marie Terezie*, *Královském uherském řádu sv. Štěpána*, *Císařském rakouském řádu Leopoldově*, *Řádu železné koruny*⁶¹ nebo posledním významným, až roku 1849 založeném, *Řádu Františka Josefa*, mají všechny tyto dekorace tři klíčové společné charakterové rysy, které se během bouřlivého vývoje 19. století ukázaly být anachronickými a problematickými. Zaprvé se jednalo o řády stále ještě náležející koruně, resp. panovníkovi jako hlavě státu, nikoliv státu samotnému (v čemž můžeme poznat residuum po raně novověkých řádech). Zadruhé byly nadále určené jen pro mužskou populaci (ženám byly vytvořeny speciální a oddělené řády dámské).⁶² A zatřetí byly všechny zmíněné řády zároveň spojeny s možností sociálního vzestupu ve formě zisku šlechtictví (ačkoliv u mnohých z nich to platilo jen v případě vyššího stupně udělené třídy řádu).⁶³ Ruku v ruce se skutečností, že byla řádová statuta těchto dekorací navržena ještě v předvečer průmyslové revoluce a jejich společenských a demografických změn, muselo se jejich udílení téměř zákonitě vymknout z rukou císařské kanceláře. Například skutečnost, že byla těmito statuty většina řádových členských základen omezena na pouhých sto osob, nehrálo v praxi po většinu 19. století žádnou roli.⁶⁴ Snaha staré šlechty o to, aby si k sobě nové, původem nešlechtické průmyslové elity připoutala, stejně jako touha po klasické prestiži ze strany protější, vedly k neřízené inflaci počt skládaných v podobě dekorací, která se dále urychlovala po roce 1848 a nakonec zahrnovala ohromné

⁶¹ Řád ve skutečnosti založený jménem italské koruny již císařem Napoleonem roku 1805, udělovaný do r. 1813. Následně byl pak r. 1816 obnoven rakouským císařem u příležitosti zpětného získání Lombardie (lombardská koruna byla vlastním symbolem řádu). In: SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstein, 2010, s. 380.

⁶² LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 13.

⁶³ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017, s. 26–37.

⁶⁴ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 136.

množství případů.⁶⁵ Situaci, ve kterou takový přístup vyústil, výstižně shrnuje rčení tehdejší doby: „Každý průmyslník má vodní elektrárnu, ochranné clo a Železnou korunu.“⁶⁶ Opožděná snaha zastavit tuto zdánlivě již nevyhnutelnou inflaci dekorací habsburského domu vyústila v srpnu 1884 v tzv. zrušení nobilitačních paragrafů, které nadále prakticky vylučovalo možnost získat spolu s příslušnou dekorací i šlechtický titul.⁶⁷ Sám Jan Županič nastalé změny okomentoval následovně: „Rok 1884 znamenal zásadní přelom ve vývoji rakouské šlechtické obce, přinesl však zánik tradiční podoby záslužných řádů, kterou v polovině 18. století stvořil absolutistický stát. Cílem odměňování zasloužilých osob již nebylo vytvoření nové, loajální šlechtické elity, ale pouze a jedině symbolické ocenění prostřednictvím konkrétního vyznamenání.“⁶⁸ Jak se ale později ukázalo, opětovně se snižující počet tzv. novošlechticů nezabránil tomu, aby na udílené řády a vyznamenání nepřestala veřejnost pohlížet jako na přežitek.

Vedle dvou výše uvedených definic se oficiální dekorace Rakouska-Uherska od jiných státních vyznamenání z téže doby, ale i z doby pozdější, odlišovaly ještě jednou skutečností: u některých z nich se okruh dekorovaných rozšířil i do řad armády a tyto dekorace se tak staly zároveň i dekoracemi vojenskými. Toto jinak dosti nezvyklé dodatečné rozostření cílové skupiny platilo jak u *Řádu železné koruny* (od r. 1860),⁶⁹ tak *Řádu Františka Josefa* (od r. 1914)⁷⁰ a dále nám tak tyto dekorace vzdaluje představu prvních klasicky civilních vyznamenání, která byla v českém prostoru distribuována. Rok 1918 znamenal navíc pro řádovou kulturu Českých zemí naprostou diskontinuitu. Žádná z dekorací, která mohla být v pravém slova smyslu nazývána dynastickou, logicky nepřetržovala zánik podunajského soustátí.

2.5 Dekorování představitelů české společnosti v habsburské monarchii

Na tomto místě je nutné upřít konečně svoji pozornost i k české společnosti, která (s výjimkou hrstky starých šlechtických rodů) stála až do 19. století mimo panovnické

⁶⁵ KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2006, s. 120.

⁶⁶ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006, s. 141.

⁶⁷ ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017, s. 36.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta*, cit. dílo, s. 124–125.

⁷⁰ Tamtéž, s. 132.

dekorační procesy. Ba co více – s drobnou výjimkou tzv. *Českého šlechtického kříže* (příloha č. 8) neměla ani žádnou příslušnou tradici.⁷¹ Jak se později ukázalo, bylo na nápravu tohoto stavu ve věku probouzejícího se národního uvědomění již pozdě. Z pramenů vysvítá, že ta část tuzemského obyvatelstva, která se v dané době již otevřeně přihlašovala k formujícímu se českému národu, pohlížela v nemalé míře na Vídeň a Habsburky s pocitem odbojných plebejců, kteří již neměli o podobné pocty valný zájem. V nejednom případě se tato skutečnost projevila v rámci „dekoračního trojúhelníku“ dané doby jako třetí plocha mezi dekorační autoritou Vídně a jejím českým publikem. To žilo z nemalé části v přesvědčení, že se Vídeň snaží podobnými aktivitami českému národu jeho vlastní elitu odcizit. Nejznámější je patrně případ Františka Ladislava Riegera, který byl postaven před dilema, zda má nebo nemá spolu s *Řádem železné koruny* II. třídy, uděleným roku 1881, zažádat ještě o zisk baronátu, na který mu tím vznikl nárok.⁷² Rodinná krize a veřejný spor se staly důkazy toho, že česká veřejnost vnímala dekorování svých elit ze strany Vídně jako jistou podobu „d’áblova pokušení“, jako zkoušku, na jejímž výsledku závisela čest a charakter daného jedince. Rieger si byl této skutečnosti dobře vědom, a tak sice baronát po šestnácti letech za změněných politických okolností přijal, ale přesto se slovy: „*Neměl jsem z toho baronství pravého potěšení, obávaje se, že nepřátelům Riegerovým v Čechách dána tím vydatná zbraň do ruky proti němu a že vůbec u Čechů proto propadne v úctě. Hledímť i sám na moravského Pražáka od té doby, co se stal baronem, jako na pannu po pádu.*“⁷³

Na druhou stranu je však třeba říci, že mimo rámec české politiky neznamenal získání jednoho z oficiálních vyznamenání automatické veřejné znemožnění; přinejmenším v případech kdy dekorovaný jedinec o šlechtictví nepožádal. Osobnosti z méně konfliktních oblastí českého veřejného života, jakou byl např. vynálezce a průmyslník František Křižík nebo dvojice architektů Josef Schulz – Josef Zíték, kteří získali za stavbu pražského

⁷¹ Jednorázové vyznamenání založené císařem Františkem I. pro členy české šlechtické družiny, která jej po porážce Napoleona u Lipska doprovázela roku 1814 do Paříže. V záznamech 38 vyznamenaných jedinců nalézáme jména jako Kolowrat, Valdštejn, Vratislav, Pachta, Voražický nebo Vrbna.

In: LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 26.

Vzhled vyznamenání (červený maltézský kříž s kruhovým medailonem s českým bílým lvem uprostřed) posloužil údajně po roce 1918 i jako předloha nejvyššího vyznamenání samostatné republiky, *Řádu Bílého lva*.

In: FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 62.

⁷² ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017, s. 134–135.

⁷³ Tamtéž, s. 134.

Rudolfina *Řád Františka Josefa*, jsou toho důkazem. Sám Josef Zítek dal nakonec vidině šlechtického titulu průchod raději až na konci své kariéry a těsně před svou smrtí – titul rytíře získal z rukou císaře roku 1908.⁷⁴

⁷⁴ KSANDR, Karel. *Josef Zítek*. Národní divadlo v Praze: Praha, 2009, s. 68.

3 Skoupý stát? Dekorační kultura první Československé republiky

Jak už bylo předestřeno výše, znamenal rok 1918 a zánik habsburské monarchie zdaleka největší diskontinuitu dekorační kultury, jakou české země během 20. století prodělaly. A ačkoli by se mohlo zdát, že takovýto zvrát korespondoval s tlustou čarou, pomocí níž se snažil nový republikánský režim odstříhnout od svých nechtěných kulturních kořenů, zůstává na pozadí přetrvání ostatních komemorací a festivů spíše výjimkou. V mnoha oblastech své veřejné sebeprezentace se Masarykova republika totiž vrátila k (jinak tak freneticky napadané) monarchistické praxi, v níž staré formy naplnila pouze novým obsahem. Proč se tak ale nestalo v případě dekorací? To je otázka, na níž se těžko hledají odpovědi, a to nejen proto, že si protirečí s náhledem, jaký na obsah tehdejší státnosti obvykle máme. Je proto třeba začít rozbořem charakteru nového režimu a vysvětlit, proč institut dekorací do občanské společnosti vůbec nevnesl.

3.1 Snaha o ostrý předěl

Zdá se, že měla nově vzniklá republika k původní rakousko-uherské dekorační kultuře natolik silnou averzi, že se z počátku domnívala, že se obejde bez jakékoli vlastní. Přinejmenším tomu napovídají kroky Revolučního národního shromáždění, které se ve francouzské předloze v leccem neshlíželo pouze svým názvem. Lze tak soudit alespoň z jednoho z prvních kroků, který v této oblasti podniklo: bylo jím vytvoření zákona č. 61/1918 Sb. z 10. prosince téhož roku, který v mnohém vynikal svojí přísností. Nejen že rušil řády a vyznamenání Rakouska-Uherska a používání titulatury jeho šlechty, ale nadto plošně zakazoval československým občanům i přijímání obdobných dekorací ze zahraničí.⁷⁵ Původní návrh, který nakonec do praxe nevešel, počítal dokonce s tím, že by cizinci s nově nabytým československým státním občanstvím nadále ztráceli i předchozí, v cizině získaná vyznamenání (!).⁷⁶ I bez této podmínky se ale velmi záhy ukázalo, že je takové zákonné ošetření dekorační kultury dlouhodobě neúnosné. A to nejen proto, že všechny její prvky potíralo a ničím nenahrazovalo.

Naprosto totiž nepočítalo s československými vojenskými vyznamenáními, která byla zakládána ve válečných oblastech na západě i na východě, a která často vznik tohoto zákona

⁷⁵ Zákon č. 61/1918 Sb., *jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly*. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1918.

⁷⁶ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0004_00.htm

i předcházela. Řeč je zde o *Medaili Jana Žižky z Trocnova*, vzniknuvší už v říjnu 1918 v řadách ruských legií, o *Československém válečném kříži 1914–1918*, který svým dekretem ze 7. listopadu 1918 založila Masarykova prozatímní vláda v Paříži,⁷⁷ nebo o *Československé revoluční medaili*, též schválené Masarykem ještě ve Francii dne 1. prosince 1918. Ta byla myšlena jak pro Čechoslováky ze zahraničních legií a domácího odboje, tak pro cizince, kteří se o nový stát zasloužili.⁷⁸ A to nebyly jediné příklady. Nový zákon např. de iure nedovoloval československým legionářům ani přijetí *Medaile vítězství*, slavnostně zaležené dne 24. ledna 1919 ve Versailles a udělované napříč všemi dohodovými armádami,⁷⁹ nebo *Řádu sokola*, založený ve stejné době M. R. Štefánikem.⁸⁰

V takovém znění ale nepřiváděl do rozpaků jen řadové československé veterány, nýbrž ovlivňoval i vrcholné diplomatické vztahy. Pokud v prvních poválečných letech obdržel např. československý prezident (1920: jugoslávský *Řád hvězdy Karad'orděvičů*; 1921: francouzský *Řád čestné legie* a italský *Řád svatého Mořice a Lazara*) nebo jeho ministr zahraničí (1920: jugoslávský *Řád svatého Sávy*; 1921: *Řád rumunské hvězdy*, *Řád čestné legie* a *Řád italské koruny*)⁸¹ některé z vrcholných vyznamenání spřáteleného státu, neměli v rukou vůbec nic, čím by mohli takovéto pocty, jak bylo jinak dobrým zvykem, oplácet.

První kroky k řešení vzniklé prekérní situace učinil Ústavní výbor Národního shromáždění v dubnu 1920, omlouvaje se zároveň se slovy, že „*nebylo zde [roku 1918] ničeho známo o těchto svrchu jmenovaných odznacích; nemohl tedy ústavní výbor již tehdy pojmouti do zákona ustanovení, kterým by byly vyňaty ze zákona ony odznaky. Vůbec vychází ústavní výbor ze zásady, že jest opravdu nutno pro vojáky, kteří osvědčili svoji statečnost před nepřitelem, ponechati viditelný odznak statečnosti.*“⁸² Desátého dne téhož měsíce učinila vláda novým zákonem č. 243/1920 Sb. počáteční změny, které dodatečně legalizovaly získání zmíněných zahraničních vyznamenání československých legionářů⁸³ a zároveň předešly potřebu založení nějaké dekorace nového státu, nikoliv však vůči jeho občanům.

⁷⁷ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 57-60.

⁷⁸ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 567.

⁷⁹ Oficiálním názvem *Mezispojenecká vítězná medaile*; jejím duchovním otcem byl maršál Foche. In: LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995, s. 57-60.

⁸⁰ KARÁSEK, Martin – KOZÁK, Jaroslav. *Slovenské vyznamenania a odznaky 1938-1945*. Kozák-Press: Martin, 2013, s. 15.

⁸¹ <http://www.vyznamenani.net/?p=1551>

⁸² http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm

⁸³ Zákon č. 243/1920 Sb., *kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1920.

Konkrétní postoj k případnému vzniku civilního státního vyznamenání byl v Národním shromáždění následující: „Zde nutno rozlišovati občany československé a cizince. V některých státech cizích jest dosud obyčejem udělovati rozličná vyznamenání za vynikající činy nebo zásluhy. Poněvadž pak někteří cizinci u nás mají veliké zásluhy o vývoj našeho státu, hlavně pak o jeho zásobování, nemohli by jistě pochopiti, proč nedostane se jim nějaké odměny ve formě vyznamenání, kterou by jistě za podobné zásluhy ve své vlasti obdrželi. Jest tedy opravdu nutno učiniti v tomto případě výjimku a připustiti vyznamenám pro cizince. Co se týče občanů československých, postavil se ústavní výbor na stanovisko, že pod žádnou podmínkou nesmí býti vyznamenání udělováno osobám civilním, jak to připouští vládní návrh. [...] Civilní občané českoslovenští nesmějí řádů ani přijímati ani nositi.“⁸⁴

Zastavme se u této podivuhodné zásadovosti. Z čeho mohla kromě již výše předestřené averze československých politických kruhů vůči původním řádům a vyznamenáním vyvěrat? Jednalo se snad o jednu z podob tolik oslavované mezilidské rovnosti? Nebo o vedlejší efekt jasně, ale zároveň naivní představy o fungování republikánské demokracie, teprve čerstvě vržené ve skutečnost? Zůstává nesporným faktem, že se postoj státních činitelů k mnoha formám festivů a komemorací postupem První republiky vyvíjel – zejména v počátečním období nacházíme snahy o revoluční neústupnost a až bezmyšlenkovité potlačování mnoha prvků předpřevratové kultury. Tento vývoj byl však od poloviny 20. let oslabován ve prospěch již konsolidovaných a politicky vyvážených poměrů, které se prvotního puritanismu a levicového idealismu opětovně zbavovaly. Jen tak lze vysvětlit postupný ústup ze shora popsané nulové tolerance, renesanci dekorací válečných a vznik *Řádu Bílého lva*. Ani založení těchto vyznamenání však neznamenal přechod k demokratické a občanské dekorační kultuře takové, jakou známe dnes.

3.2 Důvody nového přístupu

Ačkoliv neměla První republika v řečené době ještě žádné civilní vyznamenání, na které by šlo „dekorační trojúhelník“ v praxi aplikovat, lze na jeho popisu vysvětlit, jak mohlo k té samé situaci vůbec dojít. Československo navíc nebylo jediným příkladem, na který šlo v Evropě po roce 1918 poukázat.

Po zhroucení původního rakousko-uherského státního aparátu (a ruku v ruce s tím i jeho dekorační autority) bylo jeho uvolněné místo na všech stupních zaplňováno lidmi ze

⁸⁴ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm

zahraničního i domácího odboje, v drtivé míře však ze společenské skupiny, kterou lze kontinuálně označit jako veřejnost. V daný okamžik se tak dvě hrany „dekorativního trojúhelníku“ – vládní autorita a veřejnost – do značné míry překrývaly, jak je tomu pro mnohé revoluční situace ostatně příznačné. Spolu s tím se zákonitě překryly i představy o vyznamenávání jedinců, které měly veskrze jediný kolektivní zdroj – habsburskou monarchii s jejími řády a vyznamenáními, v nemalé míře mířícími do neuralgických bodů národnostního boje. Ve snaze těmto hořkým zkušenostem do budoucna předejít se tak opuštění od jakýchkoli dekorací ve jménu občanské rovnosti v nové republice mohlo jevit jako schůdná cesta.

Ať už z jakýchkoli příčin, šlo i jinde v Evropě sledovat podobné snahy o modifikaci státních vyznamenání. Již po roce 1910 zavrhl nově vzniklá první portugalská republika původní dekorativní systém a vytvořila si nový.⁸⁵ Když roku 1918 vznikla republika v Rakousku, vydala se stejnou cestou a ve své důslednosti změnila i svůj dekorativní slovník – zřekla se jakékoli formy řádu a dodnes se spokojuje s nižšími vyznamenáními, jako jsou např. čestné odznaky.⁸⁶ Identickým směrem se po roce 1922 vydalo i samostatné Irsko, když se v rámci odmítnutí politických standardů britského impéria zřeklo jeho řádových dekorací a dodnes uděluje pouze medaile.⁸⁷ A v tomto směru nelze přehlédnout ani jeden velký zámořský příklad – ačkoliv mají Spojené státy mezi svými nejvyššími vyznamenáními mnohá, která prakticky bezvýtku splňují znaky řádů (např. nejvyšší vojenské vyznamenání *Medaile cti* nebo civilní *Prezidentská medaile svobody*), úmyslně a důsledně obcházejí toto označení. To, že mají důvody této praxe podobné kořeny jako v případě Irska, není nutné zdůrazňovat. Československý příklad však na rozdíl od těchto nakonec vyústil v jistý druh kompromisu.

3.3 Založení Řádu Bílého lva

Cesta z nulové situace roku 1918 byla nakonec relativně dlouhá a měla několik fází. Snad se do značné míry ideově ubírala podobnou cestou, jako mezitím vytvořená Ústavní listina z 29. února 1920, která dala jasnější formu myšlenkám, které převrat z roku 1918 vyzvedl. Ať už to byla vize „*upevnění dokonalé jednoty národa*“, „*zavedení spravedlivých*

⁸⁵ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krásy evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 44.

⁸⁶ Tamtéž, s. 46.

⁸⁷ Tamtéž, s. 22.

řádů v republice“ nebo vůle provádět zákony „v duchu našich dějin“,⁸⁸ lze za nimi hledat upřímné rovnostářství i odraz Masarykovy humanity a demokratismu.

Snad i proto se u nikoho uvnitř nové státní správy neujala ani myšlenka na vznik *Řádu svatováclavské koruny* nebo *Husitského kříže*, které nepřekročily stadium hrubých náčrtů.⁸⁹ A shora zmíněný zákon č.243/1920 Sb. zatím neučinil nic víc, než že legalizoval dekorace nabyté v zahraniční československými legionáři. Sice nadále se slovy „nová vyznamenání mohou být založena pouze pro vojíny za statečnost prokázanou před nepřitelem, nebo pro příslušníky států cizích za zásluhy, kterých získali o stát československý“⁹⁰ nevyklučoval budoucí vývoj dané problematiky, konkrétní kroky však chyběly. Pravidlo, že „občanským osobám, které jsou příslušníky republiky Československé, nemohou být nově uděleny ani čestné odznaky, ani nová vyznamenání“,⁹¹ platilo nadále.

Zákon ohlašující vznik „Československého řádu Bílého lva a Československé medaile Bílého lva“ vznikl nakonec pod č. 362/1922 až v prosinci téhož roku a více než cokoli jiného za ním lze spatřovat nutnou úlitbu diplomacii a její etice. Z důvodných a už výše řečených potřeb odměnit cizince, kteří se zasloužili o vznik Československa, vznikla historicky první vysoká tuzemská dekorace (příloha č. 9), v mnohém odpovídající zahraničním standardům. Vzhled řádu vyšel z pestré přehlídky soutěžních návrhů, z níž nakonec neuspěl ten patřící Alfonsi Muchovi, ale model zkušeného medailéra Rudolfa Karneta (příloha č. 10).⁹² Pětidílná hvězdička, pokrytá červeným smaltem a osazená stříbrným lvem nejenom že přesně odpovídala české heraldické tradici, ale byla též dle některých zdrojů inspirována jedinou existující zemskou faleristickou předlohou – *Českým šlechtickým křížem* z roku 1814.⁹³

⁸⁸ <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf>

⁸⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první: vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Libri: Praha, 2000, s. 168.

⁹⁰ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm

⁹¹ Tamtéž.

⁹² HRDÝ, Josef L. *Aplikace českého heraldického lva na vyznamenáních*. In: *SIGNAL: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 13/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 640.

Rudolf Karnet byl zároveň i spolujednatel žižkovské firmy *Karnet & Kyselý* (Husova č. p. 46), která se na výrobě velké části dekorací *Řádu Bílého lva* před i po druhé světové válce také podílela. Po r. 1948 byl podnik zestátněn a transformován do závodu *ZNAK PRAHA – družstvo umělecké výroby*, který v činnosti pokračoval i v době socialismu. In: HAIMANN, Petr. *Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505-2005)*. Libri: Praha, 2006, s. 549–550.

⁹³ FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krásy evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009, s. 62.

Řád Bílého lva se sestupně – od osoby prezidenta republiky, který byl automaticky držitelem nejvyšší třídy velkokřížníka – dělil na další čtyři stupně s tituly velkodůstojníka, komandéra, důstojníka a rytíře. A to vždy ve dvou formách – občanské (symbolizované zkříženými palmovými snítkami v závěsu) a vojenské (symbolizované zkříženými meči). Na nejnižší úrovni byl pak řád doplněn zlatou a stříbrnou medailí jako nejdrobnějšími stupni.⁹⁴

Až potud se řád nelišil od svých zahraničních obdob, zejména inspirace *Řádem čestné legie* je v otázce odstupňování jeho tříd zcela evidentní. Přinesl ale i řadu odchylek, které byly stírány až dalšími zákonnými úpravami. Pomineme-li samotnou důvodovou deklaraci vzniku řádu a jeho udílení, která byla legislativně omezena jen na vznik Československa a zásluhy o ně – což byly mantinely zjevně příliš úzké a během existence První republiky stále méně odpovídaly realitě a výběru nositelů *Řádu Bílého lva* – neznaly jeho původní stanovy z roku 1920 např. rozdíl mezi propůjčením a udělením. Zatímco propůjčení vyznamenání je spojeno s návratem dekorace příslušné státní autoritě po úmrtí jeho nositele (nebo po jeho odsouzení a zbavení čestných práv a titulů), znamená udělení nenávratný dar, tj. i ve prospěch případných dědiců po zemřelém nositeli. První možnost se v běžné mezinárodní praxi vztahuje vždy na osoby, které mají občanství shodné se státem, který jim dekoraci udělil. Naopak v případě cizinců (ale i vlastních občanů vyznamenaných in memoriam) se stát návratnosti dekorací jejich udělením obvykle zříká. Je proto podivuhodné, že se Československo, které vlastním občanům *Řád Bílého lva* nikdy neposkytovalo, návratnosti dekorací z ciziny vzdalo až úpravou zákona z roku 1930.⁹⁵

3.4 Dekorační realita první Československé republiky

Nyní se v práci dostáváme ke klíčovým otázkám meziválečného období – jaký byl ohlas založení *Řádu Bílého lva*? Jakou pozici měl ve veřejném prostoru? Kolik pozornosti si ze strany české veřejnosti vysloužil? A jsou ohledně problematických bodů jeho stanov k dohledání jakékoli zmínky mimo půdu vládních orgánů?

⁹⁴ V zákoně byl maximální počet držitelů každého stupně řádu alespoň de iure početně omezen: 1. třída 50, 2. třída 150, 3. třída 400, 4. třída 2000 a 5. třída 5000 osob. Úpravami z let pozdějších se ale čísla neustále navyšovala.

⁹⁵ „*Řádové odznaky kromě případů [odsouzení za trestnou činnost, které má za následek ztrátu vyznamenání a čestných odznaků] se nevracejí.*“ Zákon č. 120/1930 Sb., *jímž se mění stanovy Československého řádu Bílého lva a Československé medaile Bílého lva*. In: Sbirka zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1930.

Již jen při zběžném studiu meziválečného československého tisku je zřejmé, že zprávy o založení i udílení řádu přesně odpovídají tomu, jak byla pozice této dekorace nastavena. Nemůže tudíž překvapit, že se o něm dočítáme vesměs jen v telegrafických zprávách, otištěných uvnitř, někdy až na konci takových novinových čísel, které lakonicky konstatovaly jeho převzetí tou známou osobností nebo oním diplomatickým činitelem. Míra významnosti dekorovaného v tom zjevně nehrála výraznější roli – vždyť i propůjčení nejvyššího stupně, velkokříže *Řádu Bílého lva* maršálu Fochovi věnovala ČTK v roce 1923 jedinou větu.⁹⁶ A to se jednalo o historicky vůbec první takovouto událost, při níž byla na Fochovu třídu přejmenována i dnešní Vinohradská ulice.⁹⁷ Podobnou praxi, charakteristickou svým nezájmem, lze vysledovat napříč celým zbytkem 20. a 30. let.⁹⁸

V metodologickém smyslu se dá konstatovat, že První republika ve věci udílení svého jediného vysokého řádu neuzavřela mechanismus „dekoračního trojúhelníku“: založila dekoraci, začala ji udílet, avšak ve prospěch osob, které nebyly v žádném ohledu součástí její veřejnosti. Tím ztratil *Řád Bílého lva* v meziválečném období jakýkoli potenciál k tomu, aby se stal široce uznávanou institucí a hmotným odrazem morálních, politických a kulturních hodnot československé společnosti. Řád byl v tomto ohledu skutečně v mnohem slabší pozici, než je tomu dnes – nebyl totiž spojen s žádným konkrétním datem (jakým je dnes 28. říjen), ani konkrétním místem (jakým je dnes Vladislavský sál Pražského hradu). Zůstal uzavřen za dveřmi diplomatických jednání, udílen čistě příležitostně návštěvám, které měly diplomatický, hospodářský nebo vojensko-strategický význam. Význam pro společnost tak vzdálený a abstraktní, že v ní ani nemohl vzbuzovat širší pozornost. Tu si u ní proto

⁹⁶ „Pan prezident republiky dekoroval maršála Foche v uznání vojenských zásluh velkokřížem řádu Bílého lva.“ In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 31, č. 242, 16. května 1923, s. 2.

⁹⁷ HAVRÁNEK, Jan – POUŠTA, Zdeněk. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990)*. Karolinum: Praha, 1998, s. 31.

⁹⁸ V namátkových příkladech:

„President republiky propůjčil *Jejímu Veličenstvu Wilhelmině, královně holandské, československý řád Bílého lva I. třídy s řetězem za občanské zásluhy a ministerskému předsedovi v Athénách J. E. Venizelovi rovněž československý řád Bílého lva I. třídy za občanské zásluhy. Dále propůjčil prezident republiky československý řád Bílého lva II. třídy nebo III., IV. a V. třídy a československou medaili Bílého lva I. a II. stupně za zásluhy občanské několika cizím státním občanům.*“ In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 37, č. 615, 7. prosince 1929, s. 7.

„Čs. vyznamenání maršála Francheta d'Espereye. *President republiky propůjčil maršálu Franchet d'Esperey řád Bílého lva I. třídy; náčelníku maršálova štábu podplukovníku Ihlerovi byl propůjčen řád Bílého lva IV. třídy. Kromě toho byl řád Bílého lva propůjčen řadě zahraničních osobností.*“ In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 38, č. 370, 25. července 1930, s. 4.

vysloužily jiné, nižší a příbuzné dekorace vojenské, udílené zejména v prvních poválečných letech velké části legionářských veteránů, nebo tzv. *Státní ceny*, založené roku 1920 Ministerstvem školství a národní osvěty a udělované ve formě čestného uznání spojeného s peněžní odměnou vždy dne 28. října nejznámějším a nejúspěšnějším československým spisovatelům, v nemalé míře i těm slovenské a německé národnosti.⁹⁹ I z té příčiny měly *Státní ceny* mnohem větší dosah, než jediný a nejvyšší řád Československé republiky.

Takovýto stav věcí však nemohl být tehdejší veřejnosti ani vládním kruhům neznámý. A dokonce lze dohledat i snahy o jejich nápravu. V prosinci 1924 šlo na stránkách *Lidových novin* nalézt článek *Řád Bílého lva* polemizující přesně s takovými myšlenkami. Jeho autorem byl JUDr. Gustav Hubáček, generální prokurátor Nejvyššího soudu v Brně, toho času ve výslužbě, který se z odborného hlediska snažil „*poukázati opětně na nesrovnalost dotyčného našeho zákonodárství s potřebou doby.*“¹⁰⁰ Poté, co v textu vylíčil nám již známou dosavadní právní historii celé věci po roce 1918, dostal se až k samotnému řádu a zjevně bez znalosti totožnosti jeho tříd s francouzským *Řádem čestné legie* provokativně konstatoval, že „*jest zvláštní, že držitelé páté, to jest nejpočetnější třídy jmenovaného čs. řádu podle stanov pojmenování byli >rytíři<, čímž oficiálně, přes zrušené šlechtictví, zaveden byl titul šlechtický. Republika bude tedy také míti šlechtu, zajímavou ovšem tím, že >českými rytíři< mohou být pouze cizinci.*“ Ad absurdum pak myšlenku rozvedl konstatováním, „*že republika čs. neuznává pro své příslušníky řadů, titulů a vyznamenání, že nejen zakazuje cizí řády přijímati, ale že i trestá jako přestupek veřejné jejich nošení neboli užívání. Přes tu chvíli však čteme v novinách, že českým státníkům, literátům, umělcům atd. udělen byl vysoký cizozemský řád a se zjevným uspokojením se taková vyznamenání veřejně konstatují i komentují, kdežto by bylo vlastně na místě poukázati na zřejmou neinformovanost dotyčné cizí vlády o tom, že občanům čs. republiky je vůbec zakázáno udělený řád přijmouti. Lokálních zákonů dbalý občan měl by vlastně udělený jemu cizí řád odmítnouti, poněvadž i jeho přijetí je zakázáno. Toho ovšem neučiní, a to tím méně, že přijetí není nijakým trestem ohroženo. Nezbyvá mu ovšem než si jej jako zajímavou snad pouhou upomínku uschovati, neboť nechce-li přijíti do konfliktu se zákonem, nositi jej v tuzemsku nesmí.*“ Hubáček došel k nevyhnutelnému závěru, že „*nynější stav zákonný je trvale neudržitelný*“ a dosavadní legislativní průlom, učiněné ve prospěch vojska a cizinců, zhola nedostačující.

⁹⁹ JÜRGENS, Zuzana – KOPÁČ, Radim. *Státní cena za literaturu 1920-2015 & Státní cena za překladatelské dílo 1995-2015*. Ministerstvo kultury České republiky: Praha, 2015, s. 8.

¹⁰⁰ *Lidové noviny*. Brno: roč. 32, č. 78, 13. února 1924, s. 2.

Po pěti následujících letech se o problém začaly konečně zajímat i vysoké vládní kruhy. Ačkoliv ještě bez výsledku, zajímavý je v tomto kontextu návrh Ústavně právního výboru Národního shromáždění ze dne 5. června 1929, v němž se dva z poslanců, lidovec JUDr. Martin Mičura a agrárník Michal Slávik, snažili jak zmapovat dosavadní vývoj dekorační kultury republiky, tak navrhnout její nejnnutnější změny.¹⁰¹ Záležitost s drakonickým zákonem č.61/1918 Sb. považovali za „*prvou etapu zásady o zrušení šľachtictva, rádov a titulov, ktorá chcela previesť rovnosť občanov do najkrajnejších dôsledkov*“, kterou šlo už ale zároveň považovat koncem 20. let za dalece překonanou. O nic lépe si podle nich nevedl ani následující zákon č. 243/1920 Sb., který sice na rozdíl od prvního zákona „*zabezpečoval tituly a vyznamenania pre vzdelanostnú časť civilného občianstva [legalizací titulů vysokoškolských a úředních]*“, zároveň ale zamezil jakémukoli dalšímu vývoji, „*keď vravia: ‚Nová vyznamenání mohou být založena pouze pro vojiny za statečnost prokázanou před nepřitelem, nebo pro příslušníky států cizích¹⁰² za zásluhy, kterých získali o stát československý. Občanským osobám, které jsou příslušníky republiky Československé, nemohou být nově uděleny ani čestné odznaky v § 1 uvedené, ani nová vyznamenání.‘*“ Z tohoto bodu logicky oba poslanci vyvodili následující závěr: „*Podľa týchto paragrafov cudzozemec teda mohol obdržať vyznamenanie od nášho štátu, náš štátny príslušník však mohol obdržať iba vojenské vyznamenanie (odznaky). Podľa tohoto zaslúžila práca nášho štátneho príslušníka za mier a blaho republiky je menej cenná než vojenské zásluhy.*“ Pro napravení této výrazné nerovnosti mezi odměňováním civilistů a vojáků navrhovali započít třetí fázi ve vývoji dekorační kultury, tvrdíce, že jejich návrh „*značí tretiu etapu vo vyznamenávaní zásluh o náš štát, lebo rozširuje dosavadné platné predpisy i na civilné občianstvo naše a tak uplatňuje sa parita občianstva civilného a vojenského rovnakou mierou.*“ Ať už z jakýchkoli příčin, nedočkal se nakonec jejich návrh zákona č. 1684 realizace a věc zůstala právně netknuta po dalších sedm dlouhých let.

3.5 Zákon o řádech a titulech z roku 1936

Setrvačnost, s níž zanedbaná dekorační kultura První republiky postupovala, byla nakonec podrobena právní aktualizaci až v době její pozdní existence. Snad i proto neměly tyto provedené změny už takřka žádné praktické důsledky.

¹⁰¹ http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2301_00.htm

¹⁰² Zvýrazněno dle originálu.

Psal se 15. říjen roku 1936, když se na jednání schůze Poslanecké sněmovny po sedmi letech vrátila otázka řádů a vyznamenání. Bez toho, aby vysvětlil důvod tak velké prodlevy, oznámil agrární poslanec Dr. Oldřich Suchý návrat k verzi návrhu z roku 1929. Ve své úvodní řeči se snažil striktně rozlišovat mezi dekoracemi starými a těmi, které měly nyní přijít. Ačkoliv tušil odpor mnoha svých kolegů k takovému kroku, snažil se je ujistit, „že se netřeba báti tohoto vývoje. Jsou-li již poměry takové, že řády a čestné odznaky jsou ve světě až na nepatrné výjimky věci běžnou [...] a že k tomu sáhli i tam, kde se radikálně pokoušeli tvořit společnost lidí sobě rovných, např. v Rusku, jsou-li již lidé takoví, že touží po něčem, co by zdobilo jejich prsa, pak se smiřme s tímto stavem a budme spokojeni s tím, že demokratické zřízení naše ani uvolněním tohoto proudu není dotčeno. Rodové výsady tím neobnovujeme a soudím, ani v budoucnosti neobnovíme. Aristokracie rodová vymře a vyroste nám aristokracie ducha. Přispějí-li k urychlení v tomto vývoji i řády a čestné odznaky, budeme z toho moci mít jen radost.“¹⁰³ Konstatoval, že odstranění dekorací nerovnosti mezi vojáky a civilisty, mezi cizinci a vlastními občany jsou nepřehlédnutelnými a přednostními klady nového zákona. Ten zároveň nově osvětlí i nejasnosti v dosavadním přijímání dekorací ze zahraničí.

Po Suchého řeči se rozvinula půlhodinová diskuze – za dobu trvání republiky vlastně první svého druhu – do níž se přihlásili především poslanci menšinových stran a čeští fašisté. V mnohém populisticky odbočovala k údajné potřebě řešit mnohem důležitější zákony. Ludácký poslanec Štefan Haščík se vyslovil proti zákonu dále i proto, že „naša vláda zvyknutá na zmocňovací zákon, jednoducho privlastňuje si právo zriaďovať rôzne tituly s opomenutím parlamentu a jednoducho si dáva určité odstavce, kde si tieto tituly a rády bude rozdeľovať.“, ale také proto, že návrh počítal s možností vybírat za udělení řádu či čestného odznaku od československého občana taxu ve prospěch státní pokladny. „Toto je s hľadiska demokracie a s hľadiska mravného niečo úplne neprijateľné, lebo akékoľvek vyznamenanie dávať v pocite akejsi demokratickej štátnosti za akúkoľvek úplatu je vec nemorálna. [...] tento paragraf tak sa dobre umiestňuje v demokratickej sústave ako päšť na oko.“¹⁰⁴ Je nutné mu dát za pravdu v tom, že se jednalo o residuum v minulosti frekventované u záslužných řádů Rakouska-Uherska. Stejně jako v ostatních demokratických státech se však tento paragraf stal jen doplňkovým, což Haščík ignoroval. Poslanec *SdP* Hubert Birke konstatoval, že „nemohlo by se říci, že jste se v 17 letech právě mnoho odračkouštili!“¹⁰⁵ Také napadl výběr taxu z nového zákona a spolu se rčením „Kristus nesl těžký kříž, tak jako ty svůj; Kristus jej nesl

¹⁰³ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062006.htm>

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062007.htm>

nezaslouženě, právě jako ty“ poukázal na možnost nezaslouženého nakupování řádů ze strany vyšších vrstev. Poslanec Martin Rázus se nahlas zamyslel o společenském vývoji, který k tomuto zákonu vedl. „18 rokov bolo dosť na to, a by sa mentalita našej verejnosti zmenila. A aby sa tento návrh dostal na stôl nášho parlamentu. [...] je to historická zákonitosť, pod tlakom ktorej mení sa mentalita ľudí a mentalita aj zákonodarcov. Mení sa mentalita vlád a verejnosti. [...] historická zákonitosť sa prejavuje i u nás. Vydobyli sme si čosi a čosi nám chýba! Čosi veľmi ľudského nám chýba. Tituly nám chýbajú, aby sme boli lepší! Rády nám chýbajú, aby sme boli odhodlanejší v práci za náš štát! Vážení snem, necítite, že je to morálna depravácia?“¹⁰⁶ Navázal na něj fašista Jiří Branžovský, který se rozpomínal: „Nevím, ale myslím, že tenkrát [roku 1918] jsme měli takový prvotní záchvat něčeho mezi Moskvou a Naučným slovníkem, že jsme raději chtěli odstraniti všechny tituly. Tenkrát se říkalo soudruhu, tovaryši, a zapomínalo se, že staré české přísloví je: Já pán, ty pán! Dnes ovšem už nebude patrně každý stejným pánem, nýbrž někdo bude větším.“¹⁰⁷

Den na to navázal na diskuzi opět Dr. Suchý se slovy „demokracie nebyly podkopávány a nejsou podkopány tím, že někde mají řády a tituly, a nebude demokracie podkopána ani v Československé republice, budeme-li míti zákon o řádech a titulech“¹⁰⁸ a vyjádřil pochybnosti nad tím, zda výhrady k osnově zákona lze číst vůbec jinak než jako pouhé politikaření opozice s nedůvěrou vůči vládě. Následně vyvrátil námitky odpůrců jako neopodstatněné, když paragraf o taxe za udělení řádu označil za pouhé doplňkové a v zahraničí běžné opatření a když na sudetoněmeckou kritiku opáčil slovy „Jestliže, pánové, tvrdíte, že sudetskoněmecký problém u nás patří k nejtěžším ve státě – a já s vámi souhlasím – nemyslíte, že bude dobře, abychom měli zákon, podle kterého bude možno udělití řád jednou eventuálně i těm, kteří se zaslouží o vyřešení tohoto problému? A nemyslíte, pánové, že bychom měli pravděpodobně klidnější poměry, kdyby mohli nositi řád Československé republiky také občané národnostních minorit, to je také vaši, za to, že nedovedli jenom mluvit o státu a republice, nýbrž veřejně, otevřeně se k ní přiznat a nadšeně pro ni pracovat?“ Ještě toho samého dne byl zákon č. 268/1936 Sb. přijat.

¹⁰⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062008.htm>

¹⁰⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062009.htm>

¹⁰⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/063schuz/s063001.htm>

3.6 Vyústění dekorační kultury meziválečného Československa

Stejně jako měl československý stát v roce 1918 iniciativní sílu vlastní dekorační kulturu potříit, měl nyní snahu ji normalizovat, resp. alespoň právně legalizovat. Stalo se tak ale očividně s příliš velkým zpožděním. „*Vláda Československé republiky předložila již v listopadu 1918 návrh zákona, jímž se mělo zrušiti šlechtictví, řády a tituly. Bylo to něco tak samozřejmého, že vláda nepovažovala tehdy ani za nutné přidávati k návrhu tohoto zákona důvodovou zprávu ani ustanovení o trestních sankcích. Takový důraz byl kladen na demokratické myšlení a cítění a zejména na víru v ideál demokracie jako vládu lidu, který nepotřebuje rodových výsad, řádů a titulů, které tvořily jednu z podpěr starého režimu*“,¹⁰⁹ popsal ve své řeči mj. poslanec Dr. Oldřich Suchý. Zákon, který pomohl na podzim roku 1936 prosadit, neměl za změněných vně- i vnitropolitických podmínek už naději na reálné naplnění. Neměnil stanovy existujícího *Řádu Bílého lva*, ale jako vůbec první zákonná norma Československa umožňoval vznik jeho paralelních obdob „*jak pro československé státní občany, tak pro cizince*.“¹¹⁰ Mimo to umožňoval nové pamětní odznaky zakládat i vládě nebo odměňovat státní a veřejné zaměstnance čestnými tituly.

Je signifikantní, že nové možnosti opět využila prakticky pouze armáda, která od roku 1936 a pak zejména během krizového předmnichovského období vydala řadu nových výkonnostních i pamětních odznaků. Iniciativa vycházela především ze strany Ministerstva národní obrany.¹¹¹ Mezi mužstvo byla nově za příkladné výkony rozdávana vyznamenání v široké a specializované škále, jakými byly *Čestný odznak za výtečné řízení útočných vozidel*, *Odznak za budování československého opevnění* nebo *Odznak Stráže obrany státu*.¹¹² Mezi nejvýraznější pamětní vyznamenání patřil pak *Pamětní odznak československého dobrovolce z let 1918–1919*, někdy též hovorově dle motivu a nápisu dekorace nazývaný jako „*Kříž v těžkých dobách*“, který byl určen pro veterány z bojů na Slovensku a Těšínsku.¹¹³

Civilní dekorační kultura zůstala oproti tomu již paralyzována a s žádnými novými vyznamenáními nepřišla (nepočítáme-li ovšem do výčtu odznaky spolků a organizací se

¹⁰⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062006.htm>

¹¹⁰ Zákon č. 268/1936 Sb., *o řádech a titulech*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1936.

¹¹¹ KOUNOVSKÝ, Josef – STANĚK, František. *Dekorace a odznaky v období ohrožení Československa (1935–1939)*. Česká numismatická společnost: Praha, 2007, s. 31.

¹¹² Tamtéž, s. 45–68.

¹¹³ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1999, s. 66.

státem úzce spolupracujícími). Stalo se tak snad i kvůli zvyšujícím se extremistickým tendencím menšin, proti nimž byl zjevně namířen i zákon vytvořený bezprostředně (!) po tom výše citovaném – zákon č. 269/1936 Sb. *o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením*, který se snažil potřit nošení odznaků, „jímž se projevuje smýšlení, čelící proti vzniku, samostatnosti, celistvosti, jednotnosti, demokraticko-republikánské formě Československé republiky, nebo jímž se tupí republika Československá nebo její orgány anebo jinak ohrožuje veřejný klid a pořádek.“¹¹⁴ Skutečnost, že se do roku 1938 neobjevila už žádná civilní vyznamenání, mohla tedy souviset se snahou nezavdávat příčiny k tomu, aby menšinové obyvatelstvo dávalo příliš jasně najevo, k jak zoufalému a opožděnému kroku se nenáviděná republika uchýlila, aby příliš jasně nedemonstrovalo, že do jejího „dekoračního trojúhelníku“ odmítá už jakkoli zapadnout. V době mnichovské krize najdeme ale i vzory zcela opačné – literatura zná dobře příklad francouzského generála Louise-Eugèna Fauchera, který se na protest proti postoji své vlády ke krizové situaci vzdal své hodnosti, vrátil svá francouzská válečná vyznamenání a ještě 28. září 1938 stihl nabídnout své služby na československém Hlavním velitelství operujících armád.¹¹⁵

Pokud se vše výše řečené dá říci o První republice, o té Druhé to platí dvojnásob. Z pochopitelných důvodů u ní nelze detekovat už žádnou iniciativu ke změně. Dekorační kultura státu, který byl odvržen do hořké a podlomené pozice, se omezila už jen na sporadické udílení posledních odznaků *Řádu Bílého lva*, který neprestal plnit svoji původní úlohu ani v nových podmínkách. Skutečnost, že právě v období od října 1938 do března 1939 vyvrcholila četnost udělení této dekorace německým diplomatům, kteří byli z předchozí více jak patnáctileté praxe až na vzácné výjimky vyjmuti, vypovídá o nadmíru pokřivené optice, skrz kterou byl řád založený pro cizí činitele „za zásluhy, kterých získali o stát československý“¹¹⁶ nahlížen vládními představiteli tohoto období. V posledních dnech před obsazením Čech a Moravy jednotkami Wehrmachtu se důstojníkem *Řádu Bílého lva* stal ještě

¹¹⁴ Zákon č. 269/1936 Sb., *o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením*. In: Sbírká zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1936.

¹¹⁵ POKORNÁ, Alevtina – HOFMAN, Petr – STEHLÍK, Eduard. *Československá armáda v letech 1918–1938*. Federální ministerstvo obrany ČSFR: Praha, 1991, s. 72.

¹¹⁶ Zákon č. 362/1922 Sb., *jímž se zřizují Československý řád Bílého lva a Československá medaile Bílého lva*. In: Sbírká zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1922.

německý konzul, hrabě Eugen Bethusy-Huc, a komandérem *Řádu Bílého lva* jeho legační rada a delší dobu už i člen SS a NSDAP,¹¹⁷ Gustav Adolph von Halem.¹¹⁸

Ve stejné době se z torza prvorepublikové dekorační kultury začalo oddělovat také Slovensko. Již v listopadu 1938 byly založeny odznaky pro uniformy Hlinkových gard a po vyhlášení samostatnosti se postupně objevily první odznaky vojenské, přejaté ale většinou přímo z Československé armády. Od roku 1940 je pak následovaly i dekorace civilní a nejvyšší státní řády – *Rad kniežata Pribinu* a *Rad Slovenského kríža*, které byly následně udělovány i zahraničním osobnostem zastupující mocnosti Osy. Poměrně záhy množství a typologie slovenských dekorací překročily míru, která byla za předmnichovské republiky vůbec představitelná. Nošení československých vyznamenání z doby před rokem 1938 bylo zapovězeno a jedinou povolenou skupinou zahraničních dekorací se staly na Slovensku dekorace německé.¹¹⁹

¹¹⁷ KEIPER, Gerhard – KRÖGER, Martin. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945* [sv. 2]. Ferdinand Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich, 2005, s. 183–184.

¹¹⁸ https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

¹¹⁹ KARÁSEK, Martin – KOZÁK, Jaroslav. *Slovenské vyznamenania a odznaky 1938–1945*. Kozák-Press: Martin, 2013, s. 17–18.

4 Zdroj budoucí inspirace: proměna dekorací v nacistickém Německu

Při porovnání přístupu, s jakým se nové evropské režimy po roce 1918 vypořádávaly s otázkou dekorační kultury, lze mezi Československem a sousedním Německem narazit na výrazné počáteční shody, které ale v průběhu meziválečných let slábly. Dílčí kontinuitu, kterou si v tomto ohledu s císařským Německem udržela Výmarská republika – kontinuitu z pochopitelných důvodů nesrovnatelně silnější, než jakou můžeme nalézt mezi Rakousko-Uherskem a Československem – pokřivil ale nakonec vliv nacistické zákonnosti a její svérázný přístup k vlastním lidem, přetvářený velmi záhy na základě rasových teorií.

4.1 Otřesená kontinuita Výmarské republiky

V první řadě je třeba zdůraznit, že se rozsáhlý systém monarchistických dekorací z doby před r. 1918 v Německé říši prakticky vůbec neopíral o císařskou autoritu. Jejich vydavateli a garanty byla takřka výhradně jednotlivá spolková království, knížectví a vévodství.¹²⁰ Dekorační kultura tak nenásledovala integraci země po roce 1870 a zůstala v dikci útvarů, které ji předešly. První dojem nezasvěceného pozorovatele, který musí být tímto faktem zaskočen, vyvěrá patrně z toho, že byly v první světové válce pruské řády a vyznamenání udíleny v dosud nebývalém množství i příslušníkům ostatních spolkových zemí, čímž suplovaly svého druhu dekorace říšské.¹²¹ Ty ale de iure neexistovaly. Signifikantní je například skutečnost, že bylo první válečné vyznamenání výnosem císařské kanceláře založeno až 3. března 1918, kdy vznikl tzv. *Odznak za zranění*.¹²² Všechny ostatní výkonnostní kategorie hodné odměny byly jednoduše už s předstihem ošetřeny dekoracemi jednotlivých spolkových zemí.

Z toho logicky vyplývá, že Výmarská republika neměla na nejvyšší úrovni v dekorační kultuře ani na co navazovat. Nedostatečná schopnost jejího vedení oprostít se ve větší míře od odkazu vilémovského císařství a zároveň s tím probíhající výstavba křehkého republikánského režimu vyústily v postoj, který byl vůči řádům a vyznamenáním velice ambivalentní. Za výchozí bod lze v tomto kontextu označit novou Výmarskou ústavu, která

¹²⁰ KIRCHNER, Heinz – THIEMANN, Hermann-Wilhelm – LAITENBERGER, Birgit. *Deutsche Orden und Ehrenzeichen*. Carl Heymanns Verlag KG: Köln, Berlin, Bonn, München, 1997, s. 169.

¹²¹ Tamtéž, s. 22.

¹²² SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 591.

vešla v platnost dne 11. srpna 1919. Její 109. článek byl bezpochyby porovnatelný s československým zákonem č.61/1918 Sb., stejnou problematiku řešil ale jiným způsobem.

Na rozdíl od československého zákona nepotírala německá ústava šlechtické tituly jako takové, když tvrdila, že „*platí pouze jako části jména a nesmějí být udíleny.*“¹²³ Stejně tak další dva paragrafy, o obecném přístupu k záslužným řádům a vyznamenáním, které taktéž „*nesmějí být státem udíleny*“, a otázka vyznamenávání německých občanů v zahraničí – „*žádný Němec nesmí od cizí vlády přijímat tituly ani řády*“ – vyjadřují zákonnou normu, kterou lze označit za minimalistickou, silně nakloněnou republikánskému rovnostářství, zároveň ale udržující status quo. Jak z výše uvedeného, tak z dalšího, 175. článku ústavy, který hlásal, že se „*znění článku 109 nevztahuje na řády a vyznamenání, která mají být udělována za zásluhy ve válečných letech 1914–1919*“, jasně vyplývá, že se nová republika ve skutečnosti rozhodla stav z listopadu 1918 jednoduše zmrazit, ničím nenahrazovat a ponechat k případné budoucí úpravě. A k úpravám skutečně došlo, ačkoliv ne v samotné ústavě, která byla už během 20. let rozsáhle napadána, porušována nebo obcházena.¹²⁴ Její původní text zůstal ignorován a přicházející doba si vynutila změny bez ohledu na jeho znění.

To bylo velmi měkké, a tak mj. umožnilo, aby se i v době Výmarské republiky nadále udílela vyznamenání za ještě neoceněné válečné výkony. Např. *Železný kříž* vzoru 1914 byl díky tomu udílen až do roku 1925.¹²⁵ Zákon taktéž nijak nepostihoval dekorace spolků, společností a jiných soukromých subjektů, které v meziválečném období zaplavily německý veřejný prostor. Mezi nejznámější dekorace, visící svého času v právním vakuu, patřil kupříkladu tzv. *Baltský kříž*, založený improvizovaným „Baltským národním výborem“ pro jižní Livonsko a Kuronsko v roce 1919, nebo tzv. *Slezská orlice*, udělovaná ve dvou stupních německým obráncům tohoto národnostně smíšeného prostoru armádním velitelstvím ve Vratislavi.¹²⁶

Článek 109 ústavy nebyl ale respektován ani oficiálními státními úřady. Ministerstvo znovuvýstavby, působící v letech 1919–1924, založilo navzdory jeho znění pro Němce i cizince, kteří se v období před rokem 1918 zasloužili o německé kolonie, tzv. *Koloniální odznak*. Známý je taktéž případ založení *Čestného odznaku Německého červeného kříže*, který ústavu obcházel s tím, že je udílen prezidentem Německého červeného kříže, nikoliv státem.

¹²³ <http://www.documentarchiv.de/wr/wrv.html>

¹²⁴ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 608.

¹²⁵ KIRCHNER, Heinz – THIEMANN, Hermann-Wilhelm – LAITENBERGER, Birgit. *Deutsche Orden und Ehrenzeichen*. Carl Heymanns Verlag KG: Köln, Berlin, Bonn, München, 1997, s. 23.

¹²⁶ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon*, cit. dílo, s. 44 a 490.

Podobnou kličku – že se jedná o odznaky pamětní, nikoli čestné nebo záslužné – použila i armáda, která založila odznaky pro veterány působící na vzducholodích nebo tancích.¹²⁷

Existovala dokonce výjimka z ústavního nařízení o zákazu přijímání řádů a vyznamenání ze zahraničí, když se průchodnými a nositelnými staly dekorace papežské. V tomto případě se argumentovalo tím, že papež nepředstavuje zahraniční subjekt (Vatikán nebyl v době před Lateránskými úmluvami z roku 1929 uznáván za samostatný stát).¹²⁸

Nejvyšším, ale zároveň prakticky i jediným oficiálním vyznamenáním Výmarské republiky se pak stala plaketa s názvem *Adlerschild des Deutschen Reiches*, založená prezidentem Friedrichem Ebertem roku 1922. Udílena byla osobnostem německého veřejného života, a to prakticky vždy jako cena za jejich celoživotní dílo v den jejich kulatých narozenin.¹²⁹ Forma plakety, která přísně vzato vylučovala toto vyznamenání z faleristických kategorií, byla pravděpodobně taktéž zvolena s ohledem na ústavu. Do roku 1933 ji obdrželo pouze 21 osob.

4.2 Setrvačnost staré dekorační kultury

Výše zmíněné příklady byly však svého času na vlastním okraji německé dekorační kultury, kterou Výmarská republika pasivně přivedla na hranu oficiální zákonnosti. Společnost jinak žila z nezměrné setrvačnosti, kterou představoval odkaz první světové války v kolektivní paměti německého národa jako takového. Vyznamenání z té doby byla její pevnou součástí. Ať už se jednalo o literární produkci, spolkové organizace civilního či vojenského typu nebo o politiku a sebestylizaci jejich hlavních osobností, představovaly dekorační symboly z doby před rokem 1918, zejména pak nezaměnitelný tlapatý tvar *Železného kříže*, výrazné znaky obecně sdílených hodnot a postojů k nedávné minulosti. Individuální obsahy těchto (z dekorací vypůjčených) forem se mohly pochopitelně lišit: od vyjádření úcty vůči veteránům a obětem hrůzné války, identifikace s jejich utrpením, dokonce viditelnou příslušností k nim, přes prostý patriotismus až po nemaskovaný militarismus a štvavý revanšismus. Dekódování přítomnosti dekoračních symbolů a odkazů u jednotlivých osobností vyžaduje proto z historického hlediska velmi individuální přístup.

¹²⁷ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 257 a 321.

¹²⁸ DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen des Grossdeutschen Reichs*. Berliner Buch- und Zeitschriften-Verlag: Berlin, 1941, s. 10.

¹²⁹ https://www.vddm.de/nachrichten_adlerschild_des_deutschen_reiches.html

Zejména v Německu se jednalo o fenomén těžko změřitelných rozměrů. Četná vyznamenání už neexistujících spolkových monarchií zůstala na klopách jednotek Freikorpsu v prvních poválečných letech, nadále krásila setkání veteránských spolků, zejména tzv. Stahlhelmu. Důstojníci z povolání, vstoupivší po vzniku Výmarské republiky do politiky, mnohdy nesvlékly ani své služební uniformy. Ze známějších uveďme naprostou kontinuitu zevnějšku generála Ludendorffa, polního maršála a pozdějšího prezidenta Hindenburga (příloha č. 14) nebo ostatně i samotného Hitlera, který si již od počátku politické kariéry na vlastnoručně navržených pseudouniformách nikdy nezapomněl připínat svůj *Železný kříž* I. třídy.¹³⁰ Motivace ke stále trvajícimu nošení dekorací nedávné minulosti se bezesporu u každého z nich lišily, obecný důraz na příslušnost ke starému, neporaženému Německu je však nepochybný a zřejmý. Jako by se v rámci tehdejšího „dekoračního trojúhelníku“ německého prostoru stále ještě samovolně udržovala linie mezi vyznamenanými a společnostmi, do níž přináleželi, a která si jejich upřednostňováním, ba uctíváním, snažila udržet hmatatelný obsah vlastní integrity a hodnotového systému. A to i bez podpory oficiální dekorační autority, v dané době suplované apatickou Výmarskou republikou.

Jak se mělo ale brzy ukázat, náprava tohoto nepohodlného stavu byla jen otázkou krátkého času. Vzestupem nacionálního socialismu a jeho nekonvenčních plánů na přestavbu společnosti byl nástroj, jaký představovala dekorační kultura jako taková, vytěžen do nejzazších mezí.

4.3 Nástup nacistů a jejich dekorační zákonnosti

Mezi Německem a Československem šlo sice v otázce řádů a vyznamenání na přelomu 20. a 30. let nalézt už výše rozvedené rozdíly, podíváme-li se však na širší časovou osu a zaměříme-li svoji pozornost na změnu režimů v těchto zemích jako takovou, zjistíme, že společenská restrukturalizace na cestě z parlamentní demokracie do schémat socialismu (ať už toho řízeného nacisty nebo komunisty) je zpravidla doprovázena nepřehlédnutelnou nadprodukcí, ba inflací dekorací buď přejatých z minulosti, nebo ještě spíše vytvořených přímo pro ideologické potřeby nového režimu. Německo v tomto smyslu nejenže nepředstavovalo žádnou výjimku, nýbrž mnohem spíše přímo načrtlo cestu, kterou se Československo vydalo po roce 1945, resp. 1948. Mezitím v Protektorátu založený *Čestný štít* se stal pouhým mezistupněm tohoto vývoje.

¹³⁰ PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche*. Ullstein Verlag: Frankfurt a. M., 1989, s. 25.

Započněme popis situace v Německu po roce 1933 citací, kterou se při pohledu zpět vyjádřili sami nacisté: „*Ze znalosti řádů a vyznamenání se dnes stala nezbytná záležitost všech. Ve Třetí říši představují řády a čestné odznaky víc než jen vyznamenání. V oslavném smyslu slouží k připomínání si výkonů, jsou ctí a odměnou za věrnosti a služby. Protože jsou mnohem více než dříve nošeny v nejširších vrstvách a v různých organizacích, získaly i mnohem národnější ráz než dříve. [...] Hluboká symbolika, která se za každým z těchto řádových a čestných odznaků skrývá a která se jím vyjadřuje, není záležitostí žádného jedince, nýbrž jméním veškerého německého národa.*“¹³¹ Narážíme zde vůbec poprvé na totalitní formu „dekoráčního trojúhelníku“, která se do konce 20. století bude ještě mnohokrát opakovat. Extrémně silící hrana státní autority si už ve svých ambiciózních plánech nedokáže vystačit s klasickými dekoracemi předchozího režimu, který si jimi neměl potřebu občany podbízet nebo je zatahovat do viditelných mocenských a ideologických struktur. Nyní se takový postup stává nepostradatelným. Jedincům, kteří by např. nové totalitní dekorace odmítli přijmout, hrozí citelně odlišné důsledky než dříve: zatímco bylo v předchozím monarchistickém a demokratickém prostředí odmítnutí vyznamenání jen aktem individuální názorové odlišnosti vůči autoritě jako takové, je odmítnutí vyznamenání v totalitním režimu urážkou a zřeknutím se celého národa. Dekorační autorita státu se v tomto smyslu chová kolektivisticky, což znamená, že zlovolně považuje svůj hodnotový systém za shodný s tím, jaký zastává celá společnost. O pokroucení termínu cti byla v tomto kontextu již řeč. Člověk, který takovéto vyznamenání odmítne, se proto už symbolicky nezříkává jen režimu, nýbrž i celé společnosti, která ho smí následně zavrhnout. Jak byl však konkrétně takový systém v nacistickém Německu postaven?

Nacisté se od uchopení moci k právní otázce dekorací vraceli prakticky každý rok a konečná podoba jejich dekorační kultury vznikla až nedlouho před druhou světovou válkou. První stručný *Zákon o titulech, rádech a čestných odznacích* se sice ve sbírce objevil již 7. dubna 1933, zatím však nespécifikoval nic bližšího než dekorační autoritu jako takovou, tedy říšského prezidenta, říšského kancléře a pruského ministerského předsedu. Zároveň konstatoval, že žádné z vyznamenání, které bude říšským prezidentem uděleno, nepodléhá dalšímu schvalování ze strany kterékoli spolkové země.¹³² Tento důležitý detail odhaluje tendenci nacistů k přísné centralizaci země, která nakonec ve všech ohledech skutečně učinila

¹³¹ DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen des Grossdeutschen Reichs*. Berliner Buch- und Zeitschriften-Verlag: Berlin, 1941, text předsádky.

¹³² *Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 7. April 1933*. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1933, s. 180.

spolkovou strukturu Německa zcela prázdnou. Následující norma z 15. května 1934, *Doplňující zákon k Zákonu o titulech, řádech a čestných odznacích*, se stala dalším příznakem utužování poměrů, když až na přesně stanovené výjimky zakázala nošení státních i nestátních dekorací, které trpěly od roku 1918 právní nejistotou.¹³³ Tento postup totiž sice uzákonil dekorace typu *Slezské orlice* nebo *Baltského kříže*, zároveň ale – až na výjimky ušité na míru organizacím NSDAP – potlačil veškeré odznaky spolkových a zájmových sdružení. Vidíme zde tedy hned vzápětí další známku měnícího se společenského klimatu na příkladu právní normy zabývající se dekoracemi: nacisté totiž veškerý mimorežimní spolkový život během své vlády efektivně udusili. Zcela konkrétní bylo v tomto ohledu následující *Prováděcí nařízení k Zákonu o titulech, řádech a čestných odznacích* ze 14. listopadu 1935.¹³⁴

Konečný zákonný podklad pro nacistické řády a vyznamenání přesto vznikl až o dva roky později a veškerý výše popsáný vývoj postavil na nový základ. Dne 1. července 1937 byl do sbírky uveden zcela nový *Zákon o titulech, řádech a čestných odznacích*, který vkládal veškeré pravomoci nad zakládáním, udílením, přijímáním zahraničních vyznamenání, jednoduše naprosto vším, čeho se dekorační kultura dotýká, do rukou vůdce a říšského kancléře.¹³⁵ Tím se stav věcí dostal do zcela opačné pozice, než v jaké se nacházel před rokem 1918. Veškerá iniciativa vyvíjená mimo Berlín a nacistické ústředí zhasla.

Za zmínku stojí to, že žádná z výše jmenovaných norem, ba ani samotné mezitím v roce 1935 nastolené Norimberské zákony, nezmiňovala v této věci rozdílný přístup k německým občanům (jako „pokrevně čistým“ Němcům), německým státním příslušníkům (jako národnostně neněmeckým obyvatelům Německa) a Židům, ačkoliv jsou z dnešního pohledu praktické rozdíly v distribuci řádů a vyznamenání mezi tyto skupiny více jak zřejmé a představitelné. Ve skutečnosti lze explicitní paragraf ve znění „Židům je zakázáno, aby nosili řády, čestné odznaky a jiná vyznamenání“ objevit až v nechvalně proslulém *Policejním nařízení o označení Židů* ze dne 1. září 1941, tedy krátce před začátkem konečného řešení a po boku paragrafů o nošení žluté hvězdy.¹³⁶ Fakt, že se nacistům vůbec zachtělo shrnout

¹³³ *Ergänzungsgesetz zum Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 15. Mai 1934.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1934, s. 379.

¹³⁴ *Verordnung zur Ausführung des Gesetzes über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 14. November 1935.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1935, s. 1341–1347.

¹³⁵ *Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 1. Juli 1937.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1937, s. 725–727.

¹³⁶ *Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden. Vom 1. September 1941.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1941, s. 547.

tyto dva odlišné problémy do jediného zákona, demaskuje snad nejlépe ze všeho, že v jejich představách už nešlo dekorační kulturu od rasové ideologie vůbec oddělit. Jako by už v jejich očích nebylo – až na záporné a kladné znaménko – rozdílu mezi žlutou hvězdou a vyznamenáním jako takovým. Oboje v národním socialismu jednoduše determinovalo čest, původ i společenskou pozici nositele.

4.4 Předválečné dekorace nacistického Německa

Této práci nepřísluší rozebírat do detailu patrně nejprotežovanější a nejzprofanovanější faleristickou kategorii, jakou představují právě nacistické řády a vyznamenání. Stane se tak proto jen do té míry, do jaké je to pro metodologii této práce a jejich komparaci s dekoracemi jinými bezpodmínečně třeba.

„Třetí říše skoncovala s krátkozrakou nevraživostí Výmarské republiky vůči řádům.“¹³⁷

Důvody byly už předestřeny výše. Za nové situace, nového nacistického režimu, vystoupily dekorace ze své tradiční role a staly se neskrývanými rekvizitami ideologie, která je využívala k podchycení činů výjimečných, ale i naprosto běžných. Ty mnohdy nespadaly už ani do kultury nebo politiky, jako spíše biologie. Stát, který by za normálních okolností neměl potřebu pronikat formou dekorací tak hluboko do sociálních vztahů, je nyní chtěl výrazně přestavět. Odměňoval proto všechny aktivity, které k tomuto cíli vedly. Užitečnost, slepá oddanost a ideologická konzistence se staly přednostními a rozhodujícími faktory k jejich udělení. V samotném Německu až do roku 1945 nevzniklo už jediné státní vyznamenání, které by na sobě neneslo hákový kříž.

Vzhledem k naprosto amorfní směsici inspirací, jimiž se nacističtí předáci ve formování vlastního režimu řídili (náboženské, politické, literární, umělecké, pseudovědecké, ale i zásady komerce a reklamy) lze jen velmi zhruba definovat, které z těchto faktorů hrály v případě dekorací přednostní úlohu. S přihlédnutím k nacionalismu a rasismu to byla především národní exkluzivita, která měla být vlastní celému německému společenství jako takovému. Jen tak lze vysvětlit inflační záplavu dekorací, které už evidentně neměly být odrazem výlučnosti individuální, ale kolektivní. Jen tak lze vysvětlit dilema a zdrženlivost, s nimiž nacisté později přistupovali k vyznamenávání cizích osob v okupovaných zemích a v Protektorátu, který měl svůj zvláštní statut.

¹³⁷ DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen des Grossdeutschen Reichs*. Berliner Buch- und Zeitschriften-Verlag: Berlin, 1941, s. 11.

Zatímco se v čistě státní sféře po roce 1933 etablovaly nejprve elementární dekorace, jako *Medaile za záchranu*, *Čestný kříž světové války* nebo *Hasičský pamětní odznak za zásluhy*, bylo toto období bohaté zejména na odznaky určené pro stranický okruh NSDAP. Nejenže nacisté učinili výjimku a ze záplavy mimostátních odznaků výmarského období, které po nástupu zakázali, vyjmuli své příležitostné dekorace (např. *Odznak stranického sjezdu v Norimberku 1929*, *Odznak setkání SA v Braunshweigu 1931* nebo *Koburský čestný odznak 1932*) a opřeli je o znění v zákoně.¹³⁸ Na den desátého výročí Pivního puče byl dokonce založen tzv. *Řád krve (Blutorden)*, kterým bylo vyznamenání jeho přímí účastníci nebo osoby stranicky zasloužilé. Téhož dne vznikl ještě tzv. *Zlatý stranický odznak NSDAP* pro straníky s členským číslem pod 100 000.

Až spolu s dobře známými historickými událostmi a skrze hlubší upevnění režimu ve druhé polovině 30. let vznikaly další dekorace. Zmíňme alespoň *Německou olympijskou čestnou medaili*, založenou roku 1936 a udílenou německým i zahraničním organizátorům, sportovcům a význačným hostům obou olympiád daného roku,¹³⁹ nebo *Záslužný řád Německého orla*, vzniknuvší roku 1937 pro cizince, o kterém bude ještě řeč později. Se stále se rozšiřujícími územními zisky vznikaly po roce 1938 zcela nové kategorie medailí, určené pro všechny Němce, kteří se (ať už v řadách ozbrojených či pořádkových sil nebo jako civilisté) účastnili nebo zasloužili o sjednocení německého národa a rozšiřování jeho „životního prostoru“. Jednalo se o *Pamětní medaili 13. března 1938* k anšlusu Rakouska, *Pamětní medaili 1. října 1938* k obsazení Sudet a také o *Pamětní medaili 22. března 1939*, vydanou u příležitosti anexe Memelu (Klaipedy). Počty všech těchto udělených dekorací byly skutečně enormní: v případě Rakouska více jak 300 000, v případě Sudet dokonce 1 160 000 kusů.¹⁴⁰ Za zmínku stojí, že osobám, které se kromě Sudet nakonec účastnily i obsazování zbytku Čech a Moravy v březnu 1939, byly dodatečně udělovány tzv. *Spony Pražského hradu* k připevnění na původní stuhy medailí. Bronzový plíšek s povědomou podélnou siluetou sídla českých panovníků a prezidentů byl jediným českým motivem, který kdy pronikl na výlučně německá nacistická vyznamenání.

16. prosince 1938 byla pak založena jedna z nejsvráznějších nacistických dekorací, která přesto má i své sovětské protějšky – tzv. *Čestný kříž německé matky*, ocenění úzce

¹³⁸ *Verordnung zur Ausführung des Gesetzes über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 14. November 1935.*

In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1935, s. 1342.

¹³⁹ PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše I.* Kozák Press: Martin, 2007, s. 108–114.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 13 a 25.

sepjaté s dobovou rodinnou politikou.¹⁴¹ Nacisté se po nástupu k moci rozhodli zvrátit trvale klesající porodnost sociálními výhodami pro mladé rodiny německé národnosti. Nejednalo se však jen o pomoc se získáním bytu nebo zaměstnání. Vznikla tzv. *Manželská půjčka*, která měla se založením rodiny finančně pomoci, a s každým narozeným dítětem se jejích 25 % stávalo nevratnými.¹⁴² Tato politika měla skutečně své výsledky, nacisté se u ní ale nezastavili. Pro matky, které porodily více jak čtyři děti, a tím vyrovnaly s Říší své účty, bylo určeno nově založené vyznamenání. Mělo tři třídy odstupňované podle počtu dalších potomků: v bronzu za 4–5 dětí, ve stříbře za 6–7 a ve zlatě za 8 a více.¹⁴³ Jednalo se zároveň o jediné nacistické vyznamenání, které podmiňovalo ve svých stanovách udělení výslovně německou národností a počestností rodiny.¹⁴⁴

4.5 Válečné dekorace nacistického Německa

Všechny dekorace popsané v předchozích odstavcích jsou přese všechno v hlubokém stínu řádů a vyznamenání válečných, která je těsně následovala. Nacisté se u nich řídili jak přísnou a hlubokou tradicí německého vojenství, tak ničím neřízenou, v pravém slova smyslu avantgardní ideologií, která mnohé z klasicky strohých a střídmých dekorací proměnila v neomezené kýče, na kterých se nešetřilo zlatem ani diamanty. Je třeba k nim obrátit pozornost i přesto, že se tato práce zabývá vyznamenáními civilními, jelikož mnohé z následujících dekorací sehrály svoji úlohu i v Protektorátu, resp. celé Německem okupované Evropě.

Železný kříž vzoru 1939 byl Hitlerem založen už v první den druhé světové války, čímž se snažil navázat na původní vzory z let 1813, 1870 a 1914. Ačkoliv se tím snažil předstírat opak, byla takováto kontinuita fakticky pochybná.¹⁴⁵ *Železný kříž* nebyl nikdy předtím udílen jménem sjednoceného Německa a v místech, kde byla na předchozích vzorech

¹⁴¹ Jmenujme alespoň *Řád Mateřské slávy* nebo *Řád Matky-hrdinky*, oba založené roku 1944, patrně jako reakce na katastrofální demografickou křivku ovlivněnou válečnými ztrátami.

¹⁴² *Durchführungsverordnung über die Gewährung von Ehestandsdarlehen (ED-DBO). Vom 20. Juni 1933.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1933, s. 377–379.

¹⁴³ PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše II.* Oxo Group a.s.: Ostrava, 2009, s. 87.

¹⁴⁴ *Verordnung des Führers und Reichskanzlers über die Stiftung des Ehrenkreuzes der Deutschen Mutter. Vom 16. Dezember 1938.* In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1938, s. 1923–1926.

¹⁴⁵ Z tohoto důvodu je v novějších odborných publikacích také *Železný kříž* vzoru 1939 buď posuzován jako samostatná kategorie nebo i zcela vylučován. Např.: WERNITZ, Frank. *Das Eiserne Kreuz: 1813–1870–1914. Geschichte und Bedeutung einer Auszeichnung.* Militaria: Wien, 2013.

iniciála pruského panovníka, se nyní vyjímal hákový kříž. Nacistický militarismus si nedokázal vystačit ani s doposud neměnnou trojtřídní hierarchií – *Železným křížem* II., I. třídy a tzv. velkokřížem. Roku 1939 byl založen tzv. *Rytířský kříž Železného kříže*, který nově představoval jakousi elitní druhou mocninu původní dekorace pro ještě zasloužilejší bojovníky. Jelikož se však postupem války zvyšoval počet i těchto držitelů, byl *Rytířský kříž* neustále aktualizován a doplňován o další a další stupně – roku 1940 se k němu začala připínat dubová ratolest (ve skutečnosti okopírovaná z řádu *Pour le Mérite*, který ve druhé světové válce obnoven nebyl), roku 1941 tzv. meče, následně brilianty a roku 1944 nakonec kombinace všech těchto prvků ve zlatě. Kdyby válka o rok později neskončila, snad by tento proces i dále pokračoval. Co bylo však jeho příčinou?

Postupem války, během níž se stále posouvala představitelnost toho, jak se musejí vojáci obětovat a co všechno zvládnout, byla otázka jejich dekorování na různých stranách fronty řešena rozdílnými prostředky. Zatímco se v anglosaských zemích podařilo v otázce dekorací setrvat v již zavedeném hodnotovém rámci (např. nejvyšší britské válečné vyznamenání *Viktoria Cross* nebo americká *Medal of Honor* představovaly v dané době už hluboce zavedené a neměnné kategorie), byly stále častější nadlidské výkony v nelidských podmínkách mezi Německem a Sovětským svazem předmětem neustálých dekoračních aktualizací. Zatímco nacisté tento problém řešili zakládáním stále vyšších a honosnějších tříd již existujících vyznamenání, Sověti šli cestou kvantitativní a udíleli své řády jednotlivcům i opakovaně. Toť vlastně nejzákladnější rozdíl mezi dekorační politikou těchto proti sobě stojících režimů, pro který ale není prostor, aby byl na tomto místě dále rozváděn.

Avšak ani nacisté nemohli kvantitativní aspekt zcela ignorovat, právě naopak: od začátku se počítalo s tím, že nemůže být okruh nositelů válečných řádů příliš široký, pokud neměl ztratit svoji prestiž. A přesto měla být za hrdiny považována celá branná moc. Právě proto byla roztočena inflace tzv. *Bojových odznaků*,¹⁴⁶ které mohl časem získat každý voják i za relativně průměrný výkon, pokud nepadl nebo nebyl zajat: k získání dekorací, jako byla *Spona za boj zblízka*, *Všeobecný útočný odznak* nebo *Medaile za zimní tažení na východ 1941–1942*, bylo prakticky potřeba ve službě vydržet jen potřebný čas. I jejich počty šplhaly do milionů. Snad nejrozšířenější válečnou dekorací pro vojáky, civilisty i cizince pak byla kategorie tzv. *Válečných záslužných křížů*, založená již roku 1939 spolu s nejzákladnějšími válečnými vyznamenáními. Představovaly jakýsi předstupeň k *Železnému kříži* – udělovaly se za válečné zásluhy, nikoliv ale bezprostřední bojové hrdinství. Sečetli-li bychom všechny jeho

¹⁴⁶ PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche*. Ullstein Verlag: Frankfurt a. M., 1989, s. 84.

kategorie od nejzákladnější medaile až po *Rytířský kříž Válečného záslužného kříže* založený roku 1940, překročilo by číslo dekorovaných bezpříkladných 8 000 000 osob.¹⁴⁷ I toto vyznamenání mělo v Protektorátu sehrát jistou úlohu, jak ještě bude rozvedeno níže.

Přesto zůstávala v centru pozornosti a propagandy nacistů mnohem spíše otázka nejprestižnějších dekorací. „*Nejtěžší bylo pro [Hitlera] najít vhodné ocenění pro naprosto vybočující, skutečně jedinečné zásluhy jediného člověka o Německou říši. Ani po všem rozmyšlení nenašel ale žádné jiné řešení, než opět i v tomto případě vyjádřit dík národa formou řádu. Od prvopočátku ale stanovil, že se tento řád nesmí za žádných okolností zpřístupnit kterémukoli cizinci. [...] Akutní se tento problém stal po smrti ministra Todta.*“¹⁴⁸ Z té příčiny Hitler roku 1942 osobně načrtl a udílel – nikdy ale formálně nezaložil¹⁴⁹ – tzv. *Německý řád*. Perverzně vyhlížejícím odznakem, sestávajícím z černého dělového kříže lemovaného zlatem, do kterého byl vsazen stranický odznak NSDAP, Hitler nanejvýš šetřil a až do konce války jej uděloval zejména posmrtně – kromě Fritze Todta to byl např. i Reinhard Heydrich.¹⁵⁰ Do budoucna údajně počítal se vznikem jakési řádové kapituly hrstky žijících nositelů, která měla napodobovat původní duchovně-rytířské středověké struktury.¹⁵¹ Pokud bychom měli tedy označit nejvýše postavený nacistický řád, byl by to s nejvyšší pravděpodobností a i přes svoji polooficiálnost a nekonvenční míchanici stranických a národních symbolů právě *Německý řád*.

4.6 „Dekorační trojúhelník“ v prostředí nacistické válečné mašinerie

Pohledme nyní alespoň krátce na to, jak nacistická dekorační politika vypadala ve své historické praxi. Pro její označení by se snad ve větší míře hodil i plurál, jelikož se v prostředí celoevropské hegemonie nemohla se svými řády a vyznamenáními obracet jen na své občany, ale nějakým způsobem musela zhodnocovat i výkony a loajalitu svých spojenců. Už na první pohled zde tedy vyvstává dvojí linie: linie kvantitativní, která podrobovala drobnější a nižší dekorace nebývalé inflaci a otevírala je i cizincům, a linie kvalitativní, která uzavírala vysoké

¹⁴⁷ PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše I*. Kozák Press: Martin, 2007, s. 31–43.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 303–304.

¹⁴⁹ KIRCHNER, Heinz – THIEMANN, Hermann-Wilhelm – LAITENBERGER, Birgit. *Deutsche Orden und Ehrenzeichen*. Carl Heymanns Verlag KG: Köln, Berlin, Bonn, München, 1997, s. 204.

¹⁵⁰ *Reinhard Heydrich: 7. März 1904–4. Juni 1942*. Ahnenerbe Stiftung Verlag: Berlin, 1942, s. 21.

¹⁵¹ PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche*. Ullstein Verlag: Frankfurt a. M., 1989, s. 304.

řády do deflační spirály, jež je omezovala na stále elitnější a elitnější okruh nositelů, kteří namnoze už nesměli být jiné nežli německé krve.

4.6.1 Domácí fronta

V první řadě je na místě teze, že se v případě institutu dekorací jednalo hned na třetím místě (po nošení hákového kříže, resp. jakékoli uniformy s ním spojené) o nejzákladnější vnější znak příslušnosti k nacistickému režimu.¹⁵² V dobovém kontextu totiž nakonec odrážely nesmírně širokou škálu témat a aktivit: od vítězného válečného hrdinství po ženskou plodnost, od zdravotních zásluh u Červeného kříže po pracovní píli dělníků ve zbrojovce, od výkopů opevnění po organizaci Olympiády. Z čistě faleristického hlediska byl tento dekorační komplex v dané době sice nahlížen jen zcela ojediněle (první režimní přehledová encyklopedie řádů a vyznamenání byla v Německu vydána až roku 1939),¹⁵³ ostatní propaganda dokázala ale téma zpracovávat úspěšně po celou existenci režimu.

Např. *Čestný kříž německé matky* se stal námětem románu *Mutter Berta: Ein deutsches Frauenleben* od sudetoněmeckého spisovatele Rudolfa Haase, který popisoval osud konkrétní ženy z tehdejší Východní Marky (Rakouska).¹⁵⁴

Ve vnitrostátním německém tisku jsou k nalezení i případy, kdy neměla vyznamenání zcela zjevně demonstrovat jen užitečnost a loajalitu jedince vůči státu, nýbrž vyvolat i atraktivitu u společnosti nebo u žen. Jako dobré příklady této praktiky (přílohy č. 16–17) lze jmenovat dětský časopis *Hilf mit!* (který na jedné ze svých obálek s podtitulem „*Táta dostal Železný kříž*“ vyobrazil otce vrátivšího se z fronty a hrdě ukazujícího u rodinné tabule kromě fotografií i své vyznamenání; se zatajeným dechem ho sleduje manželka s dcerou a po dekoraci se zvědavě natahuje jeho syn v uniformě *Hitlerjugend*)¹⁵⁵ nebo týdeník *Die Woche* (který na přebal umístil mladou blondýnku všetečně zkoumající *Železný kříž* na uniformě svého partnera).¹⁵⁶

¹⁵² Ve stejné míře tato důležitost platí i v současné době u vnějších znaků příslušníků krajně pravicového extremismu. Nacistické řády a vyznamenání hrají důležitou roli např. v brožurě *Rechtsextremismus: Symbole, Zeichen und verbotene Organisationen*, kterou vydává a aktualizuje německý *Spolkový úřad pro ochranu ústavy*.

¹⁵³ DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen im Dritten Reich*. E.O. Erdmenger & Co.: Berlin, 1939.

¹⁵⁴ KILLY, Walther – KÜHLMANN, Wilhelm. *Literaturlexikon: Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes* [sv. 4]. Walter de Gruyter: Berlin, 2009, s. 546.

¹⁵⁵ *Hilf mit! Illustrierte deutsche Schülerzeitung*. Berlín: č. 5/1940, únor 1940, s. 1.

¹⁵⁶ *Die Woche*. Berlín: č.3/1940, 17. ledna 1940, s. 1.

Válečná vyznamenání se stávala vděčným námětem filmových týdeníků v těch případech, kdy byly záběry z bojových scén buď nedostupné, nebo velmi útržkovité – tvůrci přijímali v takových případech s povděkem záběry z následného vyznamenávání mužstva. A právě toto propagandistické pojetí řádů a vyznamenání (přeneseně i v dobovém tisku) provázelo německou společnost až do samotného konce války, přičemž docela věrohodně odráželo i aktuální zoufalou situaci lidských zdrojů. Vždyť i poslední filmové záběry samotného Hitlera, natočené v březnu 1945 v zahradě Nového říšského kancléřství v Berlíně pro závěrečné vydání filmového týdeníku (příloha č. 15), vznikly u příležitosti vyznamenání 20 členů Hitlerjugend za jejich aktivní účast v bojích na blížící se východní frontě. Hlasatel událost okomentoval slovy: „*S těmito dvaceti chlapci předstoupila před Vůdce symbolicky německá mládež, která stojí jako věrný pomocník ve smělém a nebojácném nasazení ku pomoci našim vojákům a Volkssturmu.*“¹⁵⁷ Výmluvné záběry na apatického Hitlera, plácajícího po ramenou fanatické náctileté hochy, se staly jedním z nejsilnějších obrazů konce jeho režimu a dočkaly se proto i mnohonásobného přepracování v historických filmech.

4.6.2 Nacistické dekorace ve vztahu k cizincům

Do značné míry se dá o nacistických válečných vyznamenáních vůči okupované Evropě říci to samé, co o těch pruských vůči zbytku císařského Německa před rokem 1918: suplovaly dekorace ještě o jeden řád většího celku, který byl ale v případě druhé světové války o mnoho vágnější.

V první části války, prakticky až do napadení Sovětského svazu v roce 1941, se německá vyznamenání (až na výjimky z řad vysoké diplomacie) cizincům prakticky neudílela. Až když se začal sen o rychlém vítězství nacistům vzdalovat, neváhali je rozdávat jak cizineckým oddílům v řadách SS a Wehrmachtu, tak mezi příslušníky armád svých spojenců. Vzhledem k tomu, že byly zákazy nošení konkrétních cizozemských vyznamenání cíleny především na nepřátelské státy (včetně odpadlých spojenců – např. zákazy nošení italských, rumunských a finských řádů a vyznamenání z roku 1944)¹⁵⁸ a nikoliv na státy poražené, vznikaly na uniformách mnohých bojovníků skutečně kuriózní sestavy dekorací. Ty se následně snažila využít i nacistická propaganda a přesvědčovat tak své příjemce, že jsou dosud zjevně nepřátelské dekorační kultury ve skutečnosti kompatibilní. Dobrým příkladem

¹⁵⁷ *Die Deutsche Wochenschau Nr. 755* [film]. Německo, 22. března 1945, 10. min.

¹⁵⁸ *Zahraniční řádová vyznamenání* (18. února 1944, 3. října 1944 a 23. října 1944). NA-1005-387-I-3b 5726.

je např. časopis *Signal*, určený výhradně pro cizinecké čtenáře, který přinášel fotografie a články pojmenované způsobem jako „*Od Čestné legie k Železnému kříži*“¹⁵⁹ nebo „*Francouz 1943*“,¹⁶⁰ v nichž ostentativně demonstroval, že jediný člověk může pod německým velením nosit obě vyznamenání naráz (přílohy č. 18–19).

Z opačného hlediska – a to je pro *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava* jako ústřední téma této práce mimořádně důležité – je však třeba konstatovat, že nacisté nedovolovali ani svým nejvěrnějším kolaborantům, dokonce i těm „rasově spřízněným“, zakládat vlastní vyznamenání, a tím se sebeméně emancipovat od německého „dekorálního trojúhelníku“, který byl podle německého názoru dimenzován pro celou, v dobovém propagandistickém žargonu by se snad dalo říci i *Novou Evropu*. Faleristice jsou známy především dva následující a neúspěšné pokusy:

1) Norské vyznamenání s oficiálním názvem *Tapper og Tro (Za statečnost a věrnost; příloha č. 20)* z roku 1941, které mělo dle tamního čelního politika a kolaboranta Vidkuna Quislinga představovat obdobu *Železného kříže*. Hned v počátku však jeho udílení zastavil říšský komisař pro Norsko, místodržitel Josef Terboven. Svůj postup odůvodnil tím, že norské jednotky bojující po boku Němců budou dostávat výhradně německá vyznamenání.¹⁶¹

2) Holandské vyznamenání *Hou en Trou (Za přízeň a věrnost; příloha č. 21)*, založené taktéž roku 1941 tamním kolaborantem Antonem Mussertem s úmyslem zdobit dobrovolníky bojující v řadách SS.¹⁶² Na přímé Hitlerovy námitky nezačalo však nikdy plnit svoji úlohu.¹⁶³ Tyto příklady a velmi přísná německá linie, kterou ani ony nesměly překročit, staví později vzniklý *Čestný štít* do ještě výjimečnější pozice. Jedná se totiž prakticky o jediné vyznamenání, kterému nacisté nejen ponechali vlastní existenci bez toho, aby zapadalo do jejich dekorativní kultury, zároveň je dokonce založili z vlastní vůle. Průnik těchto skutečností znamená, že se v případě Protektorátu nacisté odhodlali k porušení vlastního paradigmatu. Dobové dokumenty, které jsou rozebírány v následujícím textu, poukazují na to, že i sami nacisté si toto porušení uvědomovali a nebylo pro ně bezbolestné. Nezbyvá než započít s výkladem, proč se přesto rozhodli *Čestný štít* pro Čechy nejen strpět, ale i vytvořit.

¹⁵⁹ *Signal*. Berlín: roč. 4, č. 20/1943 v němčině, s. 1–2.

¹⁶⁰ *Signal*. Berlín: roč. 4, č. 16/1943 v němčině, s. 1.

¹⁶¹ <http://www.medal-medaille.com/bravery-loyalty-cross-quisling-cross-political-issue-tapper-korset-politisk-utgave-1944-p-5378.html>

¹⁶² <http://gmick.co.uk/topic/63702-mussert-cross/>

¹⁶³ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 358–359.

5 Protektorát Čechy a Morava: na cestě k *Čestnému štítu* (1939–1944)

Spolu s 15. březnem 1939 a vstupem německých ozbrojených sil do torzovité Druhé republiky se její samostatnost zhroutila do koloniální formy tzv. protektorátu. Spolu s ní byly z větší části smeteny také vnější znaky původního státu. Ty, které zůstaly, se staly pouze vyprázdněnými formami svého někdejšího obsahu. Formami, které hrály roli kulis už spíše jen pro zahraniční pozorovatele nežli české obyvatelstvo.¹⁶⁴ Skutečnost, že se v právě takovémto prostředí dokázala nakonec etablovat dekorace naplňující většinu znaků státního vyznamenání (vytvořená navíc silami, které jakoukoli subjektivitu Protektorátu vždy popíraly), patří k největším paradoxům dějin faleristiky nejen v českém, ale i evropském měřítku.

5.1 Útvar na hraně právní subjektivity

Otázka, do jaké míry byl protektorát Čechy a Morava legitimním útvarem mezinárodního práva a zda jeho vytvořením sledovali nacisté něco více než pouhou zástěrku jinak nemaskované okupační činnosti, patří dodnes k oblíbeným otázkám české historiografie, na níž zároveň ale neexistuje jednoznačná odpověď. Sami totiž svůj vztah k tomuto útvaru přizpůsobovali účelům výhodným v daném okamžiku, což věc zásadně komplikuje a vyžaduje podrobnější rozbor.

Pro nacisty představovalo obsazení torza sousedního státu situaci, v níž se ocitli vůbec poprvé. Zatímco se v případě Rakouska a Sudet mohli v předchozím roce spokojit s pouhým připojením území k vlastnímu státu, nedovolily jak mezinárodní okolnosti, tak cizí charakter českého prostoru opakování tohoto scénáře. Zřízení protektorátního útvaru doprovázela tudíž značná dávka improvizace a experimentování.¹⁶⁵ Bezprostředně po svém vzniku vzbuzovala nacisty zvolená cesta u české politické reprezentace jisté naděje na pokračování běžných poměrů. „*Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám,*“ bylo ostatně možné číst ve výnosu o jeho zřízení.¹⁶⁶ Potíž ale byla už jen s termínem zvoleným pro definici zdejšího zřízení. Forma protektorátu byla totiž doposud aplikována zejména na zaostalé zámořské oblasti, kde evropští kolonizátoři postrádali strukturu původní správy, s níž by

¹⁶⁴ MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 19.

¹⁶⁵ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 94.

¹⁶⁶ Zákon č. 75/1939 Sb., *Výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava*. In: Sbírká zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1939, s. 373–376.

komunikovali. Vytvořili ji tedy uměle. Jak ale bystře ve své posmrtně vydané knize *Co to byl protektorát?* podotkl právník a úředník prezidentské kanceláře Emila Háchy, JUDr. Emil Sobota, nebyla forma protektorátu nikdy aplikována na oblast s tak hlubokou státoprávní minulostí, jako byly české země.¹⁶⁷ Jako příklady uvedl Zanzibar, Borneo, Maroko, Srbsko, Bulharsko nebo Tunis – jehož Bardská smlouva s Francií z roku 1881 měla být výnosu o vzniku protektorátu Čechy a Morava i významným vzorem. Ve všech těchto případech nepřestal daný stát existovat jako samostatná jednotka a nevčlenil se tudíž do státu ovládajícího či svrchovaného. Pozbyl akorát samostatné zahraniční politiky, armády nebo měny, nikoliv však své hmatatelnosti v rámci mezinárodního práva.

Byl to však právě tento bod, ve kterém začali vrcholní nacisté i němečtí právní odborníci couvat a činit pokusy oddělit Čechy a Moravu od původního významu protektorátního zřízení. Emil Sobota poznamenává:¹⁶⁸ „[Stranický právník NSDAP a činitel německého ministerstva vnitra Wilhelm] Stuckart sám [...] velmi rychle prohlásil, že protektorát Čechy a Morava ‚nespadá pod žádný obvyklý státoprávní pojem‘, že jest to útvar ‚sui generis‘ a že nemá nijakou mezinárodní právní existenci. Zatím tedy, co navenek mělo znít jméno ‚protektorátu‘ nadále ve své honosivosti, bylo účelno dovnitř ihned jasně vyslovit, že by bylo marno dovolávat se jakékoli obdoby na př. se Zanzibarem nebo Anamem. Ale i když v tomto směru jeho slova zněla hodně skoupě, přece jen ještě tenkrát Stuckart připouští, že ‚v rámci Říše‘, ‚státoprávně‘, protektorát ‚zůstal samostatným‘. Může vytvářet ‚vlastní právo‘.“ Tento rozpor mezi formou a obsahem protektorátu postupně jenom sílil a vedl k tomu, že se německé autority nejen nesnažily ozřejmit mlhavé hranice tuzemské autonomie, ale ještě je dále rozostřovaly, což mělo vést k postupné relativizaci všech fungujících institucí, které dosud nespadaly pod přímou německou kontrolu. Ve stejném duchu se k německému postoji vyjádřil i státní tajemník a pozdější ministr pro Čechy a Moravu K. H. Frank během poválečném výslechu:¹⁶⁹ „Říšské zákony a nařízení vyhýbaly se vědomě přiznání zřetelně formulované státoprávnosti protektorátu, ačkoli to bylo v rozporu s čl. 2 protektorátního statutu. Tak se například nemluvilo o státních příslušnících protektorátu, nýbrž o protektorátních příslušnících, nikoli o státní policii nebo státních drahách, nýbrž o protektorátní policii a protektorátních drahách atd. Takové zacházení s autonomním

¹⁶⁷ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 30.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 30-32.

¹⁶⁹ FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 86.

statutem znamená jak v tomto, tak i v počtu dalších případů nešetření autonomního statutu a jeho porušování.“ Identický postup se aplikoval na všechny správní orgány, např.:¹⁷⁰

- Mandát prezidenta a vlády, stojící na zmocňovacím zákoně z Druhé republiky, nebyl po svém formálním vypršení na konci roku 1940 prodloužen na autonomní úrovni, ale přímým nařízením na popud říšského protektora von Neuratha. Tím postavil von Neurath legitimitu i těch nejvyšších autonomních protektorátních orgánů na přímý říšský základ.

- Zahraniční politika byla až na pozici tzv. „protektorátního vyslance“ přepuštěna Německu a František Chvalkovský, který tento post po celou existenci Protektorátu zastával, nesměl ve vztahu k sobě hovořit o instituci „vyslanectví“ nebo „úřadu vyslance“. Zároveň měl zakázáno působit jako oficiální člen říšského diplomatického sboru nebo fungovat jako přirozená spojka mezi úřady Háchy a Hitlera.

- V létě 1939 se rozdmýchal spor mezi říšským protektorem Neurathem a Háchou, zda je přípustné jej označovat za „státního prezidenta“. Vláda na jeho obhajobu argumentovala tím, že jej tak označuje sám Hitler. Spor vyústil v závěr, že si Hácha může titul ponechat s tou poznámkou, že jde o osobní vyznamenání osobně propůjčené vůdcem.

- Předpisy a nařízení říšského protektora nebo říšských úřadů nesměly protektorátní orgány přezkoumávat. Říšská správa si tak mohla vydávat neomezeně jakákoli nařízení bez ohledu na zájmy a názory zdejší správy.

Podobné události a praktiky nebyly však typické jen pro konsolidaci prvních měsíců nového zřízení Čech a Moravy a pokračovaly hluboko do časů války. Nešlo přitom jen o viditelné a výrazné změny (jako byla likvidace dvoukolejnosti správy¹⁷¹ a rozpuštění předsednictva ministerské rady Heydrichem roku 1942¹⁷² nebo zřízení Říšského ministerstva pro Čechy a Moravu v roce 1943), ale i o plíživé praktiky (posouvání němčiny do role dominantního, a nakonec prakticky i úředního jazyka)¹⁷³ a tichá nařízení (začlenění Protektorátu do celní unie s Německem od 1. října 1940, což zlikvidovalo jeho devizovou samostatnost).¹⁷⁴

¹⁷⁰ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 82, 40–41, 33, 79.

¹⁷¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Lidové noviny: Praha, 2005, s. 407.

¹⁷² KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 49 a 65.

¹⁷³ BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Argo: Praha, 2012, s. 75.

¹⁷⁴ https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/3_menova_politika_v_obdobi_okupace/2_menova_politika_v_obdobi_protektoratu/index.html

K tendencím opačným, tedy k ochotě okupantů Protektorátu jeho právní subjektivitu otevřeně přiznat, docházelo jen vzácně a vždy to bylo spojeno s politickými, finančními nebo propagandistickými zájmy Německa. Mezi příklady takovýchto praktik lze zařadit:

- Protektorát náhle ožil jako státoprávně přímý nástupce Československa v rámci smlouvy ze 4. října 1941, podle níž za ně měl převzít část meziválečných dluhů vůči Německé říši.¹⁷⁵
- Ve dnech 10.–12. dubna 1942 se odehrál kongres *Unie národních novinářských svazů* v italských Benátkách, kde se mezi vyslanci, ministry a vysokými propagandistickými činiteli států mocností Osy objevil i protektorátní ministr školství a osvěty Emanuel Moravec.¹⁷⁶ Formálně se tak začlenil mezi činitele suverénních zemí.
- Když byl na jaře 1943 Němci odkryt a medializován zločin Katyňského masakru, objevil se v řadě oficiálně pozvaných mezinárodních pozorovatelů, novinářů a vědců také český spisovatel František Kožík s úkolem tlumočit objev českému publiku.¹⁷⁷

Ke stejným tendencím by se nakonec dal přiřadit i *Čestný štít* vzniklý o rok později, jelikož zdánlivě Protektorátu propůjčoval jeden ze znaků suverénního státu, tj. vlastní státní vyznamenání. Tato skutečnost je platná o to více, jelikož byl určen výhradně pro protektorátní příslušníky. To je však předmětem až následující kapitoly.

Výše zmíněné situace jsou však jen jednotlivě se vyskytujícími výjimkami, které potvrzují tehdy obecné pravidlo: proklamovaná autonomie Čech a Moravy nebyla v žádném myslitelném ohledu plnohodnotná a více než právní skutečnost představovala jen vágní záruku před hrozbou naprosté bezmoci vůči okupantům. Ti proto nacházeli v protektorátní autonomii velmi oblíbený nátlakový nástroj vůči české politické reprezentaci, jak ostatně vystihuje následující komentář K. H. Franka směřovaný Hitlerovi v říjnu 1940: „*V Čechům poskytnuté autonomii vidím především trvalý a mimořádně důležitý politický prostředek nátlaku. Musíme neustále operovat s českou obavou ze ztráty autonomie a používat ji proti Čechům! Kromě toho bude mnohem snadnější uskutečňovat náš program germanizace pod rouškou české samostatnosti.*“¹⁷⁸ Sám Frank vzal možnost české autonomie ve skutečnosti

¹⁷⁵ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 37.

¹⁷⁶ MORAVEC, Emanuel. *Projev ministra Emanuela Moravce na kongresu Unie národních novinářských svazů 10.-12. dubna 1942 v Benátkách*. Orbis: Praha, 1942.

¹⁷⁷ Fotografie Františka Kožíka v Katyni s textem „*Zum Massenmord der GPU bei Smolensk*“. NA-657-95-54.

¹⁷⁸ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 90.

vážně až v úplném závěru války, kdy se snažil samostatným, na Berlíně nezávislým jednáním zachránit sebe i Protektorát před hrozbou sovětského vpádu.¹⁷⁹ Za tím účelem nejprve v lednu 1945 sesadil Jaroslava Krejčího z postu předsedy vlády a nahradil jej obecně uznávanějším Richardem Bienertem.¹⁸⁰ Následně se skupinou protektorátních ministrů odletěl 25. dubna 1945 do Mnichova, aby se pokusil dojednat výhodné podmínky se západními Spojenci. Tento ilusorní krok však ztroskotal, stejně jako jeho závěrečná snaha o sestavení jakéhosi přechodného kabinetu, do něhož ke vstupu marně přemlouval i prominentní politické vězně formátu Kamila Krofty nebo Vladimíra Krajiny,¹⁸¹ která byla už překryta květnovým povstáním.

5.2 Nová úloha svatováclavské tradice

Sv. Václav se stal se svými atributy během Druhé republiky a následujícího Protektorátu nepominutelným symbolem nového přístupu k české národní tradici a státnosti. Zatímco se česká společnost snažila v jeho hesle „*Nedej zahynouti nám ni budoucím*“ nalézt naději a víru ve své přetrvání,¹⁸² zneužívali ji nacisté bez ohledu na státoprávní a náboženské obsahy, které jim byly bytostně cizí, nejen jako historický argument pro pokračování české závislosti na Německu, ale i jako předobraz tehdejší politické praxe. Skutečnost, že si nacisté jako vnější formu *Čestného štítu* vybrali právě plaménkovou orlici přemyslovského knížectví, je v tomto kontextu přirozená a předvídatelná.

Svatováclavský kult v období let 1939–1945 by však nebyl pojat smysluplně bez studia období předchozího. V éře národního obrození a posledních let habsburské monarchie byl provozován jako nanejvýše přijatelný projev českých autonomních snah, které šlo v monarchistickém a ještě převážně katolickém prostředí bez výraznějších omezení artikulovat. Přesto mu ve stále větší míře vyrůstala konkurence v podobě opětovně se probouzejícího odkazu J. A. Komenského, a především pak Jana Husa. Ten nakonec opanoval slovník prvního zahraničního odboje, zejména po Masarykově vystoupení v Ženevě 6. července 1915, kterým na symbolické 500. výročí Husova upálení vyhlásil boj habsburské

¹⁷⁹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 223.

¹⁸⁰ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 124.

¹⁸¹ KÜPPER, René. *Karl*, cit. dílo, s. 232.

¹⁸² HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018, s. 393.

nadvládě.¹⁸³ Masarykovský humanismus, který se roku 1918 vrátil vítězně do Čech, stanul jak známo především na zdůrazňování úzké, a přesto údajně nepřerušené protestantské tradici, kořenicí právě v Husových časech. Období 20. let posléze potvrdilo, že se politická reprezentace v procesu budování samostatného a demokratického státu skutečně odmítá ke svatováclavské tradici výrazněji přimknout.¹⁸⁴ A to i přesto, že zůstávala drtivá většina obyvatel Československa alespoň formálně přihlášená ke katolické víře.

Na výraznější rehabilitaci katolických symbolů ve veřejném prostoru došlo právě až během tzv. svatováclavského milénia, které připadlo na 28. září 1929. Veřejným prostorem se už přestaly nést spory o to, zda je postava sv. Václava v první řadě knížetem nebo světcem. Jejich místo zaujala víceméně sekulární představa zakladatele prvního českého státu, jehož kontinuita překonala právě 1000 let.¹⁸⁵ V takové podobě přetrvala prakticky až do roku 1938 a do výrazných hodnotových změn způsobených dopadem Mnichovské dohody.

Odklon Druhé republiky od kultury a hodnotového rámce předchozího období byl nebývale rychlý a hluboký. Způsobila jej představa všeobecné závadnosti parlamentní demokracie a budované představy jednotného československého národa. Konstrukce selhavší První republiky byla náhle pokládána nejen za neautentickou, ale i doslovně protinárodní: „*Idea Druhé republiky se odklonila od Masarykem vysoce ceněné epochy husitství, české reformace a bratrství, místo toho navazovala v duchu tradiční české katolické historiografie na přemyslovský a lucemburský středověk a baroko.*“¹⁸⁶ Po desetiletí potlačované tendence a ideje našly v nastalém vakuu veřejného prostoru své pevné místo. Mimo rozmach katolické literatury a potírání kulturní avantgardy nastal např. i nebývalý vzrůst monarchismu a austroslavismu, jejichž nositeli byla jak konzervativní pravice, tak mládež nezatížená vývojem 20. let.¹⁸⁷ V čerstvé historické paměti byl legionářský odkaz překrýván veřejným působením českých veteránů rakousko-uherské armády.

Ve výše popsaném prostředí se svatováclavská symbolika objevila v nové úloze, která přesně odpovídala nyní izolovanému a oslabenému státu, který paradoxně neviděl v sousední Německé říši, která jej v uplynulých týdnech připravila o přirozené hranice, žádného

¹⁸³ DEJMEK, Jindřich (edd.). *Československo: dějiny státu*. Libri: Praha, 2018, s. 58.

¹⁸⁴ HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018, s. 354.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 382.

¹⁸⁶ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum: Praha, 1997, s. 63.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 171.

nepřítele, nýbrž garanta nové mezinárodní situace.¹⁸⁸ Byl to tehdejší politický sekretář presidentské kanceláře Josef Kliment, který mezi prvními rozpoznal její potenciál: „Svatováclavskou tradici aktualizoval paralelou mezi českým kurfiřtstvím a Svatou říší římskou národa německého a Česko-Slovenskem a nacistickým Německem. Soudobá vazalizace Č-SR ve vztahu ke Třetí říši není nenormálním zásahem, ale obnovením starého právního říšského svazku. Svým katolickým obsahem a pojetím vazalizace, předpokládající spíše jednotu v různosti než totální rasovou jednotu, byl Kliment v konstrukci německé střední Evropy bližší rakouskému dollfussovskému či spannovskému okruhu než nacismu.“¹⁸⁹ Ačkoliv Klimentovy závěry sdílel patrně i prezident Hácha a jako takové byly na české straně přítomné až do prvních měsíců Protektorátu, ukázaly se být příliš optimistickými, ba mylnými.

Představy o paralelách mezi raným středověkem a tehdejší situací byly v době vzniku Protektorátu patrné jak na české, tak i německé straně. Vyvěrají totiž hluboko z textů jak berlínského protokolu, který byl nucen prezident Hácha podepsat v noci ze 14. na 15. března, tak ze znění *Výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava*, který podepsal Hitler na Pražském hradě 16. dne téhož měsíce, nebo z Háchova projevu v rozhlase. Konkrétně v nich stojí:¹⁹⁰

- „Československý státní prezident ozřejmil, že [...] **vkládá osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou Vůdce Německé říše. Vůdce toto prohlášení přijal a vyjádřil své rozhodnutí, že převezme český národ pod ochranu Německé říše a zaručí mu svého druhu přiměřený autonomní vývoj jeho národního života.**“¹⁹¹
- „Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a **vstupují jako ‚Protektorát Čechy a Morava‘ pod její ochranu.**“¹⁹²
- „Rozhodl jsem se prohlásiti, že **odevzdávám osud českého národa a státu s plnou důvěrou do rukou Vůdce německého národa.**“¹⁹³

¹⁸⁸ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny země Koruny české XV.a.* Paseka: Praha – Litomyšl, 2006, s. 113.

¹⁸⁹ RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939.* Karolinum: Praha, 1997, s. 179.

¹⁹⁰ Zvýraznění provedl autor práce.

¹⁹¹ OTÁHALOVÁ-ČERVINKOVÁ, Milada (ed.): *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943 (I).* Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě. Academia, Praha 1966, s. 417–422.

¹⁹² EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí.* Mladá fronta: Praha, 2016, s. 93.

Terminologie, kterou tyto prameny obsahují, má jen málo společného se slovníkem mezinárodních vztahů moderní doby. Vyjádření o „*vkládání do rukou*“ a „*brání pod ochranu*“ jsou ve spojení s prohlášeními o „*plné důvěře*“ vskutku mnohem bližší středověké zkušenosti a kultuře. Zejména pak Franské říši, v níž měla praxe „*vkládání do rukou*“ hluboký význam jak v politice, tak i společenské hierarchii. Pod termínem tzv. komendace se stala součástí lenního práva a vyjadřovala vstup poraženého nebo podrobeného kmene či jednotlivce do vazalské pozice, která byla spojena jak s ušetřením jeho existence (resp. života), tak ale bezpodmínečným a plným podřízením.¹⁹⁴

Ač s protichůdnými motivy, stala se středověká svatováclavská praxe frekventovaným a ochotně připomínaným odkazem vzájemných vztahů z české i německé strany. V českém tisku té doby šlo nalézt články, jako byl ten z *Národní politiky* ze dne 19. března 1939, který hlásal, že „*obnovuje se Svatá říše římská*“. Na takový omyl ve svém výzkumu reagoval Jan Tesař: „*Snad i pro povzbuzení sebe samých, aby si dodali ducha, a ovšem i ve snaze zdůvodnit svůj postoj před národem, začali Háchovi exponenti psát o nově vznikajícím svazu národů pod vedením Německa, o tom, že Háchoův podpis byl vlastně jen oživením manského svazku, který po staletí vázal české země k říši.*“¹⁹⁵ Ale ani němečtí univerzitní právníci, jako např. profesor Karl Gottfried Hugelmann, se nad středověkými příměry nepozastavovali, pokud nemohli formu správy nastolenou nad Čechami a Moravou vysvětlit jinými prostředky: „*Forma protektorátu jest daleko kvalifikovanějším státoprávním vybavením, nežli bývá pouhá*

¹⁹³ https://www.rozhlas.cz/devitky/1939/_zprava/553715

¹⁹⁴ Podobnost terminologie dokazují následující příklady středověkých pramenů, typické pro komendaci:

„[Když Karel Veliký přitáhl se svým vojskem], *všichni oni [Sasové] se poddali do jeho rukou.*“

Annales Laureshamenses, XXXI. In: PERTZ, Georg Heinrich (edd.). *Monumenta Germaniae Historica* [sv.1]. Hannover, 1826, s. 37.

„[...] *celá Bretaň podlehla a podala ruku.*“

Vita Hludowici Imperatoris, 30. In: PERTZ, Georg Heinrich (edd.). *Monumenta Germaniae Historica* [sv.2]. Hannover, 1829, s. 623.

„*Tassilo, vévoda Bavorů, se sem odebral se svými velmoži, dle franské zvyklosti, aby se vložením rukou do králových komendoval vazalem a slíbil věrnost jak králi Pipinovi, tak jeho synům Karlovi a Karlomanovi, přísahaje ke svatému Denisovi. Zavázal se zachovávat slib po celý svůj život vůči pánům již zmíněným, a nejen zde, ale učinil stejný slib i ke svatému Martinovi a svatému Germaniovi. Obdobně i velmožové a nejvznešenější z Bavorů, kteří se s ním dostavili před krále, slíbili zachovávat slib vůči králi a jeho synům na stejně vznešených místech.*“

Annales Regni Francorum, 757. In: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi*. Hannover, 1895, s. 14–16.

¹⁹⁵ TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex*. Prostor: Praha, 2014, s. 152–153.

územní autonomie. Jest to [...] jakýsi lenní poměr, který jest poměrem dvou svobodných individuí, jež obě navzájem se zavazují k věrnosti.“¹⁹⁶ Nebo na jiném místě: „Pro postavení těchto zemí, jak se zamýšlelo a jak je výnos vybavil, nejlépe by se býval hodil termín ‚vasalský stát‘, jehož ale nebylo užito pro neobvyklý a nepříznivý přídech toho slova.“¹⁹⁷

Další často připomínanou kapitolou svatováclavského odkazu v druhoválečném prostředí je jeho vztah k osobnosti Reinharda Heydricha, který svoji tuzemskou úlohu zastupujícího říšského protektora nastoupil přesně 28. září 1941. Ačkoliv se o záměrně zvolené symbolice tohoto data mezi historiky i odbornou veřejností často spekuluje, měl nejspíše mnohem praktičtější příčiny, které je nutné hledat ve výrazné změně nálad českého obyvatelstva po zahájení německého útoku na Sovětský svaz: v nebývale vysokém počtu sabotáží ve zbrojním průmyslu, ve zvyšující se aktivitě odbojových skupin, ve výsměchu, který mezi Čechy vyvolala Goebbelsova kampaň s písmenem V, nebo v masivním bojkotu protektorátního tisku, který se odehrál ve dnech kolem 14. září 1941 na výzvu z londýnského rozhlasu.¹⁹⁸ Do toho samého období spadá i případ údajné „chlebičkové aféry“, v rámci níž měl skupinu aktivistických novinářů otrávit osobně předseda vlády Eliáš.¹⁹⁹ Průmysl a zásobování byly v tu samou chvíli navíc destabilizovány odlivem zboží za postupující německou armádou, což v Protektorátu způsobilo rozmach černého trhu a hrozbu stávek.²⁰⁰ Protektor von Neurath nebyl schopen se svou špatně nastavenou okupační správou efektivně zasáhnout a byl vyměněn především z těchto důvodů.

Tím však průsečíky mezi Heydrichem a svatováclavskou minulostí nekončí. Pomineme-li jeho návštěvu v Kapli sv. Václava v Katedrále sv. Víta dne 13. listopadu 1941,²⁰¹ která je spojená s nepotvrzenou historkou, dle níž si měl nasadit Svatováclavskou korunu na hlavu, zůstal v nacistické propagandě spojen se svéráznými historickými příměry i nadále. Roku 1943 se jednoho takového v mezní podobě dopustil např. celoevropsky distribuovaný německý propagandistický časopis *Signal*, který prakticky tvrdil, že se sv. Václav i Reinhard Heydrich stali oběťmi totožné české zákeřnosti: „*Václav byl českým*

¹⁹⁶ SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946, s. 32.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 30–31.

¹⁹⁸ KONČELÍK, Jakub: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003, s. 420.

¹⁹⁹ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2007, s. 35–36.

²⁰⁰ BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a české vlastenectví*. Argo: Praha, 2013, s. 129–131.

²⁰¹ *Protokol o prohlídce korunovačních klenotů Českého království*. NA-1799-454-109-4/199.

knížetem, který byl před tisícem let, roku 929, ubodán svým bratrem poté, co se rozhodl svěřit svou zemi do rukou křesťanství. Být křesťanem tehdy znamenalo být Němcem. Mnohoženství, otroctví, loupeže a vraždy, tím vším oplývalo podhradí, když Václav došel ke svému rozhodnutí. 4. června 1942 zemřel Reinhard Heydrich, Němec, který jen pár týdnů předtím převzal klíče od Svatováclavské kaple z rukou státního prezidenta dr. Háchy, na následky na něj mezinárodně zosnovaného vražedného útoku. Příkaz k vraždě přišel z Londýna, ale byli to Češi, stejně jako předtím, když byl zavražděn Václav; oni příkaz provedli, nechali se britskými letadly vysadit nad Čechami a Moravou a vraždu vykonali, protože byli ve jménu temnoty proti řádu.“²⁰² Spolu s pokračováním podobných pseudohistorických komparací nebylo nakonec překvapivé ani to, že byl Čestný štít protektorátu Čechy a Morava, v podobě erbu s přemyslovskou plaménkovou orlicí, K. H. Frankem založen dne 4. června 1944, tedy na druhé výročí Heydrichova úmrtí.²⁰³

5.3 Pokusy o resuscitaci dekorační kultury Protektorátu

Už výše bylo obšírně pojednáno o ambivalentním vztahu okupačních orgánů k české státnosti a autonomii. Je na čase na tomto místě poukázat, že se při pohledu na dobové prameny týkající se řádů a vyznamenání v prostoru Protektorátu tyto skutečnosti jasně potvrzují. Jelikož se následující látkou ještě žádný předešlý badatel do hloubky nezabýval, vycházejí její podklady především z archivních pramenů tehdejších okupačních úřadů.

Tendence nově zřízeného Úřadu říšského protektora byla v prvních měsících a letech existence Protektorátu ohledně přístupu k řádům a vyznamenáním dvojí:

- 1) co nejdříve zlikvidovat a z veřejného prostoru vymýt zbytky (zejména legionářské) dekorační kultury z předchozího období,
- 2) vyřešit otázku jak a zda vůbec ji něčím nahrazovat.

Možností, která tou dobou stála zcela stranou, bylo prosté zpřístupnění německé dekorační kultury protektorátním příslušníkům. Byli jí vzhledem ke svému neněmeckému původu prozatím nehodni. Na druhou stranu však nebyly představy nacistů o provizorním, ba kamuflážním charakteru protektorátní autonomie ještě natolik vyhraněné, aby v ní nedovolili vyklíčit myšlenky na založení konkrétního českomoravského řádu či vyznamenání.

²⁰² *Signal*. Berlín: roč. 4, č. 4/1943 v němčině, s. 7.

²⁰³ Frank byl i přesto, že neovládal český jazyk a postrádal vyšší vzdělání, o českém historickém kontextu velmi dobře informován a dokázal ho během svého působení cíleně využívat.

In: KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898–1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 26–28.

Pravděpodobně ve snaze zajistit Protektorátu v co nejkratší době co největší množství autonomní struktury a prvků,²⁰⁴ rozhodl se státní prezident Hácha již v dubnu 1939 obrátit na protektora von Neuratha a přes něj zprostředkovaně i na Hitlera s žádostí o to, aby mohl pokračovat v udílení *Řádu Bílého lva*. Vůdci byla věc předložena a ten „se vyjádřil být v zásadě srozuměn s tím, že bude státní prezident i v budoucnu udílet řádové odznaky.“²⁰⁵ Von Neurath tento souhlas vůči Háchovi ale okamžitě podmínil předložením návrhů na přepracování řádu.²⁰⁶ Mělo se jednat zejména o název, z něhož měl zmizet přívlastek *Československý*, statuta a pak i o heraldickou podobu, v níž měly být československé státní symboly nutně nahrazeny symboly protektorátními, které tak měly odpovídat „novým státoprávním poměrům“.²⁰⁷

V tomto duchu byla Kanceláři státního prezidenta vznesena žádost na žižkovskou firmu *Karnet & Kyselý*, která návrh podoby řádu kdysi vysoutěžila a zároveň pro Pražský hrad v meziválečném období vyráběla jeho odznaky, aby urychleně *Řád Bílého lva* přepracovala k udělování za změněných politických podmínek.²⁰⁸ Ať už ve snaze zabránit tomu, aby byla doposud nejvyšší československá dekorace zneužita tímto způsobem, nebo z prosté nemožnosti návrhy dokončit z toho důvodu, že protektorát Čechy a Morava neměl ještě žádný oficiální znak, který by bylo možné na řádové odznaky použít, protahovala se záležitost až do konce roku 1939. Firma mezitím připravila alespoň provizorní návrhy (přílohy č. 11–13), které dosud nevytvořený státní znak nahrazovaly např. poprsím svatého Václava.²⁰⁹ Až poté, co byl v září 1939 nový státní znak Protektorátu uzákoněn, mohl vzniknout další návrh:²¹⁰ z původní podoby řádu z roku 1922 zmizel slovenský znak ze lví hrudi na líci, stejně jako pět erbů jednotlivých zemí Československa v paprscích; na rubu byla

²⁰⁴ Nejviditelnějším příkladem těchto snah bylo založení tzv. *Národního souručenství* dne 6. dubna 1939, do jehož čela se Hácha iniciativně postavil. Ve své původní koncepci mělo představovat všennárodní české politické hnutí po vzoru NSDAP. Podařilo se mu získat sice obdobně masivní členskou základnu (přihlásilo se 98,4 % českých mužů), jakékoli možnosti jeho politické realizace však nacisté eliminovali. Zbytek války přetrvalo jako vyprázdněný pojem. In: ČERVINKA, František. *Česká kultura a okupace*. Torst: Praha, 2002, s. 41.

²⁰⁵ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (22. dubna 1939). NA-1005-387-I-3b 5760.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ *Pro memoria: Řád Bílého lva a Medaile Bílého lva*. NA-1005-387-I-3b 5760.

²⁰⁸ JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: *SIGNALUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 239.

²⁰⁹ Tamtéž, obal čísla.

²¹⁰ SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.

iniciála RČS ve středovém medailonu nahrazena protektorátním znakem, kolem kterého vavřínový věnec zabíral místo původního opisu PRAVDA VÍTĚZÍ.

I mezi české protektorátní politiky pronikla mezitím obava, jakým způsobem by byl modifikovaný *Řád Bílého lva* udělován. Panovala totiž oprávněná představa, že pokud zůstane pravidlem jeho výlučné udělování cizincům (ačkoliv česká strana chtěla zprvu okruh vyznamenaných rozšířit i o protektorátní příslušníky),²¹¹ spadnou do kategorie vyznamenaných i vrcholní nacisté nebo jim bude řád dokonce udělován výhradně – vzhledem k tomu, že německé vládní orgány velmi záhy odmítaly připustit možnost, že by prezident Hácha, prost veškerých kompetencí v rámci zahraniční politiky, směl *Řád Bílého lva* udělovat na cizince ze třetích zemí.²¹² Taková praxe mohla instituci řádu natolik zdiskreditovat, že by byl následně zavržen československým exilem a jeho existence po válce ukončena.²¹³ Ačkoliv se mezitím říšské orgány, zejména pak Říšské ministerstvo vnitra, domáhaly zaslání nových návrhů řádu, aby je mohla berlínská vláda oficiálně odsouhlasit,²¹⁴ česká strana s takovým krokem již otálela. Události ji nakonec v řešení situace předběhly: na náhlou zprávu ze 14. října 1940, podle níž se exilová československá vláda v Londýně rozhodla začít udílet vlastní formu *Řádu Bílého lva*, reagovala německá strana zásadním přehodnocením svého postoje. Jak sdělil 23. prosince 1940 šéf Hitlerovy Říšské kanceláře Dr. Lammers, „*Vůdce se rozhodl záležitost odložit až do konce války.*“²¹⁵ Tím se věc, jistě za značné úlevy protektorátních politiků, nadobro uzavřela.

5.4 Restrikce řádů a vyznamenání v Protektorátu

Benevolence, s jakou v prvních měsících a letech přistupovali okupanti k různým formám vyjadřování české autonomie, spěla k brzkému konci. Poté, co se čeští politici nakonec vzdali kontinuity *Řádu Bílého lva*, jehož dekorační praxe hrozila býti jeho nenapravitelnou deformací, uzavřela se nad podobnými nápady i z německé strany na dlouho voda.

²¹¹ *Návrh hlášení: Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (20. dubna 1939). NA-1005-387-I-3b 5760.

²¹² *Zpráva: Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (1. listopadu 1940). NA-1005-387-I-3b 5760.

²¹³ JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 240.

²¹⁴ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (4. listopadu 1939). NA-1005-387-I-3b 5760.

²¹⁵ *Pokračování v udílení českého řádu Bílého lva* (23. prosince 1939). NA-1005-387-I-3b 5760.

Hlavní starost jevili okupanti v oblasti řádů a vyznamenání nadále zejména o to, aby z veřejného prostoru zmizely dekorace legionářské, mnoha veterány ještě sporadicky nošené i po 15. březnu 1939. Německé archivní fondy jsou plné seznamů a encyklopedických výtažků o jednotlivých vojenských vyznamenáních První republiky, v nichž se snažili nacisté zorientovat a určit, která z nich jsou politicky nepřípustná a která naopak lze nadále strpět. 14. března 1940 vyplynulo nakonec z této rešerše vládní nařízení, podle kterého se nositelnost dekorací upravovala následujícím způsobem:²¹⁶

1) Nošení všech dekorací „propůjčených v souvislosti se zřízením bývalé Československé republiky“ se zakazovalo, což se týkalo např. Řádu sokola, Medaile vítězství nebo Československé revoluční medaile aj.

2) Nošení Pamětního odznaku československého dobrovolce z let 1918–1919 a Československého válečného kříže se povolovalo jen tehdy, pokud nebyly „propůjčeny býv. československým příslušníkům cizích nebo zahraničních armád, zvláště příslušníkům býv. československých legií za bojovou činnost v tomto svazku“.

Toto podivně znějící ohraničení bylo způsobeno tím, že odznaky z bodu 2 dostávali i českoslovenští vojáci aktivní v letech 1919 a 1920, kteří dle německého názoru „bojovali proti maďarskému bolševismu a Polákům ve Slezsku“²¹⁷ a neměli proto být v jejich očích tímto zákazem stíženi.

Ačkoliv se již 18. září 1939 jiným vládním nařízením odvolávalo množství prvorepublikových zákonů zakazujících nošení německých a rakousko-uherských vyznamenání z předchozí války,²¹⁸ stěžovali si německé okupační orgány na jaře 1940, že českému „obyvatelstvu je v naprosto nedostatečné míře známo, že je nošení německých a rakouských válečných vyznamenání doopravdy povoleno. Patrně má tato skutečnost příčinu v tom, že bylo jejich znovuzpřístupnění ohlášeno ve formě obyvatelstvu takřka nerozpoznatelné: skrze vládní nařízení.“²¹⁹ Je otázkou, zda lze za tímto konstatováním skutečně hledat nedostatečné mediální podchycení tohoto povolení, nebo spíše naivitu vládnoucí na německé straně, která nedokázala zaregistrovat obecnou a patrně hluboce zakořeněnou nevoli Čechů vyznamenání, natož pak ta z období Rakouska-Uherska, i přes změněné podmínky nosit.

²¹⁶ Vládní nařízení ze dne 14. března 1940 o zákazu nošení některých čestných odznaků. NA-1005-15-I 1,2,3,4.

²¹⁷ Zákaz nošení řádů a čestných odznaků dle zákona z 10. dubna 1940. NA-1005-15-I 1,2,3,4.

²¹⁸ Vládní nařízení ze dne 18. září 1939, kterým se mění zákon ze dne 10. prosince 1918, č. 61 Sb. NA-1005-15-I 1,2,3,4.

²¹⁹ Poznámka k hlášení o politickém dění v Protektorátu (26. dubna 1940). NA-1005-15-I 1,2,3,4.

Všem zúčastněným stranám muselo být i v tehdejší době zřejmé, že se spolu s exkavací řádů a vyznamenání již neexistujícího státu, ve formě takového sociálního anachronismu, nedá nástroj dekorací efektivně využít. Nacistické okupační špičky stály před dilematem bez jednoznačného řešení, jehož výslednicí se o pár let později stal kompromis *Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava*. Poté, co byla zavržena možnost obnovy *Řádu Bílého lva*, to jest doslova českého řádu pro Čechy z rukou prezidenta Háchy, zbývaly už jen tři možnosti, na kterých dekorační kulturu v prostředí protektorátní „státoprávnosti“ postavit:

- 1) zpřístupnit protektorátním příslušníkům řády německé, což by ale byl krok v naprostém rozporu s údajnou rasovou nadřazeností německého etnika nad českým,
- 2) udělovat protektorátním příslušníkům německé řády určené výhradně pro cizince, jako byl např. *Záslužný řád Německého orla*, což by ale Protektorátu propůjčilo nacisty odmítaný prvek zahraničního, tj. suverénního útvaru,
- 3) vytvořit protektorátní řád samostatný, což ale opakovalo negativní účinky z bodu 2) a zároveň vyzdvihovalo otázky, zda má být založen protektorem nebo vůdcem, zda má být udělován jen protektorátním příslušníkům (etnickým Čechům) nebo veškerému obyvatelstvu zde usazenému apod.

Před tímto příslovečným gordickým uzlem přešlapovali vedoucí nacisté Protektorátu nezvykle dlouhý čas, prakticky po celá léta 1941–1943, dokud je nepředběhl vývoj událostí a nezačal záležitosti řešit mimo jejich dosah. Zcela typickými vyjádřeními tohoto období jsou následující citáty vedoucích činitelů okupační správy:

Na návrh z bodu 1) reagoval např. státní tajemník K. H. Frank dne 31. července 1941 velmi ostrým způsobem a poukazováním na principiální nutnost segregace německé dekorační kultury od českého elementu:²²⁰ „*Stojím zásadně na stanovisku, že řády a vyznamenání nacionálně socialistické německé říše nesmějí být udělovány lidem české národnosti. Jasně jsem se v tomto smyslu vyjádřil již ve vztahu k Medaili za záchranu a Čestnému odznaku vzdušné obrany. Žádám o to, aby bylo u Vůdce znovu plédováno za založení dvou až tří kategorií vlastních řádů pro protektorátní příslušníky, které by mohly být udělovány z Říše skrze protektora a pouze na Čechy. Na příklad: dva až tři stupně vyznamenání pro kulturní výkony, resp. další kategorie pro obzvláštní výkony na poli jiných odvětví (zbrojní průmysl, výrobní výkony, pomoc v nouzi atd.). Říše by tím získala podnětný prostředek k [dalším českým] výkonům a německé národně socialistické řády a vyznamenání by nebyly udělováním Čechům zneuctěny [sic!].“ Na toto konkrétní prohlášení reagoval o něco*

²²⁰ Opis poznámek K. H. Franka a von Neuratha (31. července 1941). NA-1005-387-I-3b 5760.

smířlivěji protektor von Neurath, který by na místo zvláštního protektorátního řádu uvítal absorbování Čechů do německému „dekoračnímu trojúhelníku“, neviděl k tomu v dané době ale prostor:²²¹ „*Obávám se, že by takováto vyznamenání nebyla ceněna vysoko. Krom toho také nepovažuji pokračování rozlišování na tomto poli za žádoucí.*“ Ani Reinhard Heydrich, který von Neuratha pár týdnů po tomto vyjádření jako zastupující říšský protektor vystřídal, nebyl na rozdíl od mnoha jiných oblastí zdejší správy schopen naleznout efektivní řešení. V jedné ze svých posledních situačních zpráv z 18. května 1942 do Vůdcova hlavního stanu píše:²²² „*Těžkou a důležitou zároveň je otázka odměňování, vyznamenávání atp. těch Čechů, kteří se vyznamenali pracovním nasazením nebo byli dokonce zraněni v boji s anglickými parašutistickými agenty (jak tomu bylo u policejních zaměstnanců). Byla mi zde navrhována myšlenka [založení] nějakého zvláštního řádu. Považuji zvláštní řád pro Protektorát za nesprávný, jelikož mu propůjčuje suverenitu, jež si zcela protiřečí s celou základní politickou linií, která na Čechy a Moravu pohlíží jako na část Říše. V úvahu by pak připadalo i to, vybrat určité německé vyznamenání, na které by byl navázán zisk říšské příslušnosti. [...]* Udělování Záslužného řádu Německého orla nepovažuji za vhodné z toho důvodu, jelikož je přeci jenom udělován pouze cizincům.“ Z Heydrichových slov je tedy jasně patrné, že ačkoliv byl sám v mnoha dalších případech schopen udržet si odstup od dosavadní praxe a přinést tak neortodoxní řešení problému, v otázce řádů a vyznamenání pro Protektorát to neplatilo. Jeho poznámka o propojení hypotetické dekorace se ziskem říšské příslušnosti je také mimořádně zajímavou ukázkou rigidního nacistického myšlení, které nedokázalo zpracovat odměňování Čechů dekoracemi bez toho, aby je buď neabsorbovalo do nacisty budovaného „dekoračního trojúhelníku“, nebo naopak ponechalo pouze na odměnách zcela jiného rázu, včetně toho naturálního – jak je předmětem následující podkapitoly.

5.5 Kolaps nacistických dekoračních omezení v období totální války

Ve chvíli, kdy nacisté zjistili, že není jakákoli forma protektorátních dekorací kompatibilní s jejich světovým názorem, vrátili se k odměnám mnohem jednodušším a méně symbolickým. Odměny se ostatně staly nedílnou součástí protektorátní formy válečného socialismu, který byl důsledkem maximalizované průmyslové produkce, jež fungovala na principu pomyslného velkého biče a trochy cukru.

²²¹ Opis poznámek K. H. Franka a von Neuratha (31. července 1941). NA-1005-387-I-3b 5760.

²²² Situační zpráva o protektorátu Čechy a Morava (18. května 1942). NA-1799-1777-109-5/5.

Mimo navyšování platů v klíčových odvětvích se jednalo o zážitkové akce (rekreační cesty, volné soboty, subvencované lístky do kin, divadel a na sportovní akce)²²³ nebo o hmotné benefity (tzv. „Heydrichovy balíčky“ či navracování masově zabavovaných rozhlasových přijímačů).²²⁴ I další Heydrichovy iniciativy byly v tomto dekoračně naprosto chudém období protektorátních dějin typické: ty nejlepší české dělníky, rolníky a jejich zástupce zval např. k osobním setkáním na Pražský hrad. Údajně proto, aby se „*těmto dvěma důležitým stavům udělilo jakési vyznamenání, jejich přání aby se uspokojila a tím se pobídly ke zvláštním pracovním výkonům v říši.*“²²⁵ K. H. Frank se ve válečné propagandě dále vyjádřil slovy: „*Poprvé za celou dobu existence Pražského hradu byli v jeho prostorách uvítáni čeští dělníci. [...] To čeští dělníci socialistovi Heydrichovi [sic!] nikdy nezapomněli.*“²²⁶ Ze zpětného pohledu je velmi zajímavé, jak rychle dokázala do pozadí nacistického slovníku ustoupit arogantní a nadřazená nevraživost vůči českému etniku, pokud šlo o jeho příspěvek do válečného hospodářství. Z pramenů je navíc jasně patrné, že tato tendence s postupem války stále sílila a lze přijmout tvrzení části odborné literatury, že „*cílem mnohých opatření bylo rozdělení občanů Protektorátu podle třídních hranic*“²²⁷ jaké šlo posléze nalézt zejména v prostředí československého stalinismu 50. let.

Všechny výše popsané ústupky byly ale masového rázu a nepředstavovaly nic, co by mělo charakter individuálního zisku jakýchkoli vyznamenání či uznání, která měli „*protektorátní příslušníci prozatím dostávat v peněžní formě.*“²²⁸ Byly to právě finanční obnosy, jimiž byly u okupačních orgánů kompenzovány individuální a vyznamenání hodné činy. Zcela typické jsou pro postup nacistů tři následující pramenně podložené případy:

- Dne 4. května 1941 se u obce Omice nedaleko Brna zřítilo německé dopravní letadlo Junkers Ju 52 s osmi muži na palubě. Zatímco sedm z nich uhořelo, podařilo se přítomným čtyřem Čechům z vraku s nasazením vlastních životů dostat jistého rotmistra Heidericha. Zatímco orgány Luftwaffe navrhovaly Čechům udělit příslušnou medaili, reagoval Úřad říšského protektora tím, že pověřil brněnský

²²³ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 144.

²²⁴ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 67.

²²⁵ FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 187.

²²⁶ KÜPPER, René. *Karl*, cit. dílo, s. 144.

²²⁷ Tamtéž, s. 139.

²²⁸ *Služební odznaky pro protektorátní Vládní vojsko* (10. prosince 1943). NA-1464-1176-110-12/1.

oberlandrát vyjádřením pochvaly a předáním peněžního obnosu ve výši 100 RM každému ze zachránců.²²⁹

- Dne 27. srpna 1942 se začala v obecním rybníce ve vsi Velcí na Příbramsku nenadále topit šestiletá dcera zdejšího německého občana Grabowského. Český tesař jménem Josef Kobylka jí přispěchal na pomoc a zachránil tak před utonutím.²³⁰ Zatímco místní okupační správa ponejprve navrhovala udělit Kobylkovi říšskou *Medaili za záchranu* a ten se vyjádřil být i připraven ji přijmout,²³¹ bylo mu nakonec až v lednu 1944 jménem státního ministra oberlandrátem v Plzni vyplaceno 50 RM a vyjádřena pochvala.²³²
- Dne 3. listopadu 1942 se u obce Klokočí nedaleko Tišnova odehrála těžká letecká nehoda jistého desátníka Luftwaffe Hartmanna, který při ní utrpěl vážná zranění. Přítomná Češka Marie Matoušková neváhala projít nepřístupným terénem, pilota z vraku vlastními silami vytáhnout a zamezit ještě masivnější ztrátě krve, což mu pravděpodobně zachránilo život.²³³ Od různých německých orgánů obdržela nakonec celkovou odměnu 500 RM (tj. 5000 K) a pochvalu říšského protektora.

Z průběhu těchto událostí je tedy zřejmé, že ačkoliv se odehrály vždy mezi Němci a Čechy, kteří za ně pak měli být náležitým způsobem odměněni, dodržely nejvyšší orgány okupační správy striktně německé zákony a nepřistoupily na to, aby se protektorátní příslušníci – ať už za sebevětší zásluhy – stali subjekty německého „dekoračního trojúhelníku“. Na závěr této látky je ještě nutné podotknout, že pokud by se výše uvedené případy odehrály po založení *Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava*, byly by jeho udělením s nejvyšší pravděpodobností také odměněny a vyřešeny – jak dokazuje pozdější případ z 23. června 1944, kdy jistý Vilém Hlaváč zachránil dalšího německého pilota před smrtí uhořením při nehodě školního stroje u obce Topolany na Vyškovsku. Za svůj hrdinný skutek dostal sice nejprve 25 lahví piva a 2000 K odměny,²³⁴ už v září 1944 ale také *Čestný štít* ve stříbře.²³⁵

Přísné paradigma, které se snažilo udržet Čechy dál od německých dekorací, ztrácelo však svou sílu za hranicemi Čech a Moravy. Pokud se během druhé světové války dostalo

²²⁹ *Odměna za záchranu života pro protektorátní příslušníky* (2. srpna 1941). NA-1005-387-I-3b 5726.

²³⁰ *Záchranný čin tesaře Josefa Kobylky* (12. září 1942). NA-1005-387-I-3b 5726.

²³¹ *Bližší popis zachránce Josefa Kobylky* (4. srpna 1943). NA-1005-387-I-3b 5726.

²³² *Záchranný čin tesaře Josefa Kobylky v prostoru cvičiště v Brdech* (4. ledna 1940). NA-1005-387-I-3b 5726.

²³³ *Letecká nehoda desátníka Hartmanna* (18. ledna 1943). NA-1005-387-I-3b 5726.

²³⁴ *Záchrana německého pilota Čechem* (26. června 1944). NA-1464-1179-110-12/4.

²³⁵ *Poznámka u popisu Hlaváče* (14. září 1944). NA-1464-1179-110-12/4.

více jak 280 000 Čechů na tzv. totální nasazení do Německa,²³⁶ byli prakticky mimo dosah dekoračních pravidel platících doma. Zajímavým a mimořádně důležitým faktem je tedy skutečnost, že se nacistická dekorační omezení začala pro Protektorát hroutit z vnějšku a mimo dosah jeho autorit. Uvedme alespoň jeden výmluvný příklad, který se mohl odehrát pouze v chaosu nuceně kosmopolitního válečného průmyslu Německa:

- Dne 12. srpna 1943 dorazila do úřadu K. H. Franka žádost jistého Jaroslava Nováka, který mu sděloval skutečnost, že byl jeho dvacetiletý syn spolu se stejně starým kamarádem dne 13. července t.r. vedením Pořádkové policie v Kolíně nad Rýnem vyznamenán *Válečným záslužným křížem* II. třídy s meči za výkony v protiletcecké službě. Hrdě pak dodal: „*Dle mého vědomí jsou to dva první případy, kdy bylo válečné vyznamenání Velkoněmecké říše uděleno Čechům. Považuji za svou povinnost, abych ponechal na Vašem blahosklonném zvážení, zda není na místě tuto skutečnost propagandisticky (např. formou novinové noticky) využít. Osobně se domnívám, že by takováto akce – s ohledem na nové vysoké uznání pro ony dva zúčastněné, resp. jejich rodiny – mohla vyvolat silnou propagandistickou odezvu, zvláště pak ale znamenala účinnou motivaci pro nový ročník českých příslušníků protiletcecké policie, kteří brzy nastoupí svoji službu.*“²³⁷ V Černínském paláci Novákův dopis zjevně příliš radosti nevyvolal. V příložené úřední poznámce stojí pouze: „*Podle mých dosavadních znalostí je zastáváno stanovisko, že nepřipadá udělování německých válečných vyznamenání protektorátním příslušníkům v úvahu.*“²³⁸ K žádné medializaci případu z Kolína nad Rýnem pochopitelně nedošlo.

Podobných případů se (ať už v jakémkoli odvětví německého válečného průmyslu) odehrálo bezpochyby více. Jen málokterý je ale pramenně podchycen tak, jak se tomu stalo v případě agilního Jaroslava Nováka. Důležitější bylo, že pod tíhou zpráv tohoto typu oslabovala vůle samotného vedení Protektorátu je řešit. Je velmi pravděpodobné, že s tím souvisely i zvyšující se nároky na tuzemský průmysl, který se spolu s totální válkou a jejím blížícím se koncem stával přebujelým a nepřehledným.

Netrvalo dlouho, a též na území Čech a Moravy se vyskytly první případy, kdy byla se stoupající benevolencí udílána první německá vyznamenání protektorátním příslušníkům.

²³⁶ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 218.

²³⁷ Dopis Jaroslava Nováka Frankovi (12. srpna 1943). NA-1464-1176-110-12/1.

²³⁸ Příložená úřední poznámka pro gen. Riegeho (17. srpna 1943). NA-1464-1176-110-12/1.

Ukázkový případ, který si ve fondu říšského protektora vysloužil i rozsáhlejší svazek, se udál taktéž v létě 1943:

- V noci z 24. na 25. srpna 1943 došlo při noční směně na dole František v Ostravské pánvi k závalu, pod nímž skončili čtyři horníci. Za podmínek ohrožení vlastních životů se je vydali vyprošťovat tři muži: závodní vedoucí Ing. Arthur Anders (německý občan), důlní dozorce Josef Šlosarčík a horník František Bendík (oba protektorátní příslušníci).²³⁹ Dokázali se se zavalenými brzy spojit, zajistit jim přísun vzduchu i jídla. Záchrana byla nakonec po dvaceti hodinách výkopových prací úspěšná.

Už po dvou dnech se závodní rada dolu rozhodla tento obětavý čin hlásit na vyšší místa a požadovala pro tři muže odpovídající odměnu. V říjnu 1943 začalo věc řešit i Státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, jehož činitel V. oddělení (Hospodářství a práce) Dr. von Watter nezvykle benevolentním tónem konstatoval, že navrhuje „*jmenované tři zaměstnance dolu František k udělení Medaile za záchranu na stuze. Udělení medaile [...] i na dva protektorátní příslušníky mi připadá v předloženém případě v každém ohledu za věcně omluvitelné a politicky žádoucí, jelikož dotyční poskytli důkaz své aktivní a loajální služby v hospodářském boji Velkoněmecké říše.*“²⁴⁰ Tím však ústupky neskončily. Když si úřady ověřovaly bezúhonnost zmíněných mužů, zda jsou vyznamenání hodni, vyšlo najevo, že je Ing. Anders židovský „*míšenc I. stupně*“.²⁴¹ A v tomto bodě se ukazuje být tehdejší nacistická zásadovost ohledně „*rasové čistoty*“ vyznamenaných skutečně už zcela nekonzistentní, protože zatímco u jiných dekorací byl zákaz udílení na „*míšence I. stupně*“ Hitlerem osobně zdůrazňován ještě v prosinci 1944,²⁴² u *Medaile za záchranu* jako by tato skutečnost neplatila už dříve. Když totiž K. H. Frank posílal do berlínské Prezidentské kanceláře 6. prosince 1943 návrhy na vyznamenání těchto tří mužů, konstatoval – a to je velmi výmluvné – že je „*Ing. Arthut Anders sice míšencem I. stupně, nemůže přesto při udělování zůstat nepovšimnut, když mají být Medailí za záchranu vyznamenáni čeští dělníci, kteří pracovali pod jeho vedením.*“ Ještě bizarnější je poznámka, že „*zároveň s přihlédnutím na tyto okolnosti nevyslovili proti vyznamenání Ing. Anderse Medailí za záchranu žádné*

²³⁹ *Dipl. Ing. Arthur Anders: záchrana čtyř lidských životů* (16. září 1943). NA-1005-551-I-2a 2045.

²⁴⁰ *Návrhy k udělení Medaile za záchranu na stuze* (11. října 1943). NA-1005-551-I-2a 2045.

²⁴¹ Tj. podle Norimberských zákonů osoba, která měla za oba rodiče poloviční Židy, zůstává tedy taktéž polovičním Židem.

²⁴² *Udělování Válečných záslužných křížů a Medailí Válečného záslužného kříže německým říšským příslušníkům* (8. prosince 1944). NA-1005-85-Z-Pres.I.

*pochybnosti ani na obvodním vedení NSDAP v Moravské Ostravě, ani na Gestapu.*²⁴³ Z Berlína skutečně dorazila v únoru 1944 souhlasná reakce (*„Vůdce vyslovil Vaši žádosti udělení Medaile za záchranu na stuze Vámi navrženým zachráncům souhlas.“*) spolu s medailemi a dekrety. Dotyční mohli být následně 24. března 1944 opravdu dekorováni.²⁴⁴ Jediné rasově motivované omezení se nakonec odrazilo až v tisku, jehož zpráva o události se soustředila na vyznamenání dvou českých horníků. Slavnost prý *„podala důkaz o tom, že Říše oceňuje pravý socialismus činu, za nějž dnes německý voják bojuje na frontách a pro který pracuje naše domovina.“*²⁴⁵

Ostravský případ je nesmírně zajímavý a dokazuje snižující se standardy nacistické dekorační kultury s postupem války. Zákon o *Medaili za záchranu* z roku 1937 totiž hovoří o tom, že ji lze udělit buď německým občanům nebo cizincům. Podle všech předchozích důkazů nebyli však protektorátní příslušníci považováni ani za jedno z toho. Spolu s jejich vyznamenáním byl tedy *expressis verbis* porušen zákon na všech úrovních protektorátní i říšské správy.

5.6 Potřeba jasného řešení

Z vyčerpávajícího přehledu předchozích pramenů je tedy zřejmé, že v Protektorátu začala od roku 1943 vážnout vymahatelnost práva a rasových předpisů německé dekorační kultury. Je pravdou, že tento proces začal z vnějšku (tedy nekompetencí či neznalostí nacistických úředníků v samotné Říši, když protektorátní příslušníky bez dalšího zkoumání vyznamenávali), záhy se ale přenesl i na tuzemskou půdu. Zhruba od poloviny roku 1943 tak začala být bariéra mezi vyznamenanými Němci a Čechy nebývale propustná.

Shodou okolností spadala do téhož období poslední výrazná změna ve vrcholné správě Protektorátu: dne 20. srpna 1943 byl Hitlerovým výnosem zřízen úřad Státního ministerstva pro Čechy a Moravu.²⁴⁶ Nejednalo se však o ministerstvo protektorátní, nýbrž říšské. Bylo vybaveno většinou kompetencí, které měl předtím výhradně říšský protektor. Novým protektorem se stal bývalý říšský ministr vnitra Wilhelm Frick, kterého na jeho místě nahradil velitel SS Heinrich Himmler. Brzy se však ukázalo, že Frick považuje místo protektora za

²⁴³ *Udělení Medaile za záchranu na stuze* (6. prosince 1943). NA-1005-551-I-2a 2045.

²⁴⁴ *Udělení Medaile za záchranu na stuze* (7. dubna 1944). NA-1005-551-I-2a 2045.

²⁴⁵ *České slovo*. Moravská Ostrava: roč. XVI, č. 84, 25. března 1944, s. 1.

²⁴⁶ MOLL, Martin: *„Führer-Erlasse“ 1939-1945*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997, s. 350.

karierní sestup a o své pražské záležitosti se takřka nestaral.²⁴⁷ Až do konce války strávil většinu času na svém bavorském venkovském sídle.²⁴⁸

Po dlouhých létech čekání se tedy nakonec K. H. Frank stal nejmocnějším mužem zdejšího prostoru. Naplno mohl nyní rozvíjet schopnosti, kterých od roku 1939 nabyl ve funkci státního tajemníka. Jaké to byly? Především nadání k přísně racionálnímu kalkulu, který u něj vždy vedl k relativně autonomní politice, neodvislé na přímých nařízeních Berlína, jež dokázal úspěšně přefiltrovávat, zmírňovat a v konečném důsledku tak zajistit, aby Protektorát zůstal stabilizovaným a klidným zázemím. S pověstí „sudetského odborníka“ na český prostor, kterou si budoval již za svých poslaneckých let za První republiky, dokázal před Hitlerem prosazovat vlastní politickou iniciativu. Nacistickou zvlášť vůči českému obyvatelstvu plánoval a prováděl vždy cíleně, v přesně vymezeném rozsahu a s tím, aby se spíše než jako slepá nenávist jevila jako sled pragmatických zákroků. Prakticky všechny správní a politické návrhy, se kterými přišel, byly realizovány.²⁴⁹

V létě 1943 si byl K. H. Frank nekonzistentnosti situace ohledně řádů a vyznamenání dobře vědom. Už v červnu si na toto téma nechal ve svém úřadu vypracovat rozbor²⁵⁰ (příloha č. 2), který se dochoval a velmi dobře artikuluje stále trvající dilema a jeho možná východiska. Na závěr této kapitoly si jeho obsah shrňme, jelikož představuje poslední předstupeň k rozhodnutí zřídit v létě 1944 *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. Nadále zpracovával tři varianty dekorací v Protektorátu:

- 1) Udělovat Čechům vyznamenání německá: *„Vnitropoliticky by plné zrovnoprávnění s Němci u Čechů vyvolalo bezesporu kladný účinek. Zahraničně politicky by tím vznikla příležitost k tomu, aby bylo nasazení Čechů pro říšské cíle obzvláště vystaveno [na odiv]. Nevhodný účinek by udílení [Čechům] mělo určitě na Němce tohoto prostoru, kteří by v tom viděli další krok k jejich zrovnoprávnění, přičemž by se nedalo zabránit tomu, aby pak v jednotlivých případech vedle sebe žili a pracovali Češi s vyznamenáním a Němci bez něho. Jistá pojistka by pro to mohla být zasazena tak, že by bylo protektorátním příslušníkům omezeno vyznamenání pouze [...] na nepatrný počet.“* Ze znění tohoto bodu je patrné, že jediná zásadní překážka k absorbování Čechů do německého „dekoráčního trojúhelníku“ byla očekávána zdola od německého

²⁴⁷ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 98.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 99–100.

²⁴⁹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 162–163.

²⁵⁰ *Udělování řádů a čestných vyznamenání protektorátním příslušníkům* (4. června 1943). NA-1005-551-I-2a 2045.

veřejného mínění, zatímco vládním autoritám dřívější zásadovost v tomto ohledu už prakticky zcela scházela.

- 2) Udělovat Čechům vyznamenání pro cizince: „*Jelikož nejsou protektorátní příslušníci cizinci a my nemáme právní, vně, ani vnitropolitický zájem na tom, abychom je cizincům na roveň kladli, nepřichází u nich [udílení] Německé záslužné medaile²⁵¹ v úvahu. Taktéž u protektorátních příslušníků odpadá [možnost] udílení vyznamenání založeného mezitím pro příslušníky východních národů.*“ Podle tohoto vyjádření bylo na rozdíl od předchozího bodu zvláštní geopolitické postavení Protektorátu stále ještě klíčové, což učinilo druhou variantu neprůchozí.
- 3) Založit pro Čechy vyznamenání zvláštní: „*Založení zvláštního vyznamenání by bylo vněpoliticky příznivé proto, že by se nasazení českého národa zviditelnilo ještě pevněji a výrazněji, než kdyby se protektorátním příslušníkům udílely Válečné záslužné kříže. Za dost by se učinilo i pocitům a pochybnostem Němců tohoto prostoru – ačkoliv jistý odpor vzbudí každé vyznamenání Čechů. [...] Závažné pochybnosti hovořící proti zřízení zvláštního řádů vidím v tom, že by představoval uznání národní zvláštnosti Čechů (autonomie národa / autonomie prostoru) a poukázal by na politicky nežádoucí dělicí linii mezi nasazením protektorátních a říšských příslušníků pro ten samý cíl: dosažení vítězství, navíc v tom samém prostoru. Myšlenka na zřízení řádu pro protektorátní příslušníky ‚Čech a Moravy‘ musí být pro zažehnání těchto nedostatků vyloučena už proto, že by si takovýto ‚teritoriální řád‘ protiřečil jak se základy německého řádového práva, tak s jednotou Říše, a proto určitě nebude prosaditelný.*“

Jak se ale mělo brzy ukázat, dokázal si K. H. Frank mezi těmito variantami vybrat a vytvořit na základě několika jejich prvků autonomní protektorátní vyznamenání, které budilo sice věrohodný dojem, přesto bylo v jádru stejně umělou atrapou, jako samotná protektorátní autonomie.

²⁵¹ Tj. nejnižšího stupně *Záslužného řádu Německého orla*.

6 Založení a udílení *Čestnému štítu protektorátu Čechy a Morava* (1944–1945)

Předložená práce se v této kapitole dostává ke svému jádru, kterým je založení a udílení jediného protektorátního vyznamenání. Ještě více nežli v kapitole předchozí stojí tento text na mozaice dobových úředních pramenů, na hloubkovém výzkumu tisku a studiu ve státních či soukromých archivech. Naopak existující odborná literatura, která byla k tématu doposud velmi skoupá, je používána jen omezeně nebo je poukazováno na její dosavadní chyby a nepřesnosti, přispívající často k deformovaným představám o tomto vyznamenání.

6.1 Vyznamenání v právním vzduchoprázdnu

K samotnému jednání nacistů o možné podobě a účelu *Čestného štítu* na přelomu let 1943 a 1944 se v českých archivních fondech nedochovaly žádné konkrétní podklady. Zůstávají jen drobné indicie, které však nelze v tématu práce pominout.

Vývoj definitivní podoby vyznamenání popsal obsírně ve svém poválečném pankráckém výslechu K. H. Frank (příloha č. 5). Vzhledem k tomu, že se jedná o jediné známé svědectví tohoto druhu a že jeho verzi událostí potvrzují i zjištění předešlé kapitoly, není důvodu mu nedůvěřovat.²⁵² „*K otázce svatováclavského štítu uvádím: V průběhu celé doby trvání protektorátu jednal říšský prorektor se státním ministrem Meissnerem jako příslušným říšským orgánem o otázce založení nějakého českého řádu. Ve vůdcově hlavním stanu se opětovně mluvilo o tom, aby státnímu prezidentu, vynikajícím zástupcům českého hospodářství a také jiným protektorátním příslušníkům, kteří pro říši pracují (všeobecně), dělníkům, sedlákům atd., bylo uděleno vyznamenání za jejich spolupráci. Když bylo upuštěno od propůjčení německých vyznamenání a řádů – částečně proto, že představovaly ryzí vyznamenání válečná, a částečně proto, že strana proti tomu vznesla odpor – na druhé straně však protektorátním příslušníkům, kteří v říši vykonávali nějaké služby, bylo několik válečných záslužných křížů uděleno říšskými místy (župní vedení, říšská místodržitelství) a neznalostí předpisů (např. české pomocné protiletectvé policie v říši), stala se tato otázka v r. 1944 opět aktuální.*

Já sám vedl jsem o tom delší korespondenci s Lammersem, poněvadž jsem rozhodně chtěl nějaké vyznamenání založit. Nakonec jsem se obrátil na Lammerse a Meissnera se žádostí,

²⁵² FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 222–223.

aby byl Hitlerovi předložen můj návrh na zřízení svatováclavského štítu. Můj návrh byl schválen, a tím bylo založeno jediné protektorátní vyznamenání, jež se propůjčovalo ve třech stupních.

Návrh štítu mně předložilo kulturně polické oddělení státního ministerstva. V heraldicky správné formě bylo použito tzv. Svatováclavské orlice. S propůjčením štítu byla spojena listina s uměleckou vložkou, zhotovenou třemi nebo čtyřmi českými umělci. Jména umělců lze na listě spatřit.“

Tento pramen poukazuje hned na několik věcí. V první řadě na to, že se K. H. Frank sám označil za iniciátora a duchovního otce *Čestného štítu*. To nejde rozporovat jak z důvodu jeho tehdejšího mocenského postavení, tak proto, že se v jeho poválečné výpovědi jedná o jednu z mála věcí, za níž přiznal plnou odpovědnost.²⁵³ Zadruhé Frankova výpověď poukazuje na to, že byl dle jeho názoru *Čestný štít* založen už jen tím, že jej vůdce schválil. To je ale problematické tvrzení. Kromě tohoto Hitlerova souhlasu, který není podle dosavadního výzkumu ani písemně doložen,²⁵⁴ chybí cokoli dalšího a je zvláštní, že si této okolnosti dosud nikdo nepovšiml: *Čestný štít* nemá jakoukoliv oporu v říšských ani protektorátních zákonech.²⁵⁵

Za tímto klíčovým faktem nemusí ale stát žádné selhání – je docela dobře možné, že se jednalo o vědomý krok, kterým K. H. Frank vytvořil přesně takový kompromis, jaký potřeboval: tedy dekoraci, která bude sice velmi věrohodně připomínat státní vyznamenání, za které bude také oficiálně označována, zároveň však nebude schopna podpořit myšlenku autonomie a právní subjektivity Protektorátu, resp. institut takové dekorace může být kdykoliv zpochybněn. Zdá se, že právě v tom našel K. H. Frank definitivní řešení tuzemského dekoračního dilematu, s nímž si lámali hlavu všichni říšští protektoři, pod nimiž do té doby sloužil.

²⁵³ Zřejmě i proto, že se oproti jeho ostatním bodům obžaloby jednalo skutečně o podružnost. Frank však v jiných otázkách svoji spoluvinu systematicky marginalizoval. In: FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 12.

²⁵⁴ Ve vyčerpávající sbírce dochovaných Hitlerových výnosů chybí jakýkoliv, který by měl vztah k *Čestnému štítu*. Je sice možné, že se nedochoval (jsou známy případy výnosů, jejichž existence je jistá, přesto už jsou ale nedohledatelné), mnohem spíše ale vůbec nevznikl. In: MOLL, Martin: „*Führer-Erlasse*“ 1939-1945. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997, s. 509–511.

²⁵⁵ Jakákoli zmínka o *Čestném štítu* chybí jak ve *Sbírce nařízení a zákonů protektorátu Čechy a Morava*, tak ve *Věstníku nařízení Německého státního ministra pro Čechy a Moravu*, který v roce 1943 jako hlavní právní norma nahradil *Věstník nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě*.

6.2 Vnější podoba *Čestného štítu*

Před tím, než se předmětem výkladu stane otázka toho, jak byl *Čestný štít* prezentován české veřejnosti, a nakonec i udílen, je třeba popsat, jak vypadaly jeho odznaky a dekrety. Přestože se jednalo o vyznamenání založené v pokročilém stadiu války a mělo jen polooficiální charakter, bylo jeho provedení v kontextu tehdejší doby mimořádné.

6.2.1 Odznaky

Odznaky *Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava* představovaly heraldicky věrnou napodobeninu původního přemyslovského erbu, tedy černé plamenné orlice na stříbrném podkladě gotického štítu. Každá vyznamenaná osoba dostala *Čestný štít* ve dvou velikostech: velký štít s vodorovným špendlíkovým uzávěrem o rozměrech 25 x 22 mm a štít malý, se svislým špendlíkem, sloužící jako klopová miniatura o rozměrech 18 x 15 mm.²⁵⁶ Oba odznaky byly předávány ve vlastních krabičkách, jež byly vyrobeny ze dřeva, hrubé červené vnitřní látky a vnějšího papíru, jehož zlato-červený vzor napodoboval hadí kůži.

Čestný štít se udílel celkem ve třech stupních, které byly opticky odlišitelné podle vavřínového věnce.²⁵⁷ I. stupeň představoval prostý štít bez věnce, II. stupeň štít se stříbrným věncem lemující jeho spodní polovinu, III. stupeň štít se zlatým věncem na tomtéž místě. Kromě samotné barvy věnce šlo jednotlivé štíty rozeznat i výrobním číslem na zadní straně, které měl každý ze stupňů jiné: I. stupeň měl před samotným číslem jednu nulu (např. 070), stříbrný II. stupeň nuly dvě (např. 00502) a nejvyšší zlatý III. stupeň tři (např. 00079).

Zásadní informací je, že jak samotné štíty, tak ani krabičky, v nichž byly udíleny, nenesou jakoukoliv značku výrobce (přílohy č. 22–27). Z tehdejší válečné situace lze přesto okruh potenciálních zhotovitelů redukovat díky následujícím indiciím:

- 1) Odznaky nemohly být vyrobeny v samotném Německu, protože na jeho území bylo od roku 1943 přísně regulováno užívání drahých kovů, které nesměly uniknout mimo válečný zbrojní průmysl.²⁵⁸ Na výrobu dekorací se už příliš nevyužívaly.

²⁵⁶ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 27.

²⁵⁷ JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava: doplněk*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 814.

²⁵⁸ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání*, cit. dílo, s. 31.

2) V ojedinělých případech jsou štíty s velmi nízkými výrobními čísly – tj. exempláře vyrobené na samém počátku – oráženy protektorátní puncovní značkou S-50 (přílohy č. 28–29),²⁵⁹ určenou pro stříbrné předměty o velmi vysoké ryzosti 925/1000.²⁶⁰ Tato značka ale nedokazuje pouze to, že byly štíty vyráběny v Protektorátu.

Při bližším výzkumu ve fondu Puncovního úřadu v Národním archivu jsem se snažil zjistit jednak to, kdo a kdy nechal část štítů opuncovat, a zároveň to, proč většina pozdějších štítů puncovní značku postrádala. Dochované registry bohužel neumožňují výrobce určit, jelikož si Puncovní úřad za Protektorátu u příchozích osob poznamenával pouze jejich příjmení a velmi povrchní popis toho, co přinesly. Z celoročních statistik je přesto patrná jedna skutečnost: během druhé světové války bylo naprosto ojedinělé, aby si kdokoli nechával opuncovat stříbro o tak vysoké kvalitě (jediná ještě vyšší, 959/1000, není zastoupena vůbec). Během inkriminovaného roku 1944 se tak kvalitní stříbro v záznamech objevilo pouze dvakrát, a to v květnu a srpnu.²⁶¹ Je velmi pravděpodobné, že se jednalo právě o *Čestné štíty*, vybočující jako vysoce prioritní zakázka svoji kvalitou z běžného materiálu. Fakt, že nebyly pozdější štíty i přes nezměněnou kvalitu vůbec puncovány, je vysvětlitelný velmi snadno: kvůli vyhlášení totálního válečného nasazení a maximalizaci zbrojního průmyslu v Protektorátu byla činnost všech poboček Puncovního úřadu od září 1944 zastavena.²⁶²

Mimořádná kvalita kovu i zpracování napovídá, že za výrobou *Čestného štítu* stál velmi zkušený český výrobce. Kvůli absenci jakýchkoli konkrétních dobových pramenů není sice možné jej určit s jistotou, přesto se dá předpokládat, že se jednalo buď o *Karneta & Kyselého*, firmu v oboru státních vyznamenání více jak zkušenou, nebo o nějakou menší dílnu, např. *Bratry Podivínovy* z Kněžských Luk na Žižkově.²⁶³ Naopak se nedá souhlasit s leckdy reprodukovanou tezí, že byl nejpravděpodobnějším výrobcem *Ateliér Franty Anýže* z Holešovic.²⁶⁴ Jedním z důvodů je to, že jeho torzovitě dochovaný fond v Archivu Národního technického muzea nedává žádný náznak toho, že by se kdy zabýval drobnou faleristikou.²⁶⁵

²⁵⁹ *Seznam platných a výběr neplatných puncovních značek na území České republiky*. Puncovní úřad: Praha, 2017, s. 19.

²⁶⁰ Např. *Čestný štít* vyr. čís. 070 z nabídky Filatelie Klim: https://filatelie-klim.com/cz/detail/cestny-stit-protektoratu-cechy-a-morava-_fa9116

²⁶¹ *Statistika Puncovního úřadu v Praze 1944–1945 A*. NA-2093-67.

²⁶² *První opatření k totálnímu válečnému nasazení v Protektorátu*. In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 52, č. 228, 19. srpna 1944, s. 1.

²⁶³ E-mailová komunikace s Ivanem Houskou, spolujednatel pasířství Houska & Douda, ze dne 9. května 2017.

²⁶⁴ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 31.

Další nezodpovězenou otázkou zůstává, kdo byl tvůrcem definitivní podoby štítu. V literatuře se sice notoricky objevuje jméno malíře Maxe Švabinského,²⁶⁶ neexistuje k tomu ale žádný podložitelný důvod.²⁶⁷ Podoba štítu, tak blízká své heraldické předloze, by ke své realizaci až takto renomovaného umělce ani nepotřebovala, zvládl by ji vytvořit i zručnější řemeslník. Švabinský navíc na poli faleristiky nikdy jindy žádnou tvůrčí činností nepřispěl.

6.2.2 Dekrety

Každý vyznamenaný obdržel k odznakům také udělovací dekret se svým jménem. Na rozdíl od výrobce a autora návrhu *Čestného štítu* se podařilo ve věci dekretů pro tuto práci zjistit množství dosud neznámých skutečností.

Stejně jako samotné odznaky, vynikaly i dekrety s nimi spojené svou nezvyklou kvalitou a nákladností provedení. Každý dekret byl předáván v deskách z hrubého šedohnědého ručního papíru o rozměrech 31 x 44 cm, do kterých byla na přední straně vytlačena stylizovaná říšská orlice držící ve spárech hákový kříž a mající pod křídly zemské znaky Čech a Moravy. Samotný dvoustranný dekret v těchto deskách byl z vysoce kvalitního bílého ručního papíru (o rozměrech 30 x 40,5 cm). Na straně levé nesl grafickou přílohu vždy osobně signovanou umělcem (přílohy č. 32–34) a na straně pravé text dekretu pod obrazem totožné orlice jako na deskách (přílohy č. 30–31). Text byl pouze v němčině a u dekretů, které byly přístupné pro výzkum této práce, jeví jen velmi omezené variace, z části závislé na uděleném stupni štítu. Text měl těchto pět částí:

- 1) jméno a příjmení dekorované osoby
- 2) strohé odůvodnění udělení *Čestného štítu*, variující mezi dvěma verzemi:²⁶⁸
buď „*se skrze příkladné plnění povinností a neochvějnou pohotovost osvědčil*“
nebo „*se skrze příkladný postoj a neochvějnou pohotovost osvědčil*“,
avšak s tím, že se poslední fráze měnila v závislosti na udělení stupně štítu:
I. („*osvědčil*“), II. („*obzvláště osvědčil*“) nebo III. („*znamenitě osvědčil*“)

²⁶⁵ Ateliér vyráběl zejména užité umění, busty nebo pamětní desky. Z drobnějších věcí se pak jednalo nanejvýše o pamětní plakety. In: dosud nezpracovaný fond *Anýž Franta, závod pro uměleckoprůmyslové práce kovové v Praze*. ANTM-741.

²⁶⁶ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání*, cit. dílo, s. 29.

²⁶⁷ Fond Maxe Švabinského v Archivu Národní galerie je pečlivě proskartovaný jeho potomky. Zdroj: e-mailová komunikace s Lucií Večerníkovou z NG Praha ze dne 18. října 2018.

²⁶⁸ Viz. např. soubor 47 dekretů ve fondech Archivu bezpečnostních složek (ABS-S-7-2).

3) slova K. H. Franka ve znění „*Vyslovuji mu proto svůj dík a uděluji mu spolu s touto listinou Čestný štít protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí*“, případně doplněná o dodatek „*ve stříbře*“ nebo „*ve zlatě*“, jednalo-li se o stupně vyšší

4) místo a datum udělení (vždy se jednalo o Prahu)

5) ministerský titul, slepá pečeť a podpis K. H. Franka (který byl ale až na malé množství dekretů, které předal osobně, pouhým razítkem podpisu)

Údiv faleristických odborníků nad skutečností, že dekreta nenesou žádná registrační čísla,²⁶⁹ jak je u jiných dekorací železným pravidlem, je opodstatněný. Vede k domněnce, že se jednalo o důsledek nedostatečné institucionalizace *Čestného štítu*, který neměl oporu v zákoně, postrádal vlastní stanovy a patrně i konečnou matriku vyznamenaných osob, jejichž pořadová čísla by jinak byla na každém dekretu uvedena.²⁷⁰

Kvůli otázce, kdo dekreta tiskl a kteří umělci do nich přispívali grafickými přílohami, bylo nejprve třeba identifikovat podpisy, jimiž jsou tyto přílohy doplněny. Dosavadními badateli byly považovány za nečitelné.²⁷¹ Nakonec se mi však podařilo identifikovat podpisy obou českých umělců, jejichž díla jsou s dostupnými dekrety *Čestného štítu* spojena:

1) Naprostá většina všech nalezených dekretů nese jako přílohu jeden ze dvou dřevorytů Karla Vika (1883–1964), turnovského grafika, malíře a ilustrátora, který se od 20. let intenzivně zabýval technicky velmi náročným oborem tzv. barevného dřevorytu. V době Protektorátu byl již renomovaným mistrem a členem České akademie věd a umění. Spoluzakládal Sdružení českých umělců grafiků Hollar.

V dochovaném Vikově archivu a korespondenci, do nichž bylo možné s laskavým svolením jeho vnučky, paní Mileny Jeřábkové, nahlédnout, není bohužel k nalezení žádná indicie pro to, jak se k vrcholné protektorátní zakázce dostal, ani s kým byl kvůli ní ve styku. Pro účely dekretů *Čestného štítu* dodal ale nakonec minimálně dva dřevoryty, oba datované přímo roku 1944 a pro takový účel proto možná i vytvořené. Jednalo se o námět se sochou sv. Václava na Václavském náměstí v Praze a pak o pohled na Hradčany od Jeleního příkopu.

²⁶⁹ JEDLIČKA, Roman - SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 14/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 726.

²⁷⁰ Rozsáhlé seznamy osob objevené v Archivu bezpečnostních složek (ABS-300-36-5) představují pouze seznamy návrhů na jejich vyznamenání. Avšak vzhledem k tomu, že se u desítek z těchto osob z jiných pramenů skutečně potvrdilo, že byly držiteli *Čestného štítu*, lze seznamy navržených považovat s vysokou pravděpodobností za konečné. Pocházejí zhruba z jedné třetiny Protektorátu.

²⁷¹ JEDLIČKA, Roman - SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít*, cit. dílo, s. 726.

Ruku v ruce s Vikovým autorstvím se ukázalo zřejmým také to, kde byly dekrety s jeho grafickou přílohou tištěny. Technika barevného dřevorytu byla tehdy, stejně jako dnes, velmi ojedinělá a k její reprodukci bylo zapotřebí velmi specifické technické zázemí. Vik si takové našel přímo v Turnově, když dlouhodobě spolupracoval s tiskárnou *Müller a spol.* (přílohy č. 35–40). Ta nakonec vytiskla a rozšířila prakticky celé jeho dřevorytecké dílo.²⁷² Je proto zcela nepravděpodobné, že by byly Vikovy přílohy (a tím i samotné dekrety k *Čestným štítům*) tištěny někde jinde. Stejně jako chybí Vikova korespondence s úřadem K. H. Franka, není bohužel písemně doložena ani práce na dekretech u tiskárny *Müller a spol.*, s níž v této věci jednal vzhledem k blízkému sousedství nejspíš jen ústně.

2) Ve fondech Vojenského historického ústavu se dochoval velmi pozdní dekret *Čestného štítu* na jméno Antonín Stočes, datovaný až 20. dubna 1945.²⁷³ Jedná se o jediný doložený exemplář, jehož autorem přílohy není Karel Vik, nýbrž grafik a rytec Vladimír Silovský (1891–1974). S Vikem měl společné jak členství v České akademii věd a umění, tak i v Hollaru²⁷⁴ a bylo dosti možné, že právě v těchto institucích se nacisté rozhodli hledat umělce, kteří by byli ochotni podobné grafické přílohy dodat. V případě Silovského to byl lept s názvem *Vysoké pece v Ostravě*, datovaný překvapivě již roku 1922.²⁷⁵ Na rozdíl od Vika tedy dodal jenom své starší dílo. Zároveň je nepravděpodobné, že by byly dekrety se Silovského přílohou tištěny v Turnově u tiskárny *Müller a spol.*, protože na nich je patrná zatím blíže neidentifikovaná filigránová značka. Takovou Vikovy turnovské dekrety bez výjimky postrádají.

Na závěr podkapitoly o vnější podobě odznaků a dekretů *Čestného štítu* je třeba ještě jednou zdůraznit, jak neobvykle okázalé provedení těchto věcí bylo. Srovnali-li bychom jeho standardy s dekorační kulturou tehdejšího Německa, bylo by náhle zřejmé, že v Protektorátu vzniklo vyznamenání se zcela nekompromisními parametry. Mělo vyšší obsah stříbra než ty nejelitnější nacistické řády (např. dubové ratolesti a meče pro *Rytířské kříže* byly vyráběny ze stříbra o ryzosti 800/1000)²⁷⁶ a ani uměleckou kvalitou dekretů, z nichž byl každý osobně signován svým autorem, nenalézalo ve Třetí říši žádnou obdobu. V tomto srovnání se rýsuje i jedna z posledních viditelných dělících linií mezi Německem a Protektorátem, který si mohl

²⁷² HNÍZDO, Vlastislav. *Sto let turnovského knihtisku*. UNIPRESS: Turnov, 2011, s. 17–21.

²⁷³ Dekret *Čestného štítu* ze dne 20. dubna 1945 udělený Antonínu Stočesovi. VHÚ Lešany, fond Faleristika a drobná plastika.

²⁷⁴ Vlastní životopis Vladimíra Silovského v rukopisu. PNP-514-2-1-10.

²⁷⁵ *Výtvarné umění*. Praha: roč. V, č. 10, 1955, s. 450.

²⁷⁶ PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše I*. Kozák Press: Martin, 2007, s. 27.

na rozdíl od svého velkého souseda podobné dekorace z vlastních zdrojů ještě dovolit, pokud k tomu K. H. Frank našel dostatek samostatné politické vůle.

6.3 Propagandistický význam *Čestného štítu*

Založení *Čestného štítu* bylo oznámeno v tisku ve dnech po údajném Frankově výnosu ze 4. června 1944, tedy na druhé výročí úmrtí Reinharda Heydricha. Státní ministr pro Čechy a Moravu využil symbolické datum smrti někdejšího zastupujícího říšského protektora i přesto, že ten si založení podobného vyznamenání výslovně nepřál. Takový přístup byl ale Frankovi veskrze vlastní: „*Frank se později odvolával na Heydrichův ‚odkaz‘, ale tím bychom se neměli nechat zmást. Frank používal Heydricha k prosazení svých politických představ, resp. k odvrácení kritiky své politiky.*“²⁷⁷

A ke kritice byl z české strany skutečně důvod. Protektorát se ve druhé polovině války znatelně vysiloval. Oproti době jeho vzniku v březnu 1939 stoupl podíl pracujících lidí ve zbrojním průmyslu na 187 % v roce 1943, resp. 224 % v roce 1944.²⁷⁸ Ruku v ruce s tím se prudce snižovala zemědělská výroba a vázlo zásobování. U obyvatelstva se objevovaly první známky podvýživy.²⁷⁹ Masovým poslechem zahraničního rozhlasu byly umocňovány pochybnosti o vítězství Třetí říše a Češi proto začínali ztrácet zájem byť jen o symbolické projevy aktivismu. Z důvodů stále posilujících odbojových aktivit bylo v květnu 1944 dokonce rozhodnuto o přesunu velké části Vládního vojska na pomocné práce do Itálie, což mělo alespoň snížit počet ozbrojených a neloajálních mužů v zemi.²⁸⁰

Okupační správa i její pomahači se proti rizikovému vývoji snažili postupovat vlastními prostředky. Mezi ně lze zařadit např. založení Veřejné osvětové služby (zkráceně VOS) ministrem školství a osvěty Emanuelem Moravcem roku 1943. Mělo se jednat o jakousi páteřní síť propagandistické mašinerie s pobočkami po celé zemi. Zajišťovala různá školení, jazykové kurzy nebo distribuci režimního tisku.²⁸¹ V lednu 1944 se okupanti rozhodli založit Českou ligu proti bolševismu. Ta měla z části přebrat propagandistickou práci se strachem vůči sovětskému vpádu, který se stal všeobecnou mediální linií nacistů v posledních letech války. Nic z toho už však nemělo kýžený úspěch, lidé nabízené přednášky navštěvovali

²⁷⁷ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898–1946)*. Argo: Praha, 2012, s. 137.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 218.

²⁷⁹ BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a české vlastenectví*. Argo: Praha, 2013, s. 184.

²⁸⁰ KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 113.

²⁸¹ MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 182–184.

a tiskoviny odebírali jen z donucení. Na mnoha místech byl zájem o tyto organizace natolik nízký, že jejich místní pobočky ve skutečnosti ani nevznikly.²⁸² Veřejně známé osobnosti odmítaly do aktivistických podniků vstupovat a stíhaly je za to drobné tresty.²⁸³ Při pohledu na takovýto kontext se zdá, že K. H. Frank viděl v dekorační kultuře zosobněné *Čestným štítem* dosud nevyužitý nástroj s neznámým potenciálem, který ležel po většinu okupace ladem, nyní se ale nabízel jako jedna z mála existujících alternativ ke vzkříšení českého aktivismu. Jinými slovy: Frank se pokusil založeným vyznamenáním odměnit ty osoby, které byly i přes sílící obecný odpor ještě ochotny k formě každodenní kolaborace v nezměněné míře – ať už se jednalo o zemědělce schopné zatím stále dostát kvótám z úrody, dělníky neodbývající svou práci, aktivisty z VOS nebo jednoduše zástupce protektorátní správy, která zůstávala v chodu. „Vyznamenáním má být oceněn buď postoj nebo výkon Čecha. [...] Vyznamenání Češi se těší podpoře Říše, což se musí vždy odrazit i v každodenním životě“,²⁸⁴ představoval si K. H. Frank ve smyslu, který se měl odrazit v novém „dekoračním trojúhelníku“. Ve skutečnosti se však věci odvíjely jiným směrem, než jak odhadoval, a rekce Čechů zůstala vyhybavá a chladná. Avšak nejen proto, že z držení *Čestného štítu* pro jedince skutečně žádná konkrétní privilegia nevyplývala.

6.4 Dekorační ceremonie, jejich termíny a organizace

V dobovém tisku, který je nepostradatelným zdrojem pro tuto záležitost, se lze dočíst celkem o pěti potvrzených termínech ceremonií, na nichž byly předávány *Čestné štíty*. Konkrétní se jednalo o následující události:

- 1) První udělování *Čestného štítu* dne 17. července 1944.²⁸⁵

K. H. Frank je provedl osobně na Pražském hradě za přítomnosti novinářů i kamer filmového týdeníku. Hlavním bodem programu, kterého se zúčastnila většina vládního kabinetu (kromě ministra práce a hospodářství Waltera Bertsche, který byl německý občan) a několik dělníků a horníků, bylo vyznamenání všech

²⁸² MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 185.

²⁸³ KOKOŠKA, Stanislav. *Nacistická okupační politika v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 73–74.

²⁸⁴ Protokol z porady mezi Frankem a inspektory oberlandrátů (14. července 1944). NA-1464-1013-110-10/17.

²⁸⁵ *Vyznamenání členů vlády, pana kabinetního šéfa a dalších čestným štítem Protektorátu* (19. června 1944). AKPR-1300- 04532/45.

přítomných ministrů *Čestnými štíty* se zlatým věncem. Předseda Jaroslav Krejčí měl dle poválečného svědectví protektorátního ministra vnitra Bienerta obdržet „*štíť č. 1*“²⁸⁶, tedy asi vůbec první vyrobený kus. Je zajímavé, že toto symbolické číslo nepřípadlo prezidentu Háchovi, který podle dostupných pramenů nikdy ani vyznamenán nebyl.²⁸⁷ Nutno říci, že navzdory dosavadní literatuře k *Čestnému štítu*, která tuto skutečnost považovala slepě za samozřejmou.²⁸⁸

- 2) Udělování *Čestných štítů* u příležitosti 72. narozenin prezidenta Emila Háchy dne 12. července 1944:

Bylo provedeno v zastoupení ministra hospodářství Bertsche a dvou vedoucích úředníků (politického a zemědělského oddělení Německého státního ministerstva) Wolfa a Schmidta.²⁸⁹ Poprvé se dostalo i na české kulturní osobnosti a pracovníky, mezi nimiž šlo nalézt nechvalně proslulé aktivistické novináře (Antonína Kožíška, Karla Chalupu, Karla Wenera), herce (Čeňka Šlégl) nebo režiséra (Jana Svitáka).

- 3) Vůbec největší a symbolické udělování *Čestného štítu* dne 28. září 1944:

Na rozdíl od dvou předchozích akcí, které byly omezeny na několik desítek osob, se dne 28. září konaly udílecí ceremonie pod záštitou všech oberlandrátů v celém Protektorátu. V Archivu bezpečnostních složek existuje k akci dochovaný soubor se jmény 483 osob navržených na vyznamenání z onoho dne (příloha č. 47–49).²⁹⁰ Vzhledem k tomu, že tento soubor pochází zhruba jen ze třetiny všech okresů Protektorátu, je velmi pravděpodobné, že se množství vyznamenaných *Čestným štítem* toho dne vyšplhalo na 1000, možná až 1500 osob. I přes tuto masu se paradoxně akce v tisku odrazila jen velmi stručně.

- 4) Udělení *Čestných štítů* vedoucím členům Kuratoria pro výchovu mládeže dne 20. října 1944:

Proběhlo v pražském Rudolfinu, kde si vyznamenání převzalo celkem 88 činovníků Kuratoria v čele s Františkem Teunerem z rukou SS-Standarteführera

²⁸⁶ *Trestní oznámení Ministerstva vnitra na Richarda Bienerta* (7. února 1946). NA-925-492-7.

²⁸⁷ Hácha byl podle dostupných zdrojů v létě 1944 prakticky neschopen dalšího vykonávání úřadu, sám Frank toho času Himmlera informoval v tom smyslu, že nepřichází v úvahu pro další aktivistickou činnost. In: KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999, s. 105.

²⁸⁸ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 32.

²⁸⁹ *Další vyznamenání Svatováclavskou orlicí*. In: *A–Zet*. Praha: roč. 17, č. 138, 13.7. 1944, III. vydání, s. 1.

²⁹⁰ Tzv. *Listiny návrhů pro udělování Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí*. ABS-300-36-5.

Fischera. Vyznamenaní pochodovali po konci akce v sevřené formaci centrem Prahy.²⁹¹ Na událost reagoval především tisk Kuratoria (např. časopis *Zteč*).²⁹²

5) Udílení *Čestných štítů* na šesté výročí vzniku Protektorátu dne 15. nebo 16. března 1945:

O posledním ohlášeném vyznamenávání je v tisku jen stručná zpráva, která nspecifikuje místo akce, počet vyznamenaných, ani kdo měl *Čestné štíty* předávat.

Je možné, že mimo tento výčet předávacích událostí se konala ještě další, dne 20. dubna 1945 na Hitlerovy narozeniny, resp. je možné, že K. H. Frank předal část dekorací při osobních setkáních bez většího publika a zájmu tisku.

Co se týče samotné organizace těchto ceremonií, je zajímavé, že neexistují žádné podklady o tom, že by kdy *Čestné štíty* osobně rozdával kterýkoli protektorátní politik české národnosti – všechny ceremonie byly bez výjimky nastaveny tak, aby vyznamenání přijímal Čech z rukou Němce (přílohy č. 41–43). Zcela konkrétně o tom hovořil Frankův dálnopis z 23. září 1944, rozesílaný na všechna místa protektorátní správy, která byla instruována ke konkrétnímu postupu:²⁹³ „*Udílením Čestných štítů pověřuji:*

- a) *vedoucí [...] obchodních oddělení, pokud mají své pobočky v hl. m. Praze nebo v politických okrscích Praha-venkov-sever a -jih*
- b) *pověřence Pořádkové policie a Bezpečnosti a SD [vyznamenáváním] zaměstnancům jejich služebních okrsků*
- c) *zemské prezidenty [vyznamenáváním] zaměstnanců jejich zemských a okresních správ*
- d) *oberlandráty – inspektory ve všech zbylých případech“*

Dále k věci dodal: „*Předávání Čestných štítů je plánováno na 28. září 1944 v důstojné formě. Přenechávám přesto na zvážení oberlandrátů – inspektorů, pokud budou chtít z dopravních či politických důvodů ceremonie rozdělit na více míst nebo více dní, které budou na 28. září 1944 navazovat. [...] Čestné štíty a dekrety míří zvláštní poštou na místa ceremoniemi pověřená.*“ Celoprotektorátní oslavy 28. září měly proto značně pestrý ráz, a zatímco se na některých místech odbyly relativně rychle, na jiných byly doplněny např. o slavnostní obědy.²⁹⁴

²⁹¹ ZELENÝ, Jan. *Chladné zbraně Československa 1918–1953*. Zelený a Šmejkal: 2013, s. 181.

²⁹² *Pocta, která zavazuje*. In: *Zteč*. Praha: roč. III, č. 21, 2. listopadu 1944, s. 3.

²⁹³ Dálnopis *Udílení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí* (23. září 1944). NA-1464-1185-110-12/10.

²⁹⁴ *Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944*. NA-1464-1179-110-12/4.

6.5 Odezva udílení *Čestného štítu* v tisku

I přes rozdílný význam, místo a čas výše vyjmenovaných událostí měly všechny společnou jednu skutečnost: tiskové zprávy o nich byly většinou velmi strohé, jen vzácně obsahovaly fotografie, a ještě vzácněji konkrétní jména vyznamenaných osob. Celkový obraz budí téměř dojem, že se nové vyznamenání nepodařilo ani zdaleka propagandisticky vytěžit. Otázkou zůstává, zda se tak stalo z překotného válečného vývoje (necelých 48 hodin po založení štítu byla zahájena invaze do Normandie, která zaplnila noviny na měsíce dopředu), z katastrofálního nedostatku papíru (od srpna 1944 směly mít deníky jen čtyři strany)²⁹⁵ nebo z toho důvodu, že se sami vyznamenaní zveřejňování svých osobních údajů bránili – byly zaznamenány jejich pokusy uplatit novináře, aby jména a fotografie do tisku neposílali.²⁹⁶

Mimořádnou strohost sdělení lze doložit následujícím příkladem tiskové zprávy ČTK, která byla ve většině případů tím jediným, co noviny k *Čestnému štítu* v okamžiku jeho založení zveřejnily: „*Německý státní ministr pro Čechy a Moravu založil výnosem ze dne 4. června 1944 jakožto vyznamenání pro příslušníky Protektorátu, kteří se osvědčili vzorným postojem nebo plněním povinností a stálou pohotovostí k nasazení, ‚Čestný štít Protektorátu Čechy a Morava s orlicí sv. Václava‘. Toto vyznamenání se uděluje ve třech stupních (jednoduché, stříbrné a zlaté) a je potvrzeno diplomem, jež vytvořili význační čeští umělci a umělečtí řemeslníci.*“²⁹⁷ Ani v jediném případě není v tisku text rozvinut nebo doplněn o konkrétní jména umělců, kteří měli se štítem co k dočinění.

A podobných případů by šlo uvést mnoho i pro pozdější dobu. Zdá se, jako by se protektorátní tisk v tomto ohledu stal tichým kolbištěm dvou protichůdných tendencí: na jedné straně snahy okupačních sil anoncovat novou dekoraci (přílohy č. 44–46), na straně druhé sklonu novinářů stlačit zájem o *Čestný štít* a jím vyznamenané osoby na minimum.

Opak lze tvrdit pouze o periodikách prorežimních organizací typu VOS a Kuratoria nebo o dvorním časopisu státního ministra *Böhmen und Mähren*.²⁹⁸ Tato periodika se snažila

²⁹⁵ GEBHART, Jan. *Dopady totálního válečného nasazení na život protektorátního obyvatelstva ve druhé polovině roku 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 86–88.

²⁹⁶ *Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944*. NA-1464-1179-110-12/4.

²⁹⁷ *Vyznamenání pro příslušníky Protektorátu*. In: *Lidové noviny*. Brno: roč. 52, č. 154, 6. června 1944, s. 1.

²⁹⁸ Především článek *Vom Herzog-Wenzel-Adler und dem Böhmischen Löwen* z pera vrchního vládního rady Antona Zankla. In: *Böhmen und Mähren*. Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944, s. 29–32.

na rozdíl od bezbarvého českého denního tisku věc podrobit bližšímu zkoumání a hledat za *Čestným štítem* konzistentní symbol aktuálního režimu. Obzvláště výmluvná je např. následující stať z měsíčníku *Lidé práce*, který v tématu nacházel fúzi svatováclavské tradice, obrany proti nepřítelům Říše a ospravedlnění totálního válečného nasazení, když popsal *Čestný štít* jako „vyznamenání pro české občany, kteří se svým postojem a prací zasloužili mimořádným způsobem o nový sociální řád, pro nějž Reinhard Heydrich položil svůj život. [...] *Čestný štít*, který je symbolem nedílnosti českých zemí od Říše v duchu myšlenky českého knížete svatého Václava, je na hrudi českého dělníka opravdu symbolickým štítem, který ve svém celku představuje práci a výkon českého pracujícího člověka, ať stojí na kterémkoliv místě a je štítem proti zfanatizovanému brutálnímu bolševismu, ohrožujícímu všechny kulturní statky civilisované Evropy, stejně tak proti chamtivému plutokratickému imperialismu a světovému Židovstvu, sprádajícímu již dnes plány na další zotročení pracujícího člověka. Stane se také nejvyšším uznáním víry českého pracujícího člověka v novou a sociálně spravedlivou Evropu, v níž lidská práce najde teprve skutečného ocenění.“²⁹⁹

Další příklad pochází z týdeníku *Českomoravský rolník*, který dokázal jako jeden z mála artikulovat velmi přesné důvody, které okupační správu motivovaly k udělení *Čestného štítu* konkrétním zemědělcům. Dostali jej údajně proto, že „dobře vyrábějí, plní dodávky a konají tak opravdovou vlasteneckou práci. Nemůže totiž nikdy býti nazváno vlastenectvím sice vyrábět, ale nedodávat, nebo prodávat za přemrštěné ceny. Tomu se říká jen skrývati se pod pláštíkem vlastenectví. Všichni uvědoměli Češi to také uznávají a odmítají všechny snahy kořistníků ať z jakéhokoliv prostředí, kteří o sobě pak mohou říkati, že bohatnou, ale jenom za vlasteneckým cílem. To je podvod na národě.“³⁰⁰ Ve výčtu těch, kteří na národě nepodvádějí a jsou mu vzorem článek uvádí např. Václava Bártu ze Zhůře u Blovic: „jeho chalupa vyniká vzornou čistotou a úpravou a jeho dobytek je odměňován na každé přehlídce.“ Nebo Karla Housera z Malé Rosičky na Pelhřimovsku, jehož „kráva Věra dala v roce 1942 rekordní množství mléka a to 7000 litrů.“ Tito a další zemědělci kromě toho „dodali za úřední ceny veliký počet zemědělských výrobků do našich měst. V našich městech žije český lid, který, aby byl živ, musí jíst. Proto celá tato práce vyznamenaných zemědělců, ale i statisíců ostatních, může se nazývat opravdovým vlastenectvím a nejen přítomnost, ale i budoucnost je takto vždy posoudí.“ Z kontextu článku je tedy zřejmé, že byl štít používán vůči českých zemědělců jako nástroj disciplinace, který měl mj. omezit jejich ziskuchtivost na

²⁹⁹ *Pocta zasloužilým lidem práce*. In: *Lidé práce*. Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944, s. 2–3.

³⁰⁰ *Nejvyšší uznání dobrým českým hospodářům*. In: *Českomoravský rolník*. Praha: roč. III, č. 31, 4. 8. 1944, s. 3.

černém trhu a motivovat k přenechání většiny jejich zboží státnímu výkupu, pochopitelně méně výnosnému. To si nacisté alespoň představovali pod pojmem cti v době války.

Pro okupační orgány mělo nezamýšlený důsledek samo prosakování zpráv o *Čestném štítu* do německého tisku v Protektorátu a pak i v Říši. Dokonce až z východní fronty přicházely na Pražský hrad žádosti z řad vojáků německých ozbrojených sil, kteří mnohdy z Čech a Moravy přímo pocházeli a cítili se proto být za svou službu *Čestného štítu* také hodni. 20. července 1944 dorazil do úřadu státního ministra telegram v následujícím znění: „*Někteří kamarádi si měli prý v jedněch východopruských novinách přečíst cosi o jistém ‚Václavském štítu‘ nebo něčem podobném. Tento štít má prý být založen říšským ministrem pro Čechy a Moravu pro ty vojáky, kteří z Čech a Moravy pocházejí a byli odesláni na frontu. [...] Nejsme si jisti, zda to odpovídá skutečností a na jaké podmínky je udělení tohoto štítu navázáno. Za odpověď s tím související předem děkuje a zdraví [...].*“³⁰¹ Ze související odpovědi jasně vysvítá, že zatímco se nepodařilo okupantům zabránit tomu, aby někteří Češi v Říši dostávali německá vyznamenání a tím pronikali do cizího „dekorálního trojúhelníku“, v tuzemsku si takovou možnost ohlídat dokázali: „*V případě ‚Václavského štítu‘, o němž jste slyšel od kamarádů, se jedná o Čestný štít [...]. Toto vyznamenání je udělováno jen protektorátním příslušníkům. Němečtí státní příslušníci z Protektorátu se o toto vyznamenání nemohou ucházet.*“³⁰² Je zvláštní, že ačkoliv se nejedná zdaleka o jediný pramen, který dokazuje, že cílovou skupinou *Čestného štítu* byli výhradně protektorátní příslušníci, opakuje se chybná teze o udílení Němcům i v nejnovější odborné literatuře.³⁰³

6.6 Analýza seznamů vyznamenaných

V okamžiku dokončení této práce byl k dispozici seznam celkem 767 potvrzených vyznamenaných osob (příloha č. 1), který byl složen z údajů z dobového tisku, archivních pramenů a odborné literatury. V nezkrácené podobě je přetištěn v příloze. Jedná se z velké části o dosud neobjevený, a tudíž i statisticky nezpracovaný vzorek, který může představovat až jednu třetinu všech vyznamenaných. Takové tvrzení je ale pochopitelně jen hrubým

³⁰¹ Telegram pro říšského ministra pro Čechy a Moravu (10. července 1944). NA-1464-1185-110-12/10.

³⁰² Polní pošta pro desátníka Helmita Erfurtha (1. srpna 1944). NA-1464-1185-110-12/10.

³⁰³ „*Tehdejší zneužití svatováclavského odkazu se týkalo především udělování tzv. svatováclavské orlice [...] okupantům, prospěšným lidem a kolaborantům.*“ In: HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018, s. 393.

odhadem, který se zakládá na velmi malém množství zachytných bodů z následujících dobových pramenů:

- Předseda vlády Jaroslav Krejčí byl dle výpovědi svých kolegů 17. června 1944 vyznamenán „*štitem* č. I“.³⁰⁴ Udělované štíty byly tedy minimálně z počátku předávány v evidentní posloupnosti se svou produkcí.
- Pouze štíty s nízkým výrobním číslem mají puncovní značku (např. exemplář s č. 070)³⁰⁵, kterou mohly získat jen do konce srpna 1944, kdy puncovní služba v Protektorátu skončila.
- Veřejná osvětová služba obeslala v říjnu 1944 všechny své pobočky s dotazem, kdo z jejich členů *Čestný štít* při oslavách 28. září dostal, jelikož sama tuto informaci od Němců neměla. Její agilní člen, školní inspektor Josef Zeman ze Semil, zanesl jako jediný do odpovědi i výrobní číslo svého štítu I. stupně – č. 0802.³⁰⁶
- Ve fondu Národního soudu v Národním archivu jsou ve výjimečných případech u spisů dochovány nejen dekrety *Čestných štítů*, ale i jejich odznaky. U spisu novináře Vladimíra Ryby, který byl vyznamenán 15. března 1945, je originál jeho dekretu i odznaku I. stupně, který nese výrobní číslo 01128.³⁰⁷

Z těchto dat tedy vyplývá, že ke konci války (připouštíme-li ještě možné udílení dne 20. dubna 1945) nepřekročil počet vyznamenaných I. stupněm takřka určitě 1500 osob. Vyznamenaných II. stupněm (ve stříbře) je pro jednu třetinu Protektorátu jen do konce roku 1944 dohledatelných v dobových pramenech 148, pravděpodobně jich tedy ke konci války nebylo více jak 500. A počet elitních osob se III. stupněm ve zlatě se od 17. června 1944 asi už příliš nezměnil, potvrzených jich je 15, pokud někteří v databázi chybí, jedná se pouze o jednotlivce – připouštím tedy 20. Výsledným odhadem je tedy maximálně 2020 osob vyznamenaných *Čestným štítem*, spíše ale méně.

Tomuto číslu ale nebudou odpovídat vyrobené, a přesto neudělené exempláře. Pokud by se dalo důvěřovat jak jedné zmínce v dobových pramenech, tak celkové kalkulaci autorů brožury *Vyznamenání z doby nsvobody*, počítali okupanti s udělením 4000 až 4700 *Čestných štítů* všech stupňů. Konec války je zastihl ve chvíli, kdy ještě nebyl tento počet dosažen. Přesto byla patrně velká část plánované produkce štítů skutečně zhotovena. Pokud se tyto

³⁰⁴ *Trestní oznámení Ministerstva vnitra na Richarda Bienerta* (7. února 1946). NA-925-492-7.

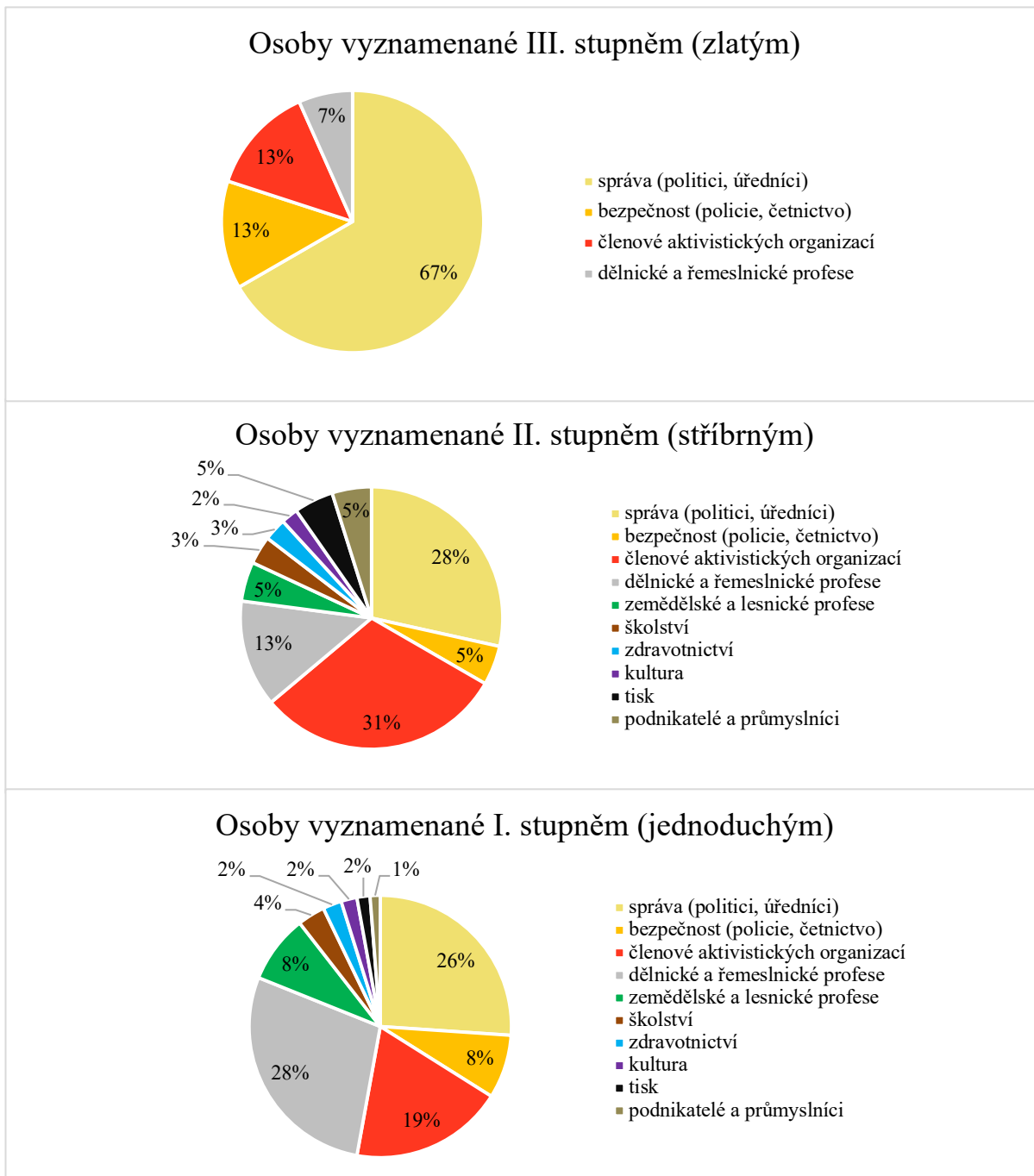
³⁰⁵ https://filatelie-klim.com/cz/detail/cestny-stit-protektoratu-cechy-a-morava-_fa9116

³⁰⁶ *Hlášení vyznamenaných* (14. října 1944). ABS-44-115-22.

³⁰⁷ *Dekret o vyznamenání V. Ryby řádem Svatováclavské orlice, řád Svatováclavské orlice*. NA-925-22-466-7.

odznaky dochovaly, byly nejspíše po válce rozebrány jako kuriozity a suvenýry a nyní se na trhu a ve sbírkách objevují pospolu s udělenými exempláři.³⁰⁸

Ze vzorku 735 osob, u nichž bylo zřejmé, který stupeň štítu dostaly, i to, jakým povoláním se živily či za jaké zásluhy byly vyznamenány, šlo sestavit následující soubor grafů:³⁰⁹

³⁰⁸ Např. ve fondech VHÚ se nachází klopová miniatura štítu I. stupně s výr. č. 02916, která nemohla být vzhledem k vysokému výrobnímu číslu pravděpodobně nikdy udělena.

³⁰⁹ Některé osoby mají v pramenech zmíněna dvě povolání, resp. vedle povolání i aktivistickou činnost. V grafech je zohledněno vždy to, co se jevílo být pro získání štítu klíčové.

Z těchto hrubých dat je patrné několik skutečností. Napovídají, že německá správa, mající návrhy osob na vyznamenání na starosti, za tímto účelem doporučila v první řadě české činitele, s nimiž byla v každodenním styku – u všech třech stupňů neklesl statisticky počet vyznamenaných politiků, úředníků, policistů a četníků pod 50 %, připočítáme-li k nim i aktivisty a kolaboranty z prorežimních organizací typu Kuratoria, VOS a Ligy proti bolševismu, s nimiž měly zejména osoby zaměstnané v nižší správě jistý průnik.

Naopak manuální profese, které byly v dobové propagandě nejvíce protežované vzhledem k exploataci protektorátního průmyslu, se vyskytují překvapivě jen u 18 % „stříbrných“ a 36 % „obyčejných“ vyznamenaných. Důvodem toho by mohl být fakt podložený i archivními prameny vypovídajícími o tom, že se německá správa k výběru osob z primárního a sekundárního sektoru hospodářství stavěla pasivně. Často jen přijímala návrhy dílen, dolů a továren, jejichž vedení se za ně aktivně přimluvalo. Část takovýchto žádostí přicházela dokonce přímo z Německa, kde byli navrhováni Češi na nuceném nasazení.³¹⁰

Zbylá část zhruba 10 % vyznamenaných, která zaujímala školství, zdravotnictví, kulturu a periodický tisk, představuje osoby buď široce známé nebo vážené (obvodní lékaři, ředitelé škol apod.), či individuálně vybrané – nepodařilo se totiž potvrdit, že by byly ve větším počtu vyznamenávání režiséři, herci, spisovatelé nebo výtvarníci organizovaní v konkrétních kulturních institucích. Oproti očekávání je takovýchto případů bezpečně podloženo jen minimum.³¹¹

Velmi důležitou informací je to, že neexistuje žádný záznam o tom, že by byl *Čestným štítem* vyznamenán kterýkoli aktivní důstojník či voják Vládního vojska.³¹² Není ale zřejmé, zda se tak stalo z principu, nebo z toho důvodu, že byla většina Vládního vojska již v květnu 1944 odeslána do Itálie. Přesto to činí z *Čestného štítu* skutečně první moderní civilní vyznamenání českého prostoru, ačkoliv přídomek státní mu lze přiřknout jen se značnou rezervou, jak bylo už ostatně rozvedeno v 5. kapitole.

³¹⁰ Např. žádost drážďanské firmy *Beyer & Co.* o vyznamenání dvou českých zaměstnanců (17. srpna 1944). NA-1464-1185-110-12/10.

³¹¹ Je ovšem otázkou, zda to není způsobeno jen důkladným proskartováním pozůstalostí a korespondence, které buď prováděly tyto osobnosti ještě za svého života, nebo si je vzali na starosti jejich potomci. Historici na tento problém narážejí s velkou frekvencí. „Z tohoto zdroje však bylo možné čerpat nové informace jen omezeně: jde většinou o dokumenty, které tito pracovníci nebo jejich příbuzní dali záměrně k dispozici pro budoucí vědecké využití, a také proto nemusejí být kompletní.“ In: MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018, s. 26.

³¹² Ani vojenské osobní karty archivované ve VHA, které obsahují podrobné informace o získaných vyznamenáních každého vojáka, nepřinesly žádný pozitivní výsledek.

6.7 Reakce na stranách „dekoračního trojúhelníku“

Samotný popis vyznamenání, udílecích ceremonií, ba ani statistik vyznamenaných osobností nevypovídají ještě nic konkrétního o tom, jak bylo na *Čestný štít* nahlíženo a jak se jeho udílení, resp. hrozba takové možnosti, promítala do běžného života protektorátních příslušníků.

Z kontextu pramenů takového obsahu vyplývá, že většina české společnosti se v roce 1944 sice smiřovala s klesající životní úrovní a byla i nadále ochotna participovat na už všudypřítomném totálním nasazení, zároveň se ale snažila omezit styky s okupanty, resp. Němci jako takovými, a zamezit tak jakýmkoliv kontroverzím, které by jim mohly být po konci války vyčítány. Právě této logice je třeba přičíst agónii protektorátního aktivismu, která šla ruku v ruce s vysílením hospodářství a společnosti. Faktor *Čestného štítu* vstoupil na scénu právě v tomto okamžiku a zastihl Čechy v nemilém překvapení. Zatímco nacisté realizovali v novém vyznamenání svoji představu o protektorátním „dekoračním trojúhelníku“, o němž se optimisticky domnívali, že bude fungovat stejně dobře jako v Německu, představovalo pro mnohé Čechy vsazení do takové struktury společenskou noční můru.

Následující text by měl prokázat, že je konstrukce „dekoračního trojúhelníku“ v sociálních akcích a reakcích na *Čestný štít* veskrze hmatatelná a vzhledem k vyhoceným válečným podmínkám patrná možná lépe než u jiných vyznamenáních v jiných etapách moderních českých dějin.

6.7.1 Strana „dekoračního trojúhelníku“ mezi autoritou a veřejností

Největší řetězec udílecích ceremonií, který se v Protektorátu odvinul ve dnech kolem svatováclavského svátku 28. září 1944, se odrazil v souhrnném celoprotektorátním hlášení německého Sicherheitsdienstu sestaveném v říjnu 1944 (příloha č. 3). Jedná se o vzácné svědectví bezprostředních reakcí, které se podařilo informátorům a pozorovatelům sesbírat, a které lze na české straně vyvážit až poválečnými výpověďmi, pochopitelně zatíženými retribučními procesy. V hlášení se píše:³¹³

³¹³ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA-1464-1179-110-12/4.

„Udílání Čestného štítu na den sv. Václava 28. 9. t. r. [přineslo] převážně negativní stanoviska. Protiněmecky smýšlející Češi se nechali slyšet, že takováto ‚blamáž proříšských žvlů‘ nemohla přijít ve vhodnější okamžik; nyní se právě ještě včas zjistí, kdo s Němci držel a vykonával ‚věrné služby Říši a Vůdci‘. Z velkého počtu k tomu předložených hlášení jsou následující obzvláště typická:

- Jeden Čech v Roudnici řekl: ‚To se jim děje naprosto správně; teď jsou poznamenáni jako prašiví psi.‘
- Ve Strakonících se vyjádřil jeden příslušník středního stavu, že ‚to, že budou poté u Gestapa dobře zapsáni, nemá velký význam; u GPU budou zapsáni o to hůře‘, na což jiný Čech odpověděl: ‚Jízdenku na Sibiř s tím mají každopádně v kapse.‘
- Vyjádření obchodního zaměstnance z Mor. Ostravy: ‚Takovou věc bych vůbec nepřijímal, zvláště měl-li bych kvůli tomu být pronásledován. To by byla moje jistá smrt, až přijdou bolševici.‘ [...]

Také čeští aktivisté, kteří se, jako např. v Praze, dozvěděli, že je toto vyznamenání připravováno pro 4000 protektorátních příslušníků ze všech vrstev pracujících, vyslovili při představě sestavování okruhů osob předpokládaných pro získání vyznamenání mnohokrát názor, že by bylo ‚v tomto okamžiku nanejvýše nepříjemné být veřejně představen jako přítel Němců‘. V těchto kruzích si každý starostlivě kladl otázku, zda osobně není pro udělení Čestného štítu taky navržen a panovala všeobecná shoda na tom, že by se takto vyznamenání nejen museli v poválečné době strachovat o život, ale mohli očekávat otevřenou nevraživost již v současnosti od ostatních příslušníků národa. Z těchto obav pramenily různé snahy s poklonami poukazovat na to, že si nejsou žádných ‚zvláštních zásluh‘, kterými by si takové vyznamenání zasloužili, vědomi.“

U osob, kterým hrozilo vyznamenání *Čestným štítem*, přišla v tomto bodě na řadu relativizace vlastních zásluh, čímž se snažily odvrátit od sebe pozornost a vměstnat se do třetí hrany „dekoračního trojúhelníku“ patřící přihlížející veřejnosti:

„Takto se vyjádřil Ing. Spudil z Čáslavi, když se od svých nadřízených dozvěděl o svém vyznamenání: ‚Jak k tomu přijdu, že jsem byl vyznamenán zrovna já? Jenom jsem pracoval, a to přeci není důvod k tomu, aby mi bylo uděleno takové vyznamenání.‘

V Táboře se vyjádřil jeden ze zaměstnanců firmy Brodetz: ‚Přeci jsem si nezasloužil více než ostatní, proč mám teď dostat nějaké vyznamenání?‘ [...]

Na Moravě byl Čestný štít v této souvislosti různě označován za ‚černého Petra‘ = ‚nikdo jej nechce‘.“

6.7.2 Strana „dekoračního trojúhelníku“ mezi autoritou a dekorovanými

Pokud se určitým lidem nepodařilo dekoraci nakonec vyhnout a obdrželi pozvánku na konkrétní udílecí ceremonii, nestavěli se prakticky na odpor, a to i v případě nepochopení účelu takové pozvánky: *„Zvláštní případ velmi nevhodného druhu byl zaznamenán v Soběslavi: Zde byl četnictvem telegraficky vyrozuměn dělník Slanec ze závodu na impregnaci dřeva Rütger A.G., bytem v Řipci, okr. Třeboň, aby se dostavil do místnosti 69 na okresní úřad v Budějovicích. Jak Slancova žena s pláčem a zoufalstvím vysvětlila závodnímu řediteli jejího muže, jel její muž do Budějovic s přesvědčením, že svou rodinu už nikdy neuvidí, neboť ,v místnosti 69 úřadovalo Gestapo‘.“*³¹⁴ Jen ve zcela ojedinělém případě se podařilo v pramenech objevit jedince, který si odmítl pro *Čestný štít* dojít. Stalo se tak snad až v dubnu 1945 (vzhledem k neúplnému datu nejisté) a ve fondu VOS je k bližší nejménovanému jedinci uchována následující poznámka: *„Jelikož Jste se nedostavil dne 20. t. m. ku převzetí Čest. štítu Prot. Č. a M. se svatovácl. orlicí, byl mi tento svěřen spolu s Vaším dekretem a miniaturou k doručení. Zvu Vás proto, abyste se co nejdříve dostavil do mé služebny v Praze III, Valdšt. nám. 3 a přijal uvedené věci z rukou referenta.“*³¹⁵ Tato poznámka nedokazuje jen houževnatost okupačních úřadů, když se nenechaly odbýt ani absencí vyznamenaného na ceremonii, ale i to, že s převzetím nebyl tím pádem spojen patrně ani žádný osobní podpis do registru či matriky vyznamenaných. To zároveň slouží jako další nepřímý důkaz špatné institucionální ukotvenosti *Čestného štítu*, který byl udělován bez náležitostí u jiných dekorací nezbytných.

Samotné oslavy měly různou formu a průběh. Přesto z jejich popisu překvapivě vysvítá, že vyznamenaní Češi byli schopni před německými úředníky vyjádřit (nebo alespoň předstírat) radost a vděčnost za prokázané uznání. Nezapomínejme však, že se tak dělo pouze na straně „dekoračního trojúhelníku“ mezi autoritou a dekorovaným, bez přítomnosti a faktoru veřejného publika: *„Oslavy jako takové, které se konaly od 28. 9. do 9. 10. 1944 pod záštitou oberlandrátů, vyvolaly poté přeci jenom u většiny účastníků dobrý dojem. Místy bylo bráno jako politováníhodné, že byly u toho držené projevy překládány do češtiny jen velmi zřídka a ledabyly (Hradec Králové, Pardubice) nebo monotónně (Benešov, Vlašim, Týnec). Ukázalo se, že slavnostní forma aktu vyznamenaní zanechala zejména u dělníků silný a trvalý dojem. Na různé dotazy svých kolegů v práci vysvětlovali, že byli skrze své pohnutí*

³¹⁴ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA-1464-1179-110-12/4.

³¹⁵ Ručně psaná poznámka, snad jako připomínka k telefonickému hovoru. ABS-44-115-22.

schopni poděkovat jen několika slovy. [...] Ze zaznamenaných pozitivních hlasů, které byly doprovázeny potěšením a hrdostí a byly vnímány jako popud k další práci, se zdají být zejména následující hodné pozornosti:

- Jeden z vyznamenaných z Pardubic: *„Tímto se nám dostalo veliké cti, kterou si vlastně ani nezasloužíme. Odteď nebudu pracovat o sto, ani o dvě stě, nýbrž o tři sta procent více než dosud.“* [...]
- Úředník z Pelhřimova: *„Působí to skoro neuvěřitelně, že berou Němci, i přes pro ně tak těžkou situaci, každou práci tak smrtelně vážně, nevzrušují se, nepanikaří a nenadávají, nýbrž mají ještě čas na pořádání takovýchto oslav. Pochybují, že by se bolševici a Angloameričané zachovali v obdobné situaci takhle velkoryse.“*
- Ředitel gymnázia z Tábora řekl: *„Jsem hrdý na to, že jsem prvním ředitelem z ministerstva školství, který toto vyznamenání obdržel. Víím, že jsem byl navržen svým nadřízeným rezortem. Štítů dostávají jenom ti nejlepší, Němci s nimi velmi šetří.“*³¹⁶

V téže době se dne 28. září 1944 konaly obdobné udílecí ceremonie i v Praze. Zástupce pražského primátora, nechvalně proslulý Josef Pfitzner, si k nim do deníku mj. napsal:³¹⁷ *„Už předem jsme si ale říkali, že je to celé jen plácnutí do vody, poněvadž pro vyznamenané nebude nic nepříjemnějšího než udělení tohoto štítu. Smýšlení Čechů by v tomto okamžiku muselo být o poznání více přívětivé. Když v tomto okamžiku takovouto poctu přijmou jako skutečnou poctu, a ne jako trestní sankci nebo odsouzení, ne jako jistý druh jízdenky na Sibiř, pak si z toho můžeme udělat vlastní závěry. Navrhl jsem vedoucího personálního úřadu, ústředního radu Dr. Machera, vrchního radu Dr. Grmelu, ředitele Městské knihovny, a mého dlouholetého šoféra Josefa Jiráňka, pak ještě 3 z městských služeb. [...] Poté následoval nenucený oběd s již dlouho postrádanou husí pečínkou a dobrým vínem, k němuž jsem sám přispěl deseti lahvemi z radničních hroznů. Zasedací pořádek byl zcela promíchán. Rozhovory probíhaly nezvykle živě. Už tehdy jsem musel připustit, že všichni zúčastnění brali udělení jako vyznamenání. Především mi to potvrdil onen Macher, kterého jsem se zeptal, jestli věděl, o co se bude jednat. Řekl mi, že je taky marod, ale že to tušil, a právě proto i přes nemoc přišel. Právě na tom bylo možné vidět něco naprosto pozitivního.“*

³¹⁶ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA-1464-1179-110-12/4.

³¹⁷ Celý text zápisu v příloze č. 4. In: MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.). *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Praha: Scriptorium, 2000, s. 192.

6.7.3 Strana „dekoračního trojúhelníku“ mezi dekorovanými a veřejností

Okamžikem opuštění udílecí ceremonie však nadšení vyznamenaných rychle opadlo. Ačkoliv Němci nejspíše bezelstně doufali, že *Čestným štítem* vyjádří Čechům vděčnost, a tak pomohou udržet jejich morálku, byl účinek v kontextu české společnosti zcela odlišný a připomínal spíše medvědí službu. Vyznamenaní i jejich blízcí se domnívali, že se okupanti *Čestným štítem* nejen snaží k sobě připoutat zbylé loajální, nebo alespoň nevyhraněné osoby, ale stáhnout je zároveň i s sebou na dno blížící se nacistické válečné porážky:³¹⁸ *„Vně okruhu účastníků reagovalo přesto české obyvatelstvo, obecně také na udílení Čestného štítu, převážně negativně. Založení Svatováclavského štítu státním ministrem je nyní, stejně jako předtím, často hodnoceno jako snaha Němců ,násilně přetáhnout některé Čechy na svoji stranu‘. Tyto ,oběti‘ jsou litovány, protože budou nyní muset chtít jít s Němci a aktivně pracovat v tom smyslu, že se jich případná porážka Říše bude bezprostředně týkat. [...] Pod dojmem těchto nyní na ně útočících soustrastných vyjádření jejich spoluobčanů vystávají nakonec také u mnohých vyznamenaných, kteří se během udílení k věci stavěli ještě veskrze pozitivně a domů odešli hrdí a potěšení oslavou, tísňivé pocity. Z potřeby ospravedlnění uvádějí nyní na svou omluvu, že za to vlastně ,vůbec nemohou‘ a vyznamenání si buď vůbec nezasluhují, nebo je obdrželi jen za plnění svých pracovních povinností. [...] Aby nedali svým spoluobčanům jak důvod k lítosti, tak ke škodolibým projevům, vyhýbají se většinou vyznamenání úmyslně tomu, aby vyznamenání zmiňovali nebo je nosili, zejména když není ani jasné, zda má být rád nošen denně nebo pouze při význačných příležitostech.*

- Školní inspektor a okresní vedoucí VOS Plzeň-město se snažil vyznamenání zamlčet i před svými nejbližšími spolupracovníky a na související otázku míst. pověřence VOS v Plzni odvětil, že *„je to přeci tajné, a proto taky vyznamenání nenosím veřejně.“* [...]
- Loajální český šéfredaktor z Plzně řekl, že se z osobních a pracovních důvodů zajímal o to, kdo z Plzně byl *Čestným štítem* vyznamenán. Bylo o tom přesto velmi těžké cokoli zjistit, protože to vyznamenání sami zamlčují a na přímé tázání někdy dokonce zapírají.
- Dalším důkazem strachu vyznamenaných ze zveřejnění je například to, že byl redaktor *„Noviny“* z Tábora, který na předávací oslavě udělal několik snímků, den na to ustavičně telefonicky žádán o to, aby fotografie za žádných okolností nezveřejňoval.

³¹⁸ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA-1464-1179-110-12/4.

Redaktor Kouřil měl v souvislosti s tím obdržet od různých vyznamenaných větší peněžní obnosy.““

Uvedené příklady z části vysvětlují i absenci tématu vyznamenání v tisku. Obecné tendence štít nenosit, opřené o argument, že nikdo ani neví, při jakých příležitostech se tak má dát, byla chytrou snahou využít neexistenci statut *Čestného štítu*, z nichž by taková pravidla vyplývala.

Aktivistická část veřejnosti byla výběrem některých vyznamenaných zaskočena, ba zklamána. Okupační úřady očividně v mnoha případech jen mechanicky vyznamenávaly držitele konkrétních pozic bez toho, aby blíže zkoumaly jejich režimní loajalitu. Ta však bývala často pochybná. *„V těchto kruzích došli k závěru, že tento čestný dar ztrácí cenu, pokud je směřován i na osoby, které se o věc zasazují jen málo nebo vůbec, zatímco zůstávají zasloužili Češi na druhé straně přehlíženi.*

- *Smimořádným podivem bylo mezi pražskými kruhy aktivistů vzato na vědomí vyznamenání předsedy NS, Dr. Tomáše Krejčího. Člověk ,nemůže být hrdý ani na své vlastní vyznamenání, když to samé dostávají z německé strany i natolik politicky pochybní zástupci. ‘ [...]*
- *V Benešově bylo v okruhu Vlajky silně kritizováno, že se mezi vyznamenanými nenachází ani jediný bývalý vlajkař nebo fašista. Okresní vedoucí VOS, starý fašista, se k tomu vyjádřil: ,Kromě Dr. Růžičky byl rád udělen jen samým gaunerům. Ani jeden jediný slušný člověk z řad fašistů se mezi nimi neobjevil.“³¹⁹*

Aktivisté byli dále z poměrů kolem udílení *Čestného štítu* zklamáni ještě z jiného důvodu. Nesystematický přístup okupačních úřadů, zápolící v posledních měsících války se vzrůstajícím správním chaosem, zapříčinil i to, že mezi loajálními aktivistickými organizacemi a vyznamenanými nenastal žádný vzájemný kontakt, ačkoliv se snad původně jednalo o jeden ze základních důvodů, proč bylo vyznamenání vůbec zakládáno. Pražský okresní vedoucí VOS si na své ústředí stěžoval, že *„jsme odnikud se nedověděli, které osoby vůbec byly vyznamenány. Jsme odkázáni pouze na osobní zprávy, které v okrese tak rozsáhlém jako je Praha XIII a při počtu obyvatelstva 125 000 není možné ani kontrolovati. Považoval bych spíše za vhodné, abychom od Vás jako centrálního úřadu obdrželi zprávu, které osoby z našeho okresu byly vyznamenány, neboť Vám musí býti známo, kdo čestný štít obdržel. Tím umožnili byste nám, abychom takovýmto osobám nabídli spolupráci s námi, a rozmnožili tak*

³¹⁹ Příloha k dennímu hlášení SD č. 89/44: Udělování dalších Čestných štítů se svatováclavskou orlicí k 28. září 1944. NA-1464-1179-110-12/4.

*kádr našich spolehlivých spolupracovníků.*³²⁰ Nic takového ovšem ústředí VOS známo nebylo. Asi proto, že takové informace dekorační autorita v podobě Frankova úřadu nejen neposkytovala, ale ani neshromažďovala. Jedná se o jeden z dalších důkazů, jak omezený mělo vyznamenání – založené bez opory v zákoně a jen jako zdánlivá instituce – účinek.

6.7.4 Zvláštní případy: ucházení se o štít, obrana štítem

V pramenech se vyskytuje několik zvláštních případů, které vystupují z obvyklých mezi toho, když byl někdo vyznamenán *Čestným štítem*. Jedná se jak o ucházení se o štít, tak o jeho symbolickém zneužívání k obraně před protektorátní správou.

- Pozornost vzbudil případ truhláře Ladislava Vaňka ml. z Městce Králové na Nymbursku, který měl obdržet *Čestný štít* na oslavách 28. září 1944. Několik týdnů na to byl totiž na okresní správu předvolán jeho otec, Ladislav Vaněk st., aby zaplatil již poněkolkáté pokutu ve výši 5000 K za to, že svým živnostenským listem kryl cizí firmu. Tentokrát ale přišel s *Čestným štítem* svého syna na klopu.³²¹ Úředníci, nevěřící tomu, že by měl snad právě Vaněk st. dostat protektorátní vyznamenání, hlásili věc jak na oberlandrát v Hradci Králové, tak na Úřad státního ministra. Nakonec se ukázalo, že štít nejenže patřil synovi, ale že otec si jej od něj ani nevypůjčil, nýbrž přišel přímo 28. září vyzvednout u okupační správy. Husarský kousek se mu podařil především kvůli shodě jmen, datum narození již nikdo z Němců neproověřoval.

Jedná se o zajímavý případ, kdy se kdosi, komu vyznamenání ani nepatřilo, snažil vzbudit takové zdání, a vynutit si tím na okupační správě, zastupující dekorační autoritu, benevolentnější přístup k řešenému přestupku a pokuty.

Další skupinou zajímavých případů bylo ucházení se o *Čestný štít*, což platilo v poválečné retribuci za samostatnou kategorii stíhatelného chování. To je ostatně jedním z předmětů následující kapitoly. Z archivních pramenů vysvítá, že se v kategorii dobrovolných uchazečů o *Čestný štít* jednalo spíše o osoby z okraje společnosti, hledající zástupné prostředky k získání společenského uznání, nebo o jedince, kteří neměli dostatečnou duševní kapacitu a sociální cítění na to, aby si uvědomili, že v české veřejnosti přijetím takového vyznamenání úcty nenabydou, ba právě naopak.

³²⁰ *Hlášení vyznamenaných* (15. října 1944). ABS-44-115-22.

³²¹ Přísně tajná poznámka (3. listopadu 1944). NA-1464-1185-110-12/10.

- Dobrou ukázkou je případ Vojtěcha Smysla, kasárenského zahradníka z Holic u Olomouce, který si o štít zažádal někdy na podzim 1944. Po jeho zevrubné lustraci bylo zjištěno, že „*platí za duševně ne zcela přičetného, vyhýbajícího se práci a požívajícího obecně mimořádně špatné pověsti. Kromě toho je to známý kverulant, který neustále obtěžuje úředníky a vedoucí osobnosti neopodstatněnými žádostmi, stížnostmi a intervencemi. Obecně může být označen za vysloveně asociální osobu.*“³²² Je zajímavé, že ke spisu jsou přiloženy i Smyslovy ručně popsane zlepšovací vynálezy, kterými nejspíše často zásoboval odpovědná místa německé armády – jednalo se např. o návrh vrhače ručních granátů.³²³

Smyslův případ lze zařadit do kategorie osob, které spadají na přesnou hranu mezi těmi Čechy, kteří si sice podrželi protektorátní příslušnost, byli ale přesto svým vlastním způsobem zatíženi kolaborací, a těmi, kteří si požádali o příslušnost říšskou, kterou pak mnohdy i dostali. Podle dosavadního historiografického výzkumu se přitom právě v této kategorii osob s proměnlivou státní příslušností, kterou podrobovali změně mnohdy z velmi oportunistických důvodů, vyskytovali často ti nejhorší udavači a kolaboranti, na jejichž charakterové vady si v nemálo případech stěžovali i samotní Němci.³²⁴

Je důležité podtrhnout, že právě tato skupina osob, vzhledem k tomu, že nebyla složena z protektorátních příslušníků, nemohla z principu spadat mezi vyznamenané *Čestným štítem*, a proto mezi nimi chybí. Je třeba to otevřeně zdůraznit především kvůli tomu, že se v laické i odborné veřejnosti často opakuje názor, že osoby vyznamenané *Čestným štítem* musely logicky spadat mezi to nejhorší, co bylo součástí tehdejší české společnosti. Nemusela to být pravda. To je ale už látkou následující kapitoly.

³²² Vojtěch Smysl, zahradník z Holic u Olomouce, udělení Čestného štítu (7. listopadu 1944). NA-1799-2310-109-11/112.

³²³ Ručně psaný dopis s věcí: *Návrh „ručního vrhače granátů“* (24. června 1943). NA-1799-2310-109-11/112.

³²⁴ „*Protektorátní nacističtí představitelé včetně Heydricha předvedli skutečně zvláštní obrat v logice. Uvědomovali si, že německé občanství získalo vysoké procento ‚chátry‘, a mnozí z nich začali tvrdit, že nejlepšími kandidáty na asimilaci jsou ti nejodhodlanější čeští vlastenci. ‚Pokud jde o mne‘, řekl jeden stranický vůdce Heydrichovi, ‚jsem toho názoru, že děti oněch fanatických Čechů posledních dvaceti let jsou pro germanizaci mnohem cennějšími objekty než ti bezzásadoví darebáci, kteří mění názory ze dne na den!‘*“ In: BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a české vlastenectví*. Argo: Praha, 2013, s. 150–152.

7 Od *Čestného štítu* k čestnému soudu: poválečná retribuce

Historie *Čestného štítu* nekončila zdaleka s obsazením a zánikem Protektorátu na jaře roku 1945. Londýnský a moskevský exil, dohodnuvší se na společném směřování výkonu spravedlnosti, iniciovaly jak odsun německého obyvatelstva z českých zemí, který měl „očistit“ zdejší prostor od cizích nepřátel, tak retribuční soudnictví, které mělo zase „očisťovat“ samotné tělo české společnosti od nepřátel vlastních. Retribuce byla příslušnými prezidentskými dekrety zformována do třístupňového soustavy, která však vznikala postupně, trpěla právními i systémovými nedostatky a i dnes, stejně jako tehdy, budí její rozsudky nekonzistentní dojem. Zdá se, že se měnily v závislosti na svých vykonavatelích i na čase svého vyřčení – nálada v Československu se totiž z náhlého radikalismu a pomstychtivosti velmi rychle přelila v nezáměr o další rozebírání vzdalujících se křivd.

Mezi lety 1945–1947, resp. v komunisty obnovené retribuici během roku 1948, byly vyšetřovány desítky tisíc případů a stovky tisíc s nimi spojených osob. Je pravdou, že se v odborné literatuře (podle všeho oprávněně) hovoří o tom, že patřila československá, a zvláště pak česká retribuce k těm nejpřísnějším v Evropě.³²⁵ Přesto v ní lze v poměru k těm vyšetřovaným, co obdrželi *Čestný štít*, vystopovat relativně nezaujatý a realistický přístup. V tomto smyslu se skutečně nenaplnily obavy, které byly ještě nedlouho předtím vyjadřovány řečmi o „*jízdenkách na Sibiř*“, „*zálohách na provaz*“ nebo „*černých Petrech*“. Samotná instituce *Čestného štítu* totiž logicky bledla v porovnání s ostatními křivdami a zločiny, které se na území Protektorátu odehrály a byly následně vyšetřovány. Faktor vyznamenání štítem měl proto jen doplňující, ba informační úlohu. Skutečně nešlo dohledat jediný případ, kdy by někdo byl odsouzen jen za jeho přijetí. Následující kapitola je dělena do oddílů podle jednotlivých stupňů retribuce, v nichž se podařilo případy jednotlivých vyznamenaných zachytit. Zároveň mapuje další sémantický zlom u pojmu cti, který se po roce 1945 stal nepřehlédnutelným ve slovníku retribučních orgánů.

7.1 Případy vyznamenaných v tzv. divoké retribuici

Ještě dříve, než se podařilo definovat a otevřít retribuici řízenou státními orgány, odehrála se ve dnech a týdnech těsně navazujících na květnové povstání tzv. retribuce divoká.

³²⁵ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 76.

Za tímto eufemismem se ve skutečnosti skrývalo veřejné pronásledování, lynčování a svévolné odsuzování těch osob, co byly v předchozím období buď známými českými funkcionáři, domnělými či skutečnými udavači a kolaboranty, nebo v Protektorátu činnými umělci a novináři.³²⁶

Byla to právě divoká retribuce, která mohla být snad jako jediná ve vyšší míře smrtelně nebezpečná pro osoby vyznamenané *Čestným štítem* speciálně kvůli této skutečnosti. Zda však v těchto případech způsobilo vyznamenání smrt samu o sobě, nelze už s jistotou říci a snad by to bylo až přehnané tvrzení. Známým se stal případ režiséra a herce Jana Svitáka, který obdržel štít v červenci 1944. Těsně po válce byl 9. května zatčen, dopraven do Bartolomějské ulice a z neznámých příčin den na to vystrčen před její brány jen ve spodním prádle. Následoval jeho lynč zakončený údajně kulkou z milosti od sovětského vojáka.³²⁷ Další případ představoval akademický malíř Karel Rélík, známý z doby okupace za svůj aktivismus a štvavý antisemitismus. Obdržel vyznamenání spolu se Svitákem a v době květnového povstání spáchal sebevraždu na své chatě u Křivoklátu.³²⁸ Mluvě o sebevraždách, není možné nezmínit případ prezidenta Akademie věd Josefa Šusty, držitele *Čestného štítu* od podzimu 1944, který ukončil svůj život skokem do Vltavy dne 27. května 1945.³²⁹ Ve všech těchto a podobných případech (nevyjímaje ani Emanuela Moravce) nebyl však *Čestný štít* ničím více nežli společným prvkem jednotlivých, vzájemně nesouvisejících lidských osudů. Jeho stavění do popředí, tak oblíbené v populárně vědeckých nebo dokonce až bulvárních zpracováních těchto záležitostí, je příliš pohodlné a zapřičiňuje generalizaci, proti níž stojí drtivá většina důkazů toho, jak se s vyznamenanými nakládalo v pozdější řádné retribuci.

Proti tomu, že by byl *Čestný štít* spouštěčem bezprostřední diskriminace nebo dokonce likvidace jeho držitelů v době divoké retribuce, hovoří i jediný nalezený poválečný článek zabývající se přímo takovou otázkou. V *Palcátu*, oficiálních novinách komunistů při ONV v Táboře, které vedl v dané době spisovatel Ivan Olbracht, šlo již 18. května 1945 číst článek s názvem *Orlice nejsou měřítkem*, v němž se psalo:³³⁰ „*Němci začali rozdávat před časem svatováclavské orlice. Mělo to být uznání za zásluhy o spolupráci holuba s jestřábem. Je teď chvíle, abychom si řekli, že jen o to nešlo! Šlo o něco jiného! Šlo o zasetí nedůvěry mezi naše*

³²⁶ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010, s. 72–74.

³²⁷ ŽITNÝ, Radek. *Herci a herečky před soudem*. Petrklíč: Praha, 2004, s. 135–136.

³²⁸ <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/zrcadlo-zidu-antisemitska-kniha-karla-relinka/>

³²⁹ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945–1972)*. Atlantis: Brno, 1992, s. 56.

³³⁰ *Orlice nejsou měřítkem*. In: *Palcát*. Tábor: roč. 3, č. 5, 18. května 1945, s. 2.

lidi, o to, abychom si vzájemně nevěřili. Šlo o to, abychom se oddělávali sami. [...] Proto ten metál dostali slušní lidé. A proto ti nejagilnější to nedostali! [...] Krátce: zhodnotit zásluhy o Němce nechte povolaným institucím. Svatováclavské orlice nejsou měřítkem. Mohli bychom být nespravedliví k nevinným.“

7.2 Případy vyznamenaných u Národního soudu

Nejvyšší retribuční instancí, které se v poválečném Československu dostávalo také největší pozornosti, byl tzv. Národní soud. Vznikl podle *Dekretu prezidenta republiky o Národním soudu* č. 17/1945 ze dne 19. června 1945, bezprostředně vzápětí za *Dekretem prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* č. 16/1945, pečlivě připravovaném v posledních měsících války.³³¹ Národní soud představoval svého druhu nadstavbu nad těmito mimořádnými lidovými soudy, která byla realizována až poté, co vznikla politická objednávka na exemplární a viditelné potrestání představitelů bývalého režimu, z nichž mnozí pocházeli z prvorepublikových a po roce 1945 již zakázaných politických stran.³³² Zároveň měl Národní soud popohnat k zodpovědnosti a potrestat nejexponovanější nacisty, kolaboranty a aktivisty, ať už se jednalo o členy Kuratoria nebo nechvalně proslulé novináře. Projednal celkem 36 případů proti 80 obviněným osobám. 65 z nich odsoudil, z toho 18 k smrti.³³³

Největší množství zmínek o udílení *Čestného štítu* ve fondu Národního soudu se dochovalo ve výpovědích členů protektorátní vlády.³³⁴ Je zajímavé, že zatímco K. H. Frank přebíral za vše, co bylo s vyznamenáním spojené, svoji plnou odpovědnost, odmítali ministři přiznat byť jen to, že byli o Frankově úmyslu udělit jim *Čestný štít* informováni už v pozvánce do Černínského paláce. Ve výsleších tří z ministrů jsou následující informace:

³³¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010, s. 72–74.

³³² KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 95.

³³³ Tamtéž, s. 98.

³³⁴ Výzkum neodhalil podobně bohaté prameny např. ani u souzených členů Kuratoria, u nichž se sice v inventáři k fondu měly dochovat originály odznaků *Čestných štítů*, po letech byly ale pravděpodobně zcizeny (NA-925-1855-440).

Omezené množství podkladů k *Čestnému štítu* mohlo souviset i s tím, že bylo vyhledávání důkazního materiálu omezeno jen na skutečnosti o „nejvyšší důležitosti“. In: ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Vyšehrad: Praha, 2011, s. 605.

- Jaroslav Krejčí [se podle poválečného svědectví jistého Dr. Vorla] „*tehdy* [1944] *zmínil, že je to nesprávné, že to uděluje Frank, že by to při nejmenším měl udělovat alespoň jménem Hitlerovým. [...] ještě dodal, že ačkoliv vyznamenání se jmenuje zlatá orlice, že je to jenom stříbrný plíšek, k němuž jsou dole připojeny dva pozlacené listky. [...] Dr. Krejčí připouští [nyní před Národním soudem], že dostal svatováclavskou orlici a připouští také, že celou věc kritizoval proto, že rád uděloval pouhý ministr, a nikoliv hlava státu.*“³³⁵
- Richard Bienert: „*Na den 23. června 1944*³³⁶ *byla pozvána celá vláda k Frankovi do Černínského paláce. Kromě nás byla pozvána ještě celá řada významných osob hospodářského života a také určitý počet zasloužilých dělníků. Frank nám tam oznámil, že bylo zřízeno vyznamenání ve formě tzv. čestného štítu [...]. Dru Krejčímu jako předsedovi vlády udělil čestný štít číslo 1 ve zlatě a sám mu jej osobně připnul. [...] Já jsem obdržel štít číslo 2, ale připnut mně byl již jenom některým z přítomných úředníků Frankových. [...] O zřízení tohoto vyznamenání se již sice delší dobu mezi lidmi mluvilo, ale oficiálně to ještě oznámeno nebylo, takže ono slavnostní udělení čestného štítu nám bylo vlastně aktem, kterým bylo veřejnosti zřízení tohoto vyznamenání oznámeno.*“³³⁷ A na jiném místě: „*[Bienert] předem o ničem nevěděl a dověděl se o tom teprve na místě samém.*“³³⁸
- Adolf Hrubý: „*Dne 22. června 1944,*³³⁹ *přesný den si již nepamatuji, byli jsme pozváni do velké zasedací síně Černínského paláce, k slavnostnímu aktu, o jehož obsahu nám nebylo ničeho známo. Byli tam všichni členové vlády a jiná řada osobností. Zankel, který byl také přítomen, na náš dotaz, oč jde, odpověděl, že se budou udílet nějaká vyznamenání. Ptal jsem se pak dr. Krejčího, kdo vlastně dostane toto vyznamenání a Krejčí odpověděl, že to budou ti chudáci, kteří tady sedí. Šli jsme se potom podívat ke stolu, jak vlastně ta vyznamenání vypadají. Viděl jsem na prvním místě tzv. čestný štít pro dr. Krejčího. Na moji poznámku, že on je také jedním z těch chudáků, odpověděl, abych se nesmál, že jsem já také mezi nimi. Přitom podotkl, že nám to nadrobil Moravec.*“³⁴⁰

³³⁵ *Trestní oznámení na JUDr. Jaroslava Krejčího* (10. února 1946). NA-925-489-2.

³³⁶ Datum je chybné, věc se udála 17. června 1944.

³³⁷ *Protokol vyslychání – Richard Bienert* (26. listopadu 1945). NA-925-493-8-12.

³³⁸ *Bienert Richard z Prahy, trestní oznámení podle retribučního dekretu* (7. února 1946). NA-925-492-7.

³³⁹ Datum opět chybné.

³⁴⁰ *Protokol, vyslychaný: Adolf Hrubý* (6. prosince 1945). NA-925-496-15-18.

Předseda vlády Krejčí v sobě podle všeho nezapřel právnické vzdělání a přímo již při převzetí *Čestného štítu* si dobře povšiml, že přinejmenším po symbolické stránce se nejedná o plnohodnotné státní vyznamenání. Dále je zajímavé, že se všichni ministři snažili v poválečných výpovědích banalizovat přijetí štítu tím, že zdůrazňovali utajení pravého důvodu pozvánky. Na místě tím pádem nemohli vyznamenání už odmítnout.

Ačkoliv s tím nebyli zmínění ministři v dochovaných spisech nikde konfrontováni, nalézá se přímo mezi důkazy proti nim i několik takových, které dokazují, že o udílení *Čestných štítů* ve skutečnosti předem dobře věděli a do Černínského paláce šli navzdory plánované ceremonii:

- V materiálech k případu předsedy vlády Krejčího je k dohledání strojový opis jeho odpovědi na takovou pozvánku, datovaný 15. června 1944. Stojí v něm: „*Velevážený pane státní ministře! Za laskavou pozvánku k slavnosti udílení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava, pane státní ministře, přijměte prosím můj nejlaskavější dík. S vyjádřením nejvyšší úcty Váš oddaný [...]*“³⁴¹
- Sama originální pozvánka je pak dochována v důkazech k případu býv. prezidenta Nejvyššího správního soudu, Dr. Josefa Klimenta, který byl přítomen totožné slavnosti. Je datována 12. června 1944 a stojí v ní: „*Velevážený pane Dr. Klimente! Tímto Vás zvu na slavnost udílení Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava, která se koná 17.6. t.r., ve 12:00 v poledne, ve velkém zasedacím sále Černínského paláce, místnost 289.*“³⁴²

I přes všechny výše uvedené výpovědi a důkazy nebyl *Čestný štít* v jednotlivých rozsudcích zmiňován a neměl na verdikty nad vyznamenanými politiky s nejvyšší pravděpodobností vůbec žádný vliv. Ať už z té příčiny, že nebyl *Čestný štít* Národním soudem považován za právně plnohodnotnou instituci, nebo z toho důvodu, že nebylo pouhé přijetí *Čestného štítu* stíhatelné (viz. níže), pozbyl v nejsledovanějších retribučních procesech poválečného Československa váhu i jako přitěžující okolnost.

7.2 Případy vyznamenaných u Mimořádných lidových soudů

Mimořádné lidové soudy, vzniklé podle již výše zmíněného zákona č. 16/1945, představovaly páteří síť poválečné retribuční napříč českými zeměmi. Jejich hrubou podobu

³⁴¹ Strojový opis odpovědi Krejčího na pozvánku K. H. Franka (15. června 1944). NA-925-508-162.

³⁴² Pozvánka K. H. Franka Josefu Klimentovi (12. června 1944). NA-925-1393-50.

schválil prezident Beneš a jeho londýnský okruh ještě v únoru 1945, tedy před odjezdem do Moskvy za zástupci komunistů. KSČ se jim tak podařilo postavit z velké části před hotovou věc: jak retribuční plány vyjádřené v Košickém vládním programu, tak pozdější právní normy odrážely z větší části londýnský návrh.³⁴³ Celkem 24 založených Mimořádných lidových soudů projednalo za dobu svého trvání více jak 32 000 případů obžalovaných osob,³⁴⁴ které měly rozsoudit poroty sestavené vždy z jednoho profesionálního a čtyř „lidových“ soudců, vybraných většinou z osazenstev národních výborů. Každý z těchto čtyř měl zastupovat jednu z politických stran Národní fronty, čímž bylo sice na jednu stranu zabráněno komunistickému monopolu ve výkonu spravedlnosti, na druhou stranu trpěl systém „velkého retribučního dekretu“ vážnými nedostatky: ať už se jednalo o neprofesionalitu těchto soudců, příliš úzké spektrum trestů (pohybující se na škále od víceletého vězení po trest smrti), velkou obtížnost obhajoby, nebo o nemožnost odvolání – což bylo v případě trestu smrti fatální, jelikož měl být proveden do dvou hodin od rozsudku a případně podaná žádost o milost postrádala odkladný účinek.³⁴⁵ V odborné literatuře se kvůli této skutečnosti spekuluje dokonce i o popravách nevinných osob.³⁴⁶

O faktoru *Čestného štítu* lze před Mimořádnými lidovými soudy říci to samé, co u soudu Národního: byla-li před nimi souzena a odsouzena ta malá část vyznamenaných, co měla údajně *Čestný štít* obdržet nejen za projevovaný aktivismus a kolaborantství, ale i za bezprostřední ohrožení a ničení životů ostatních obyvatel Protektorátu, nejednalo se o nic více nežli poznámku pod čarou v charakteristikách takových odsouzců. Jinými slovy: jejich hlavní zločiny byly v soudních procesech natolik přexponovány, že nelze vliv *Čestného štítu* na jejich osud prakticky změřit.

Dobrým příkladem je proces s dlouholetým fašistou, vlajkařem a od roku 1940 také předsedou „správní komise města“ Týnce nad Vltavou, Emilem Pisingerem.³⁴⁷ Během svého působení udal německým bezpečnostním orgánům i za naprosté malichernosti 40 osob, sedm z nich bylo v návaznosti na to také popraveno. Pisinger byl před MLS v Českých

³⁴³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010, s. 113.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

³⁴⁵ §31, odst. 1 Dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, *o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

³⁴⁶ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, cit. dílo, s. 131–132.

³⁴⁷ CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018, s. 347–360.

Budějovicích odsouzen k trestu smrti a pověšen dne 7. února 1946. Když vyšel o týden později v novinách *Jihočeská pravda* o jeho smrti článek s názvem „Čistíme někdejší fašistické sídlo“, psalo se v jeho charakteristice: „Stává se konfidentem, špicluje a terorizuje české spoluobčany a udává je po desítkách. Za svoji >>bohatou činnost<< jest vyznamenán Svatováclavskou orlicí.“³⁴⁸ Pro tehdejší veřejnou diskusi bylo takovéto hledání příčinných souvislostí zcela typické. V poslední etapě války obdržel sice Pisinger skutečně *Čestný štít* II. stupně, je ale velmi diskutabilní, zda přednostně za svou udavačskou činnost: v odůvodnění nalezeném v seznamu navržených osob je napsáno „mlynář a předseda správní komise“.³⁴⁹ Navíc tento návrh podalo IV. oddělení Státního ministerstva pro Čechy a Moravu, zabývající se kulturní politikou a zohledňující pravděpodobně hlavně to, že byl Pisinger řídicí osobností týnecké odbočky VOS.³⁵⁰ IV. oddělení nemuselo být o Pisingerově udavačství vůbec nic známo a nemuselo ho proto brát v potaz. Na druhou stranu nelze předpokládat, že by bývalo nacistickými úředníky bráno jako překážka k udělení *Čestného štítu*.

Z tohoto případu plyne, že ani u těch nejhorších a po zásluze popravených kolaborantů a udavačů, kteří měli zároveň prokazatelný průnik se skupinou asi 2000 vyznamenaných, nelze bezpečně potvrdit, že jim byl *Čestný štít* udělen právě a jenom za činnost, za níž byli po konci války souzeni ve „velké retribuci“. Samotná plošná analýza takovýchto případů by byla nejspíše bezpředmětná a jediným jejím plodem by bylo rozšíření seznamu potvrzených nositelů štítu, kteří nejsou k podchycení v jiných nežli retribučních pramenech.

7.3 Případy vyznamenaných u Trestních nalézacích komisí

Vyznamenaným osobám hrozilo hypoteticky šetření ještě před nejnižším stupněm retribučních institucí. Po zprovoznění retribuční „velké“ se v létě 1945 ukázalo jednak to, že se na jejím základě nedají stíhat menší prohřešky,³⁵¹ a jednak to, že se Mimořádné lidové soudy často uchylují k osvobozujícím rozsudkům, pokud uznaly za přehnané odsuzovat stíhané

³⁴⁸ CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018, s. 347–360.

³⁴⁹ *Listiny návrhů pro udělování Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí*. ABS-300-36-5.

³⁵⁰ CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy*, cit. dílo, s. 347–360.

³⁵¹ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 98–99.

osoby k dlouholetému vězení či dokonce k smrti. Sítem retribuice tak propadalo příliš velké množství lidí, kteří ale neměli podle veřejného mínění zůstat zcela bez trestu.³⁵²

Na poslední chvíli, těsně před zasednutím Prozatímního Národního shromáždění dne 28. října 1945, vznikl za tímto účelem jeden z posledních prezidentských dekretů vůbec: č. 138/1945 Sb. *o trestání některých provinění proti národní cti*. Na rozdíl od „velkého“ retribučního dekretu byl tento „malý“ připravován údajně v průběhu jedné jediné noci³⁵³ a obsahoval pouhé čtyři krátké paragrafy. V nich se mj. psalo, že každý, kdo „nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný – okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1,000.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.“³⁵⁴ Vzhledem ke své stručnosti zmiňoval dekret zároveň to, že k němu budou vydány dodatečné směrnice.

Tzv. „malý retribuční dekret“ upadl svou rétorikou a zvolenou terminologií do mnohoznačnosti a vágnosti. Mimo zcela nespécifikované „veřejné pohoršení“ šlo především o pojem cti, který však figuroval jen v názvu. V textu dekretu nebyla vysvětlena ani jeho podstata, ani přídomek „národní“. A pojem „národní cti“ vzbuzuje ještě vážnější otázky. Nemá žádnou právní, natožpak sociologickou či dokonce filozofickou podstatu a v literatuře tohoto druhu se prakticky nevyskytuje. Vzhledem k úspěšnému vzniku se tak do názvu dekretu patrně dostalo cosi ze slovníku doby, který rád absorboval ideologicky podbarvená slovní spojení na principu nacionalismu či kolektivismu. „Národní čest“ se toho zdá být dobrým příkladem. Podařilo se nalézt jediný doslovný rozbor tohoto pojmu, pochází z rozhovoru psychologa C. G. Junga s jistým americkým reportérem, který se v říjnu 1938 vracel přes Švýcarsko z pomnichovského Československa. Na čerstvou mnichovskou krizi přišla během rozhovoru řeč, stejně jako na otázku, zda budou Francie s Británií „ctít“ nové hranice Československa. Jung reportérovi odporoval s poukazem na tendenci Německa směřovat na východ a nemožností zastavit ho již diplomatickou cestou: „*Anglie a Francie*

³⁵² FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010, s. 260.

³⁵³ Takový spěch měl souviset údajně se strachem KSČ z toho, že nebude mít v Prozatímním Národním shromáždění většinu a nebude proto schopna „malou retribuici“ uskutečnit parlamentní cestou. In: KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuice" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 101–102.

³⁵⁴ §1, odst. 1 Dekretu presidenta republiky ze dne 27. října 1945, *o trestání některých provinění proti národní cti*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

nebudou ctít své nové garance vůči Československu o nic víc, než Francie vůči Československu ctíla svoje dřívější. Žádný národ nedrží své slovo. Národ, to je velký, slepý červ. Čeho se drží? Snad svého osudu. Národ nemá žádnou čest, nemá žádné slovo, které by měl dodržet. To je důvodem, proč za starých časů mívali krále, kteří měli svoji osobní čest a slovo.³⁵⁵ Jung hluboce chápal původ cti a její deformaci v moderní době tak, jak byla ostatně nastíněna zde v 1. kapitole. Pokud bychom se drželi těchto zásad, stává se pojem „národní cti“ prázdnou a svého druhu nebezpečnou rekvizitou politické moci, mnohonásobně přítomnou v průběhu celého 20. století.

Dle později vydaných příruček „malého“ dekretu se s jeho pomocí měly trestat zejména případy propagování či schvalování nacismu, odborná spolupráce s okupanty, ucházení se o povýšení a odměny, nepřiměřený společenský styk, týrání, terorizování atp.³⁵⁶ Ve všech těchto věcech se mělo jednat o překročení „míry nezbytné nutnosti“, opět ale nikde nedefinované a ponechané na libovůli členů trestně nalézacích komisí, které měly na okresní úrovni „malou retribuci“ provádět. Pomiňme všechny pochybnosti, které budí takto nastavená norma vůči široce praktikované každodenní protektorátní kolaboraci, a položme si otázku: jak se v „malé retribuci“ odrazilo udílení, resp. přijímání *Čestného štítu*?

Ze dvou stejnojmenných příruček *Provinění proti národní cti*, které vyšly patrně na počátku (Stach)³⁵⁷ a v průběhu (Fusek)³⁵⁸ roku 1946,³⁵⁹ aby rozvedly směrnice Ministerstva vnitra k provedení dekretu, se *Čestný štít* doslovně zmiňuje pouze v té první. Pro odpověď na výše položenou otázku je však tato pasáž klíčová: „Trestným není každý, kdo byl za okupace povýšen, vyznamenán >>svatováclavskou orlicí<< či jiným vyznamenáním, nýbrž jen ten, kdo se o povýšení, vyznamenání a odměnu ucházel, což nutno konkrétně zjistiti. Ucházením se není podání žádosti na výzvu, jejíž odmítnutí by nebylo bez nebezpečí. Na druhé straně i ten, kdo se sice neucházel o svatováclavskou orlici, ale vysloužil si ji svými činy, nezůstane bez trestu, ovšem nebude trestán podle písmeny f), nýbrž podle některé jiné písmeny hodící se na jeho činy.“³⁶⁰ To znamená, že nakonec ani v „malé retribuci“ se nestalo přijetí *Čestného štítu*

³⁵⁵ McGUIRE, William – HULL, Richard. *C. G. Jung Speaking: Interviews and Encounters*. Princeton University: Princeton, 1977, s. 134.

³⁵⁶ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 108–107.

³⁵⁷ STACH, Jindřich. *Provinění proti národní cti*. ZÁŘ: Brno, 1946.

³⁵⁸ FUSEK, Jaroslav. *Provinění proti národní cti*. Linhart: Praha, 1946.

³⁵⁹ KMOCH, Pavel. *Provinění*, cit. dílo, s. 126–127.

³⁶⁰ STACH, Jindřich. *Provinění*, cit. dílo, s. 11.

oficiálně trestným. Přesto text naznačuje, že mohlo být považováno za přitěžující okolnost. Bylo tomu tak ale ve skutečnosti? Odpověď nastiňují dva příklady pramenně podložených šetření: Trestně nalézací komise v Benešově a Čestného soudu v Ústřední radě odborů.³⁶¹

- Otomar Hrbotický, benešovský majitel závodu na drátěná pletiva, byl před TNK v Benešově v dubnu 1946 vyšetřován za údajně nadměrný styk a obchodování s Němci, jelikož je měl podporovat dodávkami ve válečném úsilí a zároveň se na nich touto cestou obohacovat.³⁶² V roce 1944 byl zároveň vyznamenán *Čestným štítem* I. stupně.³⁶³ Před komisí se hájil tím, že dodávky údajně sabotoval, byly pro něj nevýhodné a s Němci se nadmíru nestýkal. Toto tvrzení doložil i vlastnoručně sepsaným „*Pamětním zápisem fy. O. Hrbotický v Benešově o činnosti hospodářského odboje za okupace našeho státu 1939–1945*“, v němž popsal svoji systematickou činnost s cílem podkopávat německý válečný průmysl, mj. kumulováním válečně důležitých surovin a škrcením dodávek svých produktů. Na fakt, že byl za své podnikání vyznamenán, opáčil, že se o *Čestný štít* neucházel a jako jedinému podnikateli na okrese, který byl takovou formou odměněn, mu nezbývalo než jej přijmout.³⁶⁴ Komise v květnu 1946 řízení jednomyslně zastavila s tím, že nebyla prokázána skutková podstata „malého“ dekretu.³⁶⁵
- Ve fondu Čestného soudu ÚRO byl mj. vyšetřován případ Františka Prokopa, býv. vedoucího spojovací úřadovny NOÚZ v Berlíně, který měl dle obžaloby hecovat dělníky v práci pro Říši, vyhrožovat jim koncentračními tábory a stýkat se s vrcholnými protektorátními představiteli vč. K. H. Franka a Moravce.³⁶⁶ *Čestný štít* II. stupně obdržel již 17. června 1944 při první dekorační ceremonii pod záštitou Franka.³⁶⁷ Přes to všechno uzavřel Čestný soud případ již 9. srpna 1945 zprávou, v níž podtrhl Prokopovu obětavost pro nuceně nasazené dělníky a na záležitost *Čestného*

³⁶¹ Čestný soud ÚRO, stejně jako podobné soudy v ostatních státních a polostátních institucích, fungoval jako lustrační orgán a měl právo osoby zpronevěřené chováním v době okupace buď propustit ze zaměstnání nebo i předat MLS k dalšímu stíhání, pokud se jednalo o závažnější případy.

³⁶² KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 413–416.

³⁶³ *Listiny návrhů pro udělování Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí*. ABS-300-36-5.

³⁶⁴ Což není úplná pravda, v benešovském okrese se vyskytly dva další případy vyznamenaných podnikatelů.

³⁶⁵ KMOCH, Pavel. *Provinění*, cit. dílo, s. 416.

³⁶⁶ Inventář fondu. VŠOA-11.

³⁶⁷ *František Prokop: oznámení činnosti z doby okupace*. VŠOA-11-10-18/1-7.

štítu reagoval slovy: „I přesto, že byl vyznamenán tzv. ‚Svatováclavskou orlicí‘, nemůže být souzen pro spolupráci s Němci. Tím, že vyznamenání přijal, chtěl předejít roztříštění nebo úplnému znemožnění péče o české dělníky, poněvadž odepřením takového vyznamenání by následovala vzápětí persekuce jeho osoby. Vyznamenání přijal, aniž o ně kdy usiloval.“³⁶⁸

Takový postup i těch nejnižších retribučních orgánů odhaluje, že byl faktor *Čestného štítu* marginalizován i v lehkých případech, které skončily osvobozujícími rozsudky pro jejich nositele. Skutečnost, že nebylo přijetí štítu stíhatelné, představovala pro naprostou většinu takových osob jistotu bezúhonnosti. Případy opačné – tj. těch osob, které o štít samy úspěšně žádaly a byly následně v retribuici jakkoli sankcionovány, se nepodařilo dohledat.

Z celkového obrazu poválečné retribuice na všech úrovních tedy vyplývá, že pokud neměli vyznamenání na svědomí žádné konkrétní zločiny (s *Čestným štítem* ovšem mnohdy naprosto nesouvisející), nepředstavovalo pro ně přijetí jediného protektorátního vyznamenání žádnou objektivní hrozbu. Justiční i správní orgány si vlastně počínaly tak, jako by vstup do nacisty zkonstruovaného protektorátního „dekoračního trojúhelníku“ neměl prakticky žádnou váhu, čímž – ať už vědomě či nikoliv – velmi výstižně reflektovaly *Čestný štít* jako právně nehmatatelnou instituci.

Takové zjištění si do značné míry protičeří s tím, jak obecně byl (a stále je) osud vyznamenaných v poválečné retribuici chápán: jako osud zprofanovaných a po zásluze tvrdě potrestaných kolaborantů. Tento rozpor je snad vysvětlitelný jen tím, že ucelené povědomí o reáliích *Čestného štítu* nikdy neexistovalo a jeho fragmenty, zachovávané se ve veřejném mínění, nejsou podloženy žádnými fakty.

7.5 *Čestný štít* ve filmu *Velký případ* (1946)

Z předchozího textu tedy vyplývá, že trpí soudobý pohled na vyznamenané často až přehnanou kritičností. Není to však jen zpětný dojem: dokazuje to i vzácná ukázka využití *Čestného štítu* v kinematografii Třetí republiky. Roku 1946, tedy ještě v době samotné retribuice, byla natočena komedie *Velký případ*³⁶⁹ (přílohy č. 50–52), jíž se stalo protektorátní vyznamenání ústřední rekvizitou a osou příběhu. Na rozdíl od mnohem pozdější doby, kdy se

³⁶⁸ *Vyšetřování činnosti pana Františka Prokopa* (9. srpna 1945). VšOA-11-8.

³⁶⁹ *Velký případ* [film]. Režie Václav Kubásek, Josef Mach. Československo, 1946, 80 min.

Čestný štít ve filmech a seriálech vzácně objevuje,³⁷⁰ je *Velký případ* bezprostřední, ač umělecky stylizovanou reakcí na dění v Protektorátu.

- Děj se odehrává na českém maloměstě Křemení a začíná situací, kdy je mlynář a předseda místní záložny Valnoha navržen na vyznamenání *Čestným štítem*. Snaží se mu všemi prostředky vyhnout, ať už přemlouváním spoluobčanů, kterým dává mouku na černo, aby jej udali, nebo tím, že na oko zpronevěří 400 000 K z vlastní záložny. Nakonec se ukryje. Velitel okupační správy města, SA-Sturmbannführer Hähne, vybere místo něj mezi šest vyznamenaných místního nadlesního. Kromě něj vyznamenaná: starosta, okresního zvěrolékaře, zemědělce, přednostu železniční stanice a kolaborantského novináře. Film dopodrobna paroduje jak udílecí ceremonii, tak následnou hostinu, na níž se Češi s Němci opijí a ztratí sebekontrolu. Ráno se jeden z udělených štítů objeví na čele tažného vola na náměstí. Rozzuřený Hähne zahájí vyšetřování a hledá, komu z vyznamenaných štít chybí. Ti si mezi sebou zbylé štíty zoufale vyměňují, aby uspokojili nacistickou kontrolu. Konec války je ale za dveřmi a situace se obrací: vyznamenaní se nakonec předhánějí v tom, kdo volovi štít připnul, aby tím dokázali svou odbojovou činnost a zachránili tak svoji pověst.

Velký případ je i přes komediální obsah postaven na velmi kvalitním zpracování nedávných dobových reálií. Dodržuje většinu pravidel, která byla dle dochovaných pramenů ve věci udílení *Čestného štítu* respektována: ať už jde o dekorování Čechům striktně z rukou německé okupační správy, o druh profese každé vyznamenané osoby (profese byly vybrány s mimořádnou přesností), o dekorační ceremonie s předáváním odznaků i dekretů, nebo o následnou bohatou hostinu. Je však důležité podtrhnout hlavně to, že jsou filmové postavy načrtnuty jako řadoví občané, kteří nebyli žádnými vyslovenými zločinci. Jako občané, kteří se pro okupační představitele stali nepřehlédnutelnými a (i kdyby jen v omezené míře)

³⁷⁰ Jedná se o dva následující příklady:

1) Postavu Achilla Nerudného zahranoou Josefem Bláhou v seriálu *Byl jednou jeden dům*. V 5. díle obdrží na samém konci války jako podnikatel spolupracující s Němci *Čestný štít* I. stupně. Pro štít si dojde do Pečkova paláce, ale po bezprostřední hádce s bratrem jej ihned sejme z kabátu a strčí do kapsy. In: *Byl jednou jeden dům* [televizní seriál]. Režie František Filip. Československo, 1974, 372 min.

2) Příhodu z filmu a stejnojmenné povídky Josefa Škvoreckého *Eine kleine Jazzmusik*. V ději je obsažena lest, pomocí níž se snaží hudebníci vylákat ze školního koncertu ředitele školy, kolaboranta Czermaka. Zfalšují proto dopis Kuratoria, který mu oznamuje, že byl údajně vybrán mezi vyznamenané *Čestným štítem*. Czermak si pro štít odjede z města a umožní tím jazzový koncert. Zároveň ale na místě udílení zjistí, že byl podveden. Děj je ahistoricky zanesen už do roku 1941, kdy ještě neexistovalo ani Kuratorium, ani *Čestný štít*.

In: *Eine kleine Jazzmusik* [film]. Režie Zuzana Zemanová-Hojdová. Česká republika, 1996, 70 min.

užitečnými. Především kvůli exponovaným a zodpovědným profesím. Někteří z vyznamenaných jsou ve filmu popsáni i jako skuteční, nejen domnělí odbojáři. Snad by se s ohledem na to všechno dalo hovořit až o zarážející scénářistické shovívavosti – nebo naopak o poměrně věrném a zdařilém popisu vyznamenaných tak, jak si je udrželi tvůrci v čerstvé paměti.

7.6 *Čestný štít* v pozdějším veřejném mínění

Zůstává proto otázkou, kdy a z jakých příčin se začal pohled na osoby vyznamenané *Čestným štítem* deformovat. Ačkoliv proto pochopitelně chybí hmatatelnější důkazy, nabízí se jako důležitý zlom samotný mocenský nástup komunistů po roce 1948. Skupina obyvatelstva, kterou v následujících letech ohraničili a definovali jako své „třídní nepřátele“, měla velmi značný průnik s těmi, co obdrželi *Čestný štít*: úředníci a politici předchozích režimů, bohatí zemědělci, průmyslníci či soukromníci. Ti všichni představovali, jak se podařilo analýzou v této práci prokázat, procentuálně velkou část držitelů *Čestného štítu*. Pro komunistické bezpečnostní složky mohlo být velmi snadné tyto osoby, pokud o jejich vyznamenaní věděly, nějakým způsobem vydírat či ovlivňovat. Této hypotéze by odpovídala také ta prostá skutečnost, že se nejdůležitější nalezené prameny k vyznamenaným osobám nalézaly u Zemského odboru bezpečnosti a sloužily StB k odhalování osob se „závadovými poznatky“.³⁷¹ Ačkoliv mohla existovat menší skupina vyznamenaných, která se v systému komunistického zřízení etablovala a nadále prosperovala (např. někteří představitelé ÚRO, kteří plynule přešli ze struktur NOÚZ a byli komunisty ušetřeni i procesu před Národním soudem),³⁷² o většině to prokazatelně platit nemohlo.

Nelibost komunistického režimu vůči vyznamenaným se mohla časem přesunout i do veřejného mínění, které ale samo o sobě ztrácelo o někdejším vyznamenaní přesnější představu. Z podskupin držitelů *Čestného štítu*, rozlišitelných ještě v retribuci, se v kolektivní paměti stávala jednodílná masa zavrženíhodných kolaborantů. Např. těmito slovy na ni vzpomínal major Československé lidové armády Josef Masařík ve své výpovědi k činnosti za okupace, při níž se jako zástupce Literárního odboru Umělecké besedy údajně 15. března 1945 dostal na jubilejní koncert do Obecního domu: „*Sedadla určená zástupcům tří odborů UB byla v páté řadě od podia, těsně za sedadly lidí vyznamenaných ,svatováclavskou orlicí*“.

³⁷¹ Inventář fondu. ABS-300.

³⁷² KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015, s. 97.

Při příchodu K. H. Franka celý sál povstal s hlasitým ‚Heil!‘ a se vztyčenými pravicemi zíral k Frankově lóži, dotud, dokud se Frank obzírající Smetanův sál a děkující za pozdrav opět neposadil. Já jsem Franka však vztyčenou pravicí nepozdravil, vydržel jsem okolní výhružné pohledy lidí Frankem a Moravcem vyznamenaných, riskuje, že mohu být zjištěn tajnými a vyveden.“³⁷³

Na jádro zkreslených informací se postupem času nabalovalo stále více a více nepřesností. Tak se např. blíže neurčitým způsobem mezi údajně vyznamenané dostali:³⁷⁴ druhorepublikový předseda vlády Rudolf Beran (ačkoliv byl v době rozdávání *Čestných štítů* ve střeženém domácím vězení a hluboké nepřítzni K. H. Franka),³⁷⁵ dirigent Václav Talich (ačkoliv o jeho dekorování neexistují žádné důkazy a on sám po válce vyznamenaní popřel)³⁷⁶ nebo fašista a někdejší kolaborant Jan Rys-Rozsévač (který byl ale v inkriminované době let 1944–1945 vězněn v koncentračním táboře Dachau).³⁷⁷ Postupem času stále kritičtější obraz *Čestného štítu* mohl být způsoben i tím, že se vytratilo povědomí dokonce i o tom, že byl určen výhradně pro protektorátní příslušníky. V pozdější, ba i současné odborné literatuře je proto připisován blíže neurčité skupině okupantů³⁷⁸ – tedy nacistům samotným. Tím nabyl „dekoráčnický trojúhelník“ *Čestného štítu* mnohem temnějších barev, než mu ve skutečnosti přísluší. A taková situace trvá doposud.

³⁷³ Osobní spis majora Josefa Masaříka (nar. 26. listopadu 1895). VHA.

³⁷⁴ HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenaní z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999, s. 32–35.

³⁷⁵ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Vyšehrad: Praha, 2011.

³⁷⁶ Jedná se o zmínku v dochovaném konceptu dopisu Václava Talicha Ivanu Herbenovi z dubna 1946: „Byla řada českých umělců, kteří v Německu za všech neblahých let klidně vydělávali. Chodí si na svobodě, já jsem byl několik let v zajištění, ač jsem v podobných případech odmítnul vydělat byť i jen jediný haléř. Byli lidé, kteří podpisem stvrdili vyloučení p. prezidenta z národního společenství, já mezi nimi nejsem, ale proč proboha se u jedněch najde tolik polehčujících okolností, kdežto druhým se předpisuje neoblomné hrdinství do všech důsledků? **Orlíci mě Němci za věrné služby nevyznamenali**, od 31. srpna 1944 (ač nejprve byl uvolněn orchestr a později celé Národní divadlo) byl jsem jimi z umělecké práce vyřazen a jejich rozhodnutí převzala pak obnovená republika, zdokonalivši ho tím, že mě přestala vyplácet plat, zajistila si mě na Pankrác, naučila mne mýt záchody a podlahy, poštovní správa mně odejmula ihned telefon a národní výbory ve Slapech a v Berouně si pospíšily zajistit část mého majetku >>ve prospěch státu<<, jak zní úřední formule.“ In: KUNA, Milan. *Václav Talich: šťastný i hořký úděl dirigenta*. Academia: Praha, 2009, s. 908–909.

³⁷⁷ PEJČOCH, Ivo. *Armády českých politiků*. Svět křidel: Cheb, 2009, s. 114.

³⁷⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018, s. 393.

8 Epilog: Socialistické Československo a jeho nová dekorační kultura

Ačkoliv skončil *Čestný štít* spolu s poválečnou retribucí v propadlišti dějin, o jeho samotném konceptu to říci nelze. Jak Třetí republika, tak ani pozdější komunistický režim se nástroje civilních řádů a vyznamenání už nedokázaly vzdát. Nedá se samozřejmě hovořit byt' jen o volném pokračování dekorací nacionálního socialismu (po roce 1945, resp. 1948, byla vzorem především dekorační kultura sovětská), přesto je podobnost, s níž se u forem nových dekorací, u udílecích ceremonií a jejich propagandistické interpretace setkáváme, až zarážející. Napovídá, že se jedná o ten samý nástroj disciplinace a odměňování bez ohledu na formu socialismu, kterému právě sloužil.

Poválečné dekorace ČSR a ČSSR byly na rozdíl od *Čestného štítu* postaveny na dobrý právní základ a systém „dekoračního trojúhelníku“ československé socialistické společnosti fungoval mezi hranami mnohem stabilnějšími, než jaké se pod tlakem totální války vyskytovaly v dřívějším Protektorátu. Jak délka komunistického režimu, tak jeho masivní působení na společnost zapříčinily, že byl nárůst řádů a vyznamenání tohoto období exponenciální.

Éra civilních socialistických dekorací začala ještě v období prezidentských dekretů, když byly v tom ze 12. října 1945, *o vyznamenáních za zásluhy o výstavbu státu a za vynikající pracovní výkony*, založeny první odznaky udílené za činnosti hospodářského rázu.³⁷⁹ Je zajímavé, že se vedle odznaků v tom samém dekretu jako o dalších formách vyznamenání hovoří o čestném titulu *Hrdina práce*, putovní standartě *Hrdinům práce* nebo čestné standartě *Bojovníkům práce* – ani pozdější komunistický režim se podobných rekvizit nevzdal. Vládním nařízením č. 265 ze dne 14. prosince 1948 rozšířil spektrum dosavadních dekorací a založil kategorii putovních praporců *Hrdinů*, *Bojovníků* a *Úderníků práce*, které byly speciálně určeny pro pracovní kolektivy.³⁸⁰

³⁷⁹ Dekret presidenta republiky ze dne 12. října 1945, *o vyznamenáních za zásluhy o výstavbu státu a za vynikající pracovní výkony*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

³⁸⁰ <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=265&r=1948>

Na vyznamenávání kolektivů lze v československé dekorační kultuře narazit sice už dříve, jedná se ale o naprosto výjimečné případy – např. udělování *Československého válečného kříže* válkou postiženým městům Bělehrad, Kragujevac a Šabac v roce 1926. In: *Vyznamenání měst Bělehrad, Kragujevac a Šabac: odevzdání odznaků*. AMZV, fond ZÚ Jugoslávie 1918–1939, karton č. 40.

Skutečně ucelený systém komunistických řádů a vyznamenání vznikl ale až roku 1951. Značí milník už zcela nezastírané sovětské inspirace, jak odhalují ostatně i prameny tehdejšího Ministerstva vnitra: „*Cílem nové úpravy bylo zavést jednak jednotnou soustavu řádů a vyznamenání, do níž by byla pojata i vyznamenání pracovní, a přizpůsobit tento systém systému, platnému v Sovětském svazu. [...] Při příležitosti založení nových řádů a vyznamenání se vláda zároveň usnese, že dosud založená čs. vyznamenání a čestná uznání – s výjimkou Řádu Bílého lva, který i nadále podle dosavadních předpisů bude spravovat Kancelář prezidenta republiky – nebudou již nadále udělována.*“³⁸¹ Průvodním jevem tohoto vývoje se stalo i definitivní vytlačování legionářské dekorační kultury z veřejného prostoru a armády – nošení legionářských vyznamenání bylo počátkem roku 1950 nařízením Ministerstva národní obrany zakázáno.³⁸²

Zákonem č. 30/1951 Sb., *kterým se zakládají řády a vyznamenání a upravuje udělování čestného titulu ‚Hrdina práce‘*,³⁸³ byla završena snaha vygenerovat zcela novou skupinu dekorací, která by odpovídala „*lidově demokratickému zřízení Československé republiky. Jak známo se při zakládání našich dřívějších řádů a tzv. čestných odznaků přihlíželo k západním vzorům a k potřebám buržoasního státu. Potřebujeme nyní soustavu vyznamenání, která bude nástrojem budování socialismu a která bude pracovní kolektivy i jednotlivce povzbuzovat k zvýšení budovatelského úsilí.*“³⁸⁴ Počínaje 3. dubnem 1951 tak přibyly do tuzemské dekorační kultury: *Řád socialismu, Řád republiky, Řád práce, Vyznamenání za zásluhy o výstavbu* nebo *Vyznamenání za vynikající práci*. Rozšiřující se množství těchto kategorií se ale až do definitivního konce komunistického režimu nezastavilo, nakonec jich zahrnovalo několik desítek.³⁸⁵ Nejsou však už předmětem této práce. S jejich vznikem byl dovršen pravý opak toho, jak k nástroji dekorací přistupovala První republika.

³⁸¹ *Informace pro soudruha ministra o nových rádech a vyznamenáních* (1951). NA-850-2387-739.

³⁸² Směrnice č. 17/1950, *Nošení řádů, vyznamenání a pamětních odznaků*. In: Věcní věstník Ministerstva národní obrany, roč. 1950, č. 4, 14. ledna 1950, s. 13.

³⁸³ <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=30&r=1951>

³⁸⁴ Návrh ÚV KSČ k řádům a vyznamenáním (28. března 1950). NA-850-2467-836.

³⁸⁵ Do oficiální encyklopedie se roku 1980 dostalo celkem 42 aktivně udílených řádů a vyznamenání ČSSR, ačkoliv ne každá z nich spadala do kategorie faleristiky. In: PULEC, Vladivoj. *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. SNTL: Praha, 1980, s. 9–11.

Závěr

Náplní předložené diplomové práce se stalo zpracování tématu, které se nachází na periférii obou vědeckých oborů, do nichž spadá – na periférii historiografie a pomocných věd historických. Metodologickou nouzi, s níž byla tato situace spojena, jsem se rozhodl řešit vlastními silami a konstrukcí metodiky, která je na jednu stranu inspirována dílčími historicko-antropologickými a sociologickými teoriemi, na straně druhé pak širokou škálou pramenů, které s řády a vyznamenáními, jež souhrnně nazývám jako dekorace, blíže či vzdáleněji souvisejí.

Sociální vztahy, které tyto prameny odrážejí, byly v konstrukci výsledné metody „dekorálního trojúhelníku“ přiděleny třem základním subjektům, které se zdají být součástí procesu založení a udělení kterékoli dekorace. Jedná se o **dekorujícího, dekorovaného a publikum**. Veškeré historicky doložitelné činy, rozhodnutí a události, které jsou s dekoracemi spojené, by mělo být možné převést na tuto konstrukci a pomocí ní následně vysvětlit, z jakých příčin byla konkrétní dekorace založena, kdo byl její cílovou skupinou a proč si vysloužila takový společenský úspěch nebo takový odsudek, s jakým se nakonec setkala. Jinými slovy: historická a společenská úloha každé dekorace vyvěrá mezi těmito třemi činiteli, z vůle těchto činitelů a pro tyto činitele.

V další části práce jsem se následně snažil všechny tři hrany identifikovat u civilních vyznamenání napříč dějinami českých zemí 19. a 20. století. Výsledek tohoto úsilí ukázal, že byl vztah české společnosti k dekorační kultuře napříč moderními dějinami hluboce ambivalentní. Před nabytím československé samostatnosti nebyly dekorace Rakouska-Uherska naplněny zdejším zemským či národním, nýbrž výhradně dynastickým obsahem. Českou společností proto nebyly přijaty za své. Roku 1918 se tato tendence nepřelila do snahy tento stav napravit, ale dekorační kulturu jako takovou ve jménu demokracie a rovnosti potříit. Ačkoliv se postupem 20. a 30. let objevily snahy o nápravu tak nízké tolerance, neměly mimo založení *Řádu Bílého lva*, udělovaného navíc jen cizincům, žádný výrazný úspěch.

Zhroucení československé státnosti a založení protektorátu Čechy a Morava vedlo ke střednědobé ztrátě většiny prvků tuzemské samostatnosti, včetně dosud existujících státních vyznamenání. Nacisté, kteří v samotném Německu vytěžili nástroj dekorací ve službách vlastní ideologie do nejzazších mezí, však brzy pochopili, že by jim stejný prostředek mohl posloužit i v českomoravském prostoru. Když se postupem války zdejší průmysl vyčerpával a aktivismus vyhasínal, rozhodli se nástroj dekorací, jehož potenciál však v českém prostředí neznali a nedokázali jej odhadnout, skutečně oživit.

Tím vznikl paradox spočívající v tom, že se obdobu státního vyznamenání snažily v Protektorátu založit ty síly, které vždy popíraly jeho autonomii. Německé okupační úřady si z počátku proto ani nevěděly rady s tím, jak takovou dekoraci nastavit. Mohly se vydat všehovšudy trojí cestou:

- 1) zavést v Protektorátu vyznamenání určená přímo pro říšské příslušníky (což ale naráželo jak na právní překážky, tak vlastní rasové předsudky nacistů)
- 2) zavést v Protektorátu vyznamenání určená pro cizince (což by však Čechách a Moravě propůjčilo nacisty odmítaný prvek zahraničního, tj. suverénního útvaru)
- 3) vytvořit pro Protektorát vyznamenání samostatné (což však opakovalo negativa 2. bodu a otevíralo další otázky – např. čím jménem by měla být taková dekorace udílena, zda jménem Hitlerovým, protektorovým nebo Háchovým, nebo kdo by měl mezi vyznamenané spadat, zda pouze protektorátní příslušníci jako etničtí Češi nebo také Němci zde usazení).

Ani jedna z těchto možností nebyla plně kompatibilní s nacistickým světovým názorem. Odpověď našel roku 1944 nakonec K. H. Frank, teprve nedávno jmenovaný do pozice státního ministra pro Čechy a Moravu. Neortodoxním způsobem si z výše jmenovaných možností vybral jen dílčí prvky a vytvořil na jejich základě *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava se svatováclavskou orlicí*. Dekoraci, která sice budila dojem státního vyznamenání, nebyla však zároveň schopna podpořit myšlenku autonomie a právní subjektivity Protektorátu. Jak toho K. H. Frank docílil? Jednoduše tím, že *Čestný štít* nezmínil v žádném zákoně, nevytvořil jeho stanovy, matriku vyznamenaných, a do jeho čela jako autoritu nepostavil nikoho jiného nežli sám sebe. Tím vytvořil hybridní dekoraci, která postrádala většinu prvků toho, co faleristika, historiografie i právní věda chápou za normálních okolností pod pojmem státního vyznamenání.

Splnil *Čestný štít* zamýšlený účel? Stal se nástrojem resuscitace českého aktivismu a pracovního nasazení pro Říši? Struktura „dekoračního trojúhelníku“ se ukázala být v sociálních akcích a reakcích vyvolaných založením tohoto vyznamenání veskrze dobře patrná a napovídá, že selhalo. Příčin bylo nejspíše několik: jak příliš pozdní založení (4. červen 1944), tak ten fakt, že Češi nepovažovali autoritu okupačních orgánů za dostatečně legitimní k tomu, aby státní vyznamenání udílela a oni je od ní přijímali. S blížícím se koncem války navíc čekali na její kýžený pád a pokud to bylo možné, snažili se vyvarovat užší a viditelné spolupráci s budoucími poraženými.

Jak se podařilo analýzou pramenů zjistit, bylo vyznamenaných protektorátních příslušníků nakonec odhadem asi 2000. Ocitli se mezi nimi z velké části čeští činitelé

protektorátní správy a politiky, zároveň ale také zemědělci, podnikatelé a dělníci, kteří (alespoň zdánlivě) pokračovali i přes nepříznivý vývoj války v každodenní kolaboraci s německou válečnou mašinerií, pro kterou byli různým způsobem užiteční. Alespoň to vyplývá ze statistického zpracování čerstvě objevených originálních podkladů, které doposud nikdo v žádném výzkumu nezohlednil. Ačkoliv se mezi držiteli *Čestného štítu* vyskytli také později tvrdě odsouzení kolaboranti, nedá se říci, že štít získávali většinou oni nebo že jej získávali na základě činů, za něž byli posléze v první řadě trestáni. Většina vyznamenaných se dostala do nezáviděníhodné pozice: na jedné straně se neodvažovali *Čestný štít* odmítnout, na straně druhé jej zamlčovali a skrývali před veřejností, která si mohla německé pocty vyložit různými způsoby.

Jakékoliv spojení s odznaky *Čestného štítu* bylo zahanbující pro jejich tvůrce i nositele. Většinou se proto tyto osoby snažily s blížícím se koncem války zahladit stopy, které je s vyznamenáním vázaly. I přesto, že bylo zpracování takového tématu z těchto důvodů mimořádně těžké, podařilo se odhalit větší množství dosud neobjevených nebo špatně interpretovaných skutečností:

- Mimořádná kvalita provedení *Čestných štítů* i jejich dekretů si vyžádala práci vysoce kvalifikovaných českých výtvarníků a uměleckých řemeslníků, o jejichž identitě nebylo dosud nic známo. V rámci této práce se podařilo odhalit, že na dekretech spolupracovali etablovaní akademičtí umělci formátu Karla Vika nebo Vladimíra Silovského a že se přinejmenším část z nich tiskla v turnovské tiskárně *Müller a spol.*
- O poznání méně úspěšné bylo pátrání po autorech a výrobcích odznaků *Čestného štítu*, jež byly vyráběny z vysoce (na válečné poměry až nezvykle) kvalitního stříbra. Okruh možných zhotovitelů se podařilo alespoň omezit na tuzemský prostor a vyjádřit kvalifikovaný odhad, že se jednalo o firmu *Karnet & Kyselý*, zdaleka nejprofesionálnější podnik s řádovými odznaky a vyznamenáními na našem území.
- Výzkumem dobového tisku bylo pak zjištěno, že byl *Čestný štít* protektorátním příslušníkům udělován vždy symbolicky z rukou německého okupačního úředníka. Jinými slovy: z rukou německých do rukou českých, což vyjadřovalo hierarchii jdoucí daleko za „dekorační trojúhelník“ a zosobňující i okupaci samotnou.

Poslední část práce se zabývala odrazem *Čestného štítu* v poválečné retribuci. Navzdory očekávání se v případech vyznamenaných osob ukázalo, že jim za samotné přijetí štítu nehrozil žádný konkrétní postih. Na všech úrovních retribuce se jejich pozice setkala s překvapivým pochopením a nelze konstatovat ani to, že by štít brali soudci v potaz jako přitěžující okolnost. Ať už z toho důvodu, že chápali nevyhnutelnost přijetí *Čestného štítu*,

nebo proto, že představoval právně nehmatatelnou instituci, nebylo držení tohoto vyznamenání stíhatelné a pokud nebyla daná osoba kvůli ničemu dalšímu vyšetřována, mohla se považovat za bezúhonnou. Pokud se mezi držiteli *Čestného štítu* přesto vyskytli zločinci a udavači později odsouzení k dlouholetému vězení nebo k smrti, vyznamenání na tom nemělo žádný prokazatelný vliv. Oproti ostatním činnostem dané osoby byl *Čestný štít* vyšetřovateli a soudci pochopitelně považován za podružnost.

Práce ve svém epilogu nakonec vyústila v bilanci pozdějších dekorací, které se staly rekvizitami československého socialismu inspirovaného v Sovětském svazu. Široká inflace těchto řádů a vyznamenání napovídá, že se stala stejně jako v zemi své předlohy průvodním jevem totalitní přestavby společnosti, v níž bylo třeba pomocí veškerých dostupných prostředků zviditelnit osoby pro režim užitečné nebo podpůrné. To samé ovšem platilo už o nacistickém Německu: z této příčiny lze *Čestný štít* na našem území považovat nejen za první tuzemskou moderní civilní dekoraci s charakterem státního vyznamenání, ale také za inkubační stádium dekorací socialistických, které sice do samotného Protektorátu z Třetí říše prosákly právě a jen ve formě *Čestného štítu*, po roce 1945, resp. 1948 se však dočkaly nepřerušeno rozkvětu pod tíhou kolektivismu, který si s sebou přinesl průvodní znaky, jaké zde však ve skutečnosti byly už dříve přítomny.

Seznam použitých pramenů a literatury³⁸⁶

1. Prameny:

a) archivní prameny:

Národní archiv:

- Fond č. 657 *Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě*
Fond č. 850 *Ministerstvo vnitra II – tajné*
Fond č. 916 *Inspektor uniformované protektorátní policie*
Fond č. 925 *Národní soud*
Fond č. 1005 *Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě*
Fond č. 1322 *Fotoarchiv K. H. Franka*
Fond č. 1464 *Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu*
Fond č. 1799 *Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě*
Fond č. 2093 *Puncovní úřad*

Archiv bezpečnostních složek:

- Fond S *Sbírka různých písemností*
Fond č. 44 *Veřejná osvětová služba*
Fond č. 300 *Zemský odbor bezpečnosti Praha*
Fond č. 304 *Různé bezpečnostní spisy po roce 1945*

Archiv Národního technického muzea:

- Fond č. 741 *Anýž Franta, závod pro uměleckoprůmyslové práce kovové v Praze*

Archiv Kanceláře prezidenta republiky:

- Fond č. 1 *Kancelář prezidenta republiky*

Archiv Ministerstva zahraničních věcí:

- Fond *Zahraniční úřad Jugoslávie 1918–1939*

Literární archiv Památníku národního písemnictví:

- Fond č. 1514 *Silovský Vladimír*

Státní okresní archiv Benešov:

- Fond č. 179 *Archiv obce Týnec nad Sázavou*

Vojenský historický ústav:

- Sbírka *faleristiky a drobné plastiky*

Vojenský historický archiv:

- Sbírka *osobních karet příslušníků Vládního vojska*
Sbírka *vojenských osobních spisů*

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů:

- Fond č. 11 *Ústřední rada odborů – Čestný soud, Praha*

³⁸⁶ Překlady pramenů a literatury, které jsou v němčině a angličtině, provedl autor osobně. Drobné citace latinské pocházejí z podkladů pro seminář světových středověkých dějin, který v akad. roce 2013/14 vedl na FF UK doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Soukromý archiv:

Pozůstalost Karla Vika (1883–1964) ve vlastnictví Ing. Mileny Jeřábkové

b) publikované prameny:

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Jan Leichter: Praha, 1937.

ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945–1972)*. Atlantis: Brno, 1992.

DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen im Dritten Reich*. E.O. Erdmenger & Co.: Berlin, 1939.

DOEHLE, Heinrich. *Die Orden und Ehrenzeichen des Grossdeutschen Reichs*. Berliner Buch- und Zeitschriften-Verlag: Berlin, 1941.

FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský & Moravec: Praha, 2016.

FUSEK, Jaroslav. *Provinění proti národní cti*. Linhart: Praha, 1946.

KOL. AUTORŮ. *Ottův slovník naučný* [sv. 6]. Jan Otto: Praha, 1893.

McGUIRE, William – HULL, Richard. *C. G. Jung Speaking: Interviews and Encounters*. Princeton University: Princeton, 1977.

MORAVEC, Emanuel. *Projev ministra Emanuela Moravce na kongresu Unie národních novinářských svazů 10.-12. dubna 1942 v Benátkách*. Orbis: Praha, 1942.

PERTZ, Georg Heinrich (edd.). *Monumenta Germaniae Historica* [sv.1]. Hannover, 1826.

PERTZ, Georg Heinrich (edd.). *Monumenta Germaniae Historica* [sv.2]. Hannover, 1829.

Reinhard Heydrich: 7. März 1904–4. Juni 1942. Ahnenerbe Stiftung Verlag: Berlin, 1942.

Rechtsextremismus: Symbole, Zeichen und verbotene Organisationen. Bundesamt für Verfassungsschutz: Berlin, 2018.

Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis separatim editi. Hannover, 1895.

Seznam platných a výběr neplatných puncovních značek na území České republiky. Puncovní úřad: Praha, 2017.

STACH, Jindřich. *Provinění proti národní cti*. ZÁŘ: Brno, 1946.

c) právní normy:

Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, *o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

Dekret presidenta republiky ze dne 12. října 1945, *o vyznamenáních za zásluhy o výstavbu státu a za vynikající pracovní výkony*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

Dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945, *o trestání některých provinění proti národní cti*. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1945.

Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 7. April 1933. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1933.

Durchführungsverordnung über die Gewährung von Ehestandsdarlehen (ED-DBO). Vom 20. Juni 1933. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1933.

Ergänzungsgesetz zum Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 15. Mai 1934. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1934.

Verordnung zur Ausführung des Gesetzes über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 14. November 1935. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1935.

Gesetz über Titel, Orden und Ehrenzeichen. Vom 1. Juli 1937. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1937.

Verordnung des Führers und Reichskanzlers über die Stiftung des Ehrenkreuzes der Deutschen Mutter. Vom 16. Dezember 1938. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1938.

Polizeiverordnung über die Kennzeichnung der Juden. Vom 1. September 1941. In: Reichsgesetzblatt I. Reichsverlagsamt: Berlin, 1941.

Zákon č. 61/1918 Sb., *jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní knihtiskárna v Praze: Praha, 1918.

Zákon č. 243/1920 Sb., *kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1920.

Zákon č. 362/1922 Sb., *jímž se zřizují Československý řád Bílého lva a Československá medaile Bílého lva.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1922.

Zákon č. 120/1930 Sb., *jímž se mění stanovy Československého řádu Bílého lva a Československé medaile Bílého lva.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1930.

Zákon č. 268/1936 Sb., *o rádech a titulech.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1936.

Zákon č. 269/1936 Sb., *o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením.* In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1936.

Zákon č. 75/1939 Sb., *Výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava.* In: Sbíрка zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Státní tiskárna v Praze: Praha, 1939.

Směrnice č. 17/1950, *Nošení řádů, vyznamenání a pamětních odznaků.* In: Věcní věstník Ministerstva národní obrany, roč. 1950, č. 4, 14. ledna 1950, s. 13.

d) periodický tisk:

A-Zet. Praha: roč. 17, č. 138, 13. července 1944, III. vydání.

Böhmen und Mähren. Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944.

České slovo. Moravská Ostrava: roč. XVI, č. 84, 25. března 1944.

Českomoravský rolník. Praha: roč. III, č. 31, 4. srpna 1944.

Die Woche. Berlín: č.3/1940, 17. ledna 1940.

Hilf mit! Illustrierte deutsche Schülerzeitung. Berlín: č. 5/1940, únor 1940.

Kamarádství. Praha: roč. 13, č. 9, listopad 1944.

Lidé práce. Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944.

Lidové noviny. Brno: roč. 31, č. 242, 16. května 1923.

Lidové noviny. Brno: roč. 32, č. 78, 13. února 1924.

Lidové noviny. Brno: roč. 37, č. 615, 7. prosince 1929.

Lidové noviny. Brno: roč. 38, č. 370, 25. července 1930.

Lidové noviny. Brno: roč. 52, č. 154, 6. června 1944.

Lidové noviny. Brno: roč. 52, č. 228, 19. srpna 1944.

Palcát. Tábor: roč. 3, č. 5, 18. května 1945.

Signal. Berlín: roč. 4, č. 4/1943 v němčině.

Signal. Berlín: roč. 4, č. 16/1943 v němčině.

Signal. Berlín: roč. 4, č. 20/1943 v němčině.

Výtvarné umění. Praha: roč. V, č. 10, 1955.

Zteč. Praha: roč. III, č. 21, 2. listopadu 1944.

e) filmové prameny:

Byl jednou jeden dům [televizní seriál]. Režie František Filip. Československo, 1974, 372 min.

Die Deutsche Wochenschau Nr. 755 [filmový týdeník]. Německo, 22. března 1945, 10 min.

Eine kleine Jazzmusik [film]. Režie Zuzana Zemanová-Hojdová. Česká republika, 1996, 70 min.

Údolí včel [film]. Režie František Vlácil. Československo, 1967, 96 min.

Velký případ [film]. Režie Václav Kubásek, Josef Mach. Československo, 1946, 80 min.

2. Odborná literatura:

- BLAHOŠ, Jaroslav. *Čestná legie: od Napoleona do 21. století*. Triton: Praha, 2015.
- BRYANT, Chad. *Praha v černém: nacistická vláda a český nacionalismus*. Argo: Praha, 2012.
- CIGLBAUER, Jan. *Hrdelní případy Mimořádného lidového soudu České Budějovice*. Academia: Praha, 2018.
- ČERVINKA, František. *Česká kultura a okupace*. Torst: Praha, 2002.
- DEJMEK, Jindřich (edd.). *Československo: dějiny státu*. Libri: Praha, 2018.
- DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích; nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Dokořán: Praha, 2003.
- EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí*. Mladá fronta: Praha, 2016.
- FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky: Vyznamenání členských zemí Evropské unie*. Naše vojsko: Praha, 2009.
- FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost*. Filosofia: Praha, 2005.
- FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: Praha, 2010.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2006.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b*. Paseka: Praha – Litomyšl, 2007.
- GEBHART, Jan. *Dopady totálního válečného nasazení na život protektorátního obyvatelstva ve druhé polovině roku 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 83–97.
- HAIMANN, Petr. *Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505-2005)*. Libri: Praha, 2006.
- HÁJKOVÁ, Dagmar – HORÁK, Pavel – KESSLER, Vojtěch – MICHELA, Miroslav (edd.). *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Academia: Praha, 2018.
- HAVRÁNEK, Jan – POUSTA, Zdeněk. *Dějiny Univerzity Karlovy IV (1918-1990)*. Karolinum: Praha, 1998.
- HEINC, Zdeněk – KOUNOVSKÝ, Josef – BAUMRUK, Vlastimil. *Vyznamenání z doby nesvobody 1939–1945*. Česká numismatická společnost: Praha, 1999.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H & H: Jinočany, 1997.

- HLAVÁČEK, Ivan. *Pomocné vědy historické a jejich postavení v současné historiografii*. In: Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica, 1/1996. Karolinum: Praha, 1997.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*. Lidové noviny: Praha, 2005.
- HNÍZDO, Vlastislav. *Sto let turnovského knihtisku*. UNIPRESS: Turnov, 2011.
- HRDÝ, Josef L. *Aplikace českého heraldického lva na vyznamenáních*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 13/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 637–652.
- JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 14/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 719–726.
- JEDLIČKA, Roman – SEDLÁK, Ladislav. *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava: doplněk*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, V. řada, 16/2011. Klub faleristů: Brno, 2011, s. 814–818.
- JEDLIČKA, Roman – VYSKOČIL, Jaroslav. *Návrhy Řádu Bílého lva z období Protektorátu*. In: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, s. 238–246.
- JÜRGENS, Zuzana – KOPÁČ, Radim. *Státní cena za literaturu 1920-2015 & Státní cena za překladatelské dílo 1995-2015*. Ministerstvo kultury České republiky: Praha, 2015.
- KARÁSEK, Martin – KOZÁK, Jaroslav. *Slovenské vyznamenania a odznaky 1938-1945*. Kozák-Press: Martin, 2013.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první: vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Libri: Praha, 2000.
- KEIPER, Gerhard – KRÖGER, Martin. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871-1945* [sv. 2]. Ferdinand Schöningh: Paderborn, München, Wien, Zürich, 2005.
- KILLY, Walther – KÜHLMANN, Wilhelm. *Literaturlexikon: Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes* [sv. 4]. Walter de Gruyter: Berlin, 2009.
- KIRCHNER, Heinz – THIEMANN, Hermann-Wilhelm – LAITENBERGER, Birgit. *Deutsche Orden und Ehrenzeichen*. Carl Heymanns Verlag KG: Köln, Berlin, Bonn, München, 1997.
- KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015.
- KOKOŠKA, Stanislav. *Nacistická okupační politika v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1944*. In: *Válečný rok 1944 v okupované Evropě a v Protektorátu Čechy a Morava*. Ústav pro studium totalitních režimů: Praha, 2015, s. 70–82.
- KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. Elka Press: Praha, 2006.

- KONČELÍK, Jakub: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003.
- KOUNOVSKÝ, Josef – STANĚK, František. *Dekorace a odznaky v období ohrožení Československa (1935-1939)*. Česká numismatická společnost: Praha, 2007.
- KSANDR, Karel. *Josef Zitek*. Národní divadlo v Praze: Praha, 2009.
- KUNA, Milan. *Václav Talich: šťastný i hořký úděl dirigenta*. Academia: Praha, 2009.
- KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946)*. Argo: Praha, 2012.
- KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK, Dušan. *Obžalována je vláda*. Themis: Praha, 1999
- LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Libri: Praha, 1995.
- MACINTYRE, Alasdair. *Ztráta ctnosti*. Oikoymenh: Praha, 2004.
- MĚŘIČKA, Václav August. *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*. Dausien: Haunau/M., 1990.
- MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.): *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Praha: Scriptorium, 2000.
- MOHN, Volker. *Nacistická kulturní politika v Protektorátu*. Prostor: Praha, 2018.
- MOLL, Martin: „*Führer-Erlasse*“ 1939-1945. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 1997.
- OSOLSOBĚ, Petr. *Umění a ctnosti*. Barrister & Principal: Brno, 2013.
- OTÁHALOVÁ-ČERVINKOVÁ, Milada (ed.): *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943 (I). Vztahy mezinárodní diplomacie k politice československé emigrace na západě*. Academia, Praha 1966.
- PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše I*. Kozák Press: Martin, 2007.
- PAVLÍK, Svetozár. *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše II*. Oxo Group a.s.: Ostrava, 2009.
- PEJČOCH, Ivo. *Armády českých politiků*. Svět křídel: Cheb, 2009.
- PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche*. Ullstein Verlag: Frankfurt a. M., 1989.
- POKORNÁ, Alevtina – HOFMAN, Petr – STEHLÍK, Eduard. *Československá armáda v letech 1918–1938*. Federální ministerstvo obrany ČSFR: Praha, 1991.
- PULEC, Vladivoj. *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*. SNTL: Praha, 1980.
- RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Karolinum: Praha, 1997.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Vyšehrad: Praha, 2011.

SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010.

SCHWARZENBERG, Karel. *Heraldika*. Vyšehrad: Praha, 1941.

SOBOTA, Emil. *Co to byl protektorát*. Kvasnička a Hampl: Praha, 1946.

TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex*. Prostor: Praha, 2014.

WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost*. Mladá fronta: Praha, 1997.

WERNITZ, Frank. *Das Eiserne Kreuz: 1813–1870–1914. Geschichte und Bedeutung einer Auszeichnung*. Militaria: Wien, 2013.

ZELENÝ, Jan. *Chladné zbraně Československa 1918–1953*. Zelený a Šmejkal: 2013.

ŽITNÝ, Radek. *Herci a herečky před soudem*. Petrklíč: Praha, 2004.

ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal. *Nobilitas iudaeorum: Židovská šlechta střední Evropy v komparativní perspektivě*. Agentura Pankrác: Praha, 2017.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Agentura Pankrác: Praha, 2006.

3. Internetové zdroje:³⁸⁷

https://filatelie-klim.com/cz/detail/cestny-stit-protektoratu-cechy-a-morava-_fa9116

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf>

<http://gmic.co.uk/topic/63702-mussert-cross/>

<http://www.documentarchiv.de/wr/wrv.html>

https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/3_menova_politika_v_obdobi_okupace/2_menova_politika_v_obdobi_protektoratu/index.html

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/zrcadlo-zidu-antisemitska-kniha-karla-relinka/>

https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/cs_rbl.pdf

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0004_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2795_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2301_00.htm

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062006.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062007.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062008.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/062schuz/s062009.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/063schuz/s063001.htm>

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=265&r=1948>

³⁸⁷ Poslední přístup: 1. srpna 2019.

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=30&r=1951>

<http://www.medal-medaille.com/bravery-loyalty-cross-quisling-cross-political-issue-tapper-korset-politisk-utgave-1944-p-5378.html>

https://www.rozhlas.cz/devitky/1939/_zprava/553715

https://www.vddm.de/nachrichten_adlerschild_des_deutschen_reiches.html

<http://www.vyznamenani.net/?p=1551>

4. Archiv autora:

E-mailová komunikace s Ivanem Houskou, spolumajitelem pasířství Houska & Douda, ze dne 9. května 2017.

E-mailová komunikace s Lucií Večerníkovou z NG Praha ze dne 18. října 2018.

Telefonní komunikace s Milánem Dupaničem z České numismatické spol. ze 14. listopadu 2018.

Telefonní komunikace s Ing. Františkem Staňkem ze Spol. přátel drob. plastiky z 15. listopadu 2018.

5. Zdroje příloh:³⁸⁸

č. 1: Archivní prameny:

ABS-S-7-2.

ABS-44-115-11 (22-23).

ABS-300-36-5.

ABS-304-119-9.

AKPR-1-1300-229.

NA-850-3436-362.

NA-916-160.

NA-925-463-1-2.

NA-925-466-7.

NA-1464-1185-110-12/10.

VšOA-11-10-18/1-7.

SOkA Benešov: fond č. 179 - Městská kronika 1923–1949.

SOkA České Budějovice: fond ONV Čes. Bud., Bezp. referát, sig. III/6.

³⁸⁸ Poslední přístup pro internetové zdroje příloh: 1. srpna 2019.

Prameny a odborná literatura:

BLODIGOVÁ, Alexandra (ed.). *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Matfyzpress: Praha, 2007.

ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945–1972)*. Atlantis: Brno, 1992.

JAROŠOVÁ, Markéta. *Professori Josef Cibulka Ad Honorem*. Togga: Praha, 2009.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti: "Malá retribuce" v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia: Praha, 2015.

MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.). *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Scriptorium: Praha, 2000.

Periodický tisk:

Českomoravský rolník (roč. 1944), *Kamarádství* (roč. 1944), *Lidé práce* (roč. 1944), *Osvěta* (roč. 1944), *Zteč* (roč. 1944).

- č. 2: NA-1005-551-I-2a 2045.
- č. 3: NA-1464-1179-110-12/4.
- č. 4: MÍŠKOVÁ, Alena – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.): *Josef Pfitzner a protektorátní Praha v letech 1939-1945* [sv. 1]. Praha: Scriptorium, 2000, s. 192.
- č. 5: FRANK, Karl Hermann. *Zpověď*. Toužimský&Moravec: Praha, 2016, s. 222–223.
- č. 6: <http://www.romancoins.info/MilitaryEquipment-grave.html>
- č. 7: SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 428.
- č. 8: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, VI. řada, 8/2014. Klub faleristů: Brno, 2014, obal čísla.
- č. 9: <https://www.kuenker.de/ru/archiv/stueck/58340>
- č. 10: https://www.livebid.cz/auction/aurea_90/detail/976
- č. 11: SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.
- č. 12: *SIGNUM: zpravodaj klubu faleristů v Brně*, II. řada, 9/1995. Klub faleristů: Brno, 1995, obal čísla.
- č. 13: SCHARFENBERG, Gerd – THIEDE, Günter. *Lexikon der Ordenskunde*. Battenberg: Regenstauf, 2010, s. 445.
- č. 14: NEUGEBAUER, Karl-Volker (ed.). *Grundkurs deutsche Militärgeschichte* [sv. 2]. Oldenbourg Verlag: München, s. 221.
- č. 15: https://www.dhm.de/archiv/ausstellungen/hitler-und-die-deutschen/en/die_deutsche_gesellschaft_im_krieg.html
- č. 16: <https://ehrenkreuz.com/eisernes-kreuz-1939/>

- č. 17: <https://ehrenkreuz.com/eisernes-kreuz-1939/>
- č. 18: Archiv autora.
- č. 19: Archiv autora.
- č. 20: <https://www.skanfil.no/LotDetail?l=LOT%2F1393950>
- č. 21: <https://www.emedals.com/netherlands-nsb-a-nsb-mussert-bravery-cross-with-case>
- č. 22: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 23: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 24: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 25: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 26: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 27: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 28: *Seznam platných a výběr neplatných puncovních značek na území České republiky.* Puncovní úřad: Praha, 2017, s. 19.
- č. 29: https://filatelie-klim.com/cz/detail/cestny-stit-protectoratu-cechy-a-morava-_fa9116
- č. 30: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 31: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 32: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 33: NA-925-1394-H9
- č. 34: VHÚ Lešany: Sběrka faleristiky a drobné plastiky.
- č. 35: HNÍZDO, Vlastislav. *Sto let turnovského knihtisku.* UNIPRESS: Turnov, 2011, s. 8.
- č. 36: HNÍZDO, Vlastislav. *Sto let turnovského knihtisku.* UNIPRESS: Turnov, 2011, s. 18.
- č. 37: Pozůstalost Karla Vika (1883–1964) ve vlastnictví Ing. Mileny Jeřábkové.
- č. 38: Pozůstalost Karla Vika (1883–1964) ve vlastnictví Ing. Mileny Jeřábkové.
- č. 39: Pozůstalost Karla Vika (1883–1964) ve vlastnictví Ing. Mileny Jeřábkové.
- č. 40: Pozůstalost Karla Vika (1883–1964) ve vlastnictví Ing. Mileny Jeřábkové.
- č. 41: https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/foto/MV53b550_3.jpg
- č. 42: NA-657-55.
- č. 43: <http://multimedia.ctk.cz/foto/document/3869425/1>
- č. 44: *Böhmen und Mähren.* Praha: roč. 5, č. 7/8, červenec/srpen 1944, titulní strana.
- č. 45: *Zteč.* Praha: roč. III, č. 21, 2. listopadu 1944, s. 3.
- č. 46: *Lidé práce.* Praha: roč. III, č. 7, červenec 1944, s. 2–3.
- č. 47: ABS-300-36-5.

č. 48: ABS-300-36-5.

č. 49: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Protektorat_Bohmen-Mahren.png
(upraveno)

č. 50: *Velký případ* [film]. Režie Václav Kubásek, Josef Mach. Československo, 1946,
80 min.

č. 51: *Velký případ* [film]. Režie Václav Kubásek, Josef Mach. Československo, 1946,
80 min.

č. 52: Archiv autora.